MOST

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU

AP 58
.S53 M9
v. 9

A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

ROČNÍK 9 VOLUME • 1962 • ČÍSLO 1-2 • NUMBER

RS
SK

INDIANA UNIVERSITY LIBRARY

MOST

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU

A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

Vydáva: Slovenský ústav, Cleveland, Ohio, U.S.A.

Published by: Slovak Institute, Cleveland, Ohio, U.S.A.

Predseda: Osv. pán Teodor J. Kojiš, OSB, opát Kláštora sv. Andreja-Svorada

President: Rt. Rev. Abbot Theodore G. Kojiš, O.S.B., St. Andrew's Abbey

Rediguje

Mikuláš Šprinc

VYCHODÍ ŠTYRI RAZY DO ROKA.

PREDPLATNÉ:

USA A CANADA $5.00

INÉ KRAJINY $4.00

REDAKCIA:

MIKULÁŠ ŠPRINC

28700 EUCLID AVE.

WICKLIFFE, OHIO, USA

Administrácia:

Revue Most, Slovak Institute

Cleveland 4, Ohio, U. S. A.

OBSAH

J. E. Andrej G. Grutka, D.D., biskup, Gary, Indiana. Pamiatke Ivana Meštroviča — 1
Prof. Dr. Milan St. Ďurica S.D.B. Nádeje a záväznosti — 4
Karol Strmeň. Istému básnikovi na Slovensku — 10
Ján Doránsky. V tichosti pred búrkou — 11
—jed— Vice versa — 11
Ján Doránsky. Samota — 12
—jed— Most — 12
Dr. Jozef A. Mikuš. Na prelome dejín — 13
Miloš K. Mlynarovič. Návrat neznaboha — 21
M. K. Tebe, reč sladká — 26
Msgr. Jozef Tomko. Historicko-právna problematika a pramene k dejinám slovenských diecéz — 27
P. Dominik Valko. Svetielko v chráme — 36.
Draga Divínska. Rozpor — 37
P. Dominik Valko. Sféry — 40
Félix Litva SJ. Pred 400 rokmi prišli jezuiti na Slovensko — 41
Ján Doránsky. Nočná pohúľanka — 51
Luis Cernuda. Harfa — 52
P. Dominik Valko. Japonský obrázok Matky Božej — 52
Dr. Jozef Paučo. Dva Jednotné katolícke spevníky — 53
Mikuláš Šprinc. Pri oceáne — 59
Marián Žiar. Rieka a život — 59
F. Vnuk. Kalinčiakov preklad fínskej rúny — 61
Marián Žiar. Berlín — 66
—jed— Chlebár-nebár — 67

(Pokračovanie na 3. strane obálky)

ČÍSLO 1–2 MOST ROČNÍK IX.

NO. 1–2 VOL. IX.

PAMIATKE IVANA MEŠTROVIČA

J. E. Andrej G. Grutka, D.D., biskup, Gary, Indiana

Prítomnosť smrti zakaždým zaplaví duše naše hlbokým zármutkom. Je to preto, lebo kdekoľvek smrť príde, ukáže sa nám vo svojej podstate a my razom pochopíme, že ona je trestom. Rozsudok trestu smrti bol vyrieknutý Božským a spravodlivým Sudcom, ale aj milosrdným Otcom a musí ho prijať každé ľudské stvorenie, bez rozdielu a bez vynimky. Prísnosť tohto rozsudku roznecuje v ľuďoch vzdor a odpor, ako keby sa tým ešte jasnejšie malo ukázať, že vzdor a odpor boli prvotnou príčinou tohto trestu.

Každá štipka ľudských síl, každé poznanie ľudskej vedy povolá sa na pomoc v zúfalej snahe oddialiť smrť čo najviac.

Zdalo by sa, že človek v tomto boji proti smrti naučí sa rozoznávať medzi príčinou a následkom a pousiluje sa obmäkčiť prísnosť trestu tým, že sa bude varovať všet-

---

Slovenskí spisovatelia a umelci, žijúci v slobodnej cudzine považujú si za svoju úprimnú povinnosť vyjadriť bratskému chorvátskemu národu hlbokú sústrasť nad stratou veľkého Chorváta a veľkého umelca Ivana Meštroviča. Robia tak nielen v svojom mene, ale aj v mene celého slovenského národa, ktorý sa vždy tešil blahu a veľkosti bratov Chorvátov. Podobnosť osudov našich národov nás vždy spájala a spája nás aj v žiali nad odchodom majstra Ivana Meštroviča. Medzi jeho posledné veľké sochárske diela patrí socha Martina Kukučina. Je a ostane symbolické pre duchovnú jednotu a spoločné snahy našich národov, že nad rakvou veľkého Chorváta a umelca kázal slovenský biskup J. E. Andrej G. Grutka, D.D. Svoju kázeň nad telesnými pozostatkami majstra Ivana Meštroviča v chráme Božského Srdca v Notre Dame, Indiana zakončil osv. pán biskup Grutka chorvátsky a slovensky. Večná buď pamiatka Ivanovi Meštrovičovi, veľkému umelcovi a veľkému Chorvátovi! (Red.)

kého, čo trest zapríčinilo. Veď spôsob, ktorým sa dá zlomiť horký osteň smrti je známy a je to spôsob, prístupný každému. Pravda, musíme ho hľadať správnym spôsobom, na spravnom mieste a použiť ho podľa návodu, ktorý sám Tvorca tohto prostriedku Kristus, náš Pán predpísal.

Lenže aj napriek tomu, že smrť môže byť svojho horkého ostňa zbavená, ostane ona príčinou veľkého strachu a smutku, lebo nikdy nevieme čas a miesto, kde nás zastihne a kde nás konečne zavedie.

Dnes sme zarmútení nad náhlosťou a neodvratnosťou, s akou bol ortieľ smrti vykonaný na vskutku veľkom umelcovi a svetochýrnom sochárovi Ivanovi Meštrovičovi.

Je to pre mňa zármutkom preniknutá česť, keď môžem kázať nad jeho rakvou v chráme Božského Srdca na kampuse univerzity Notre Dame. A cítim, aké je to ťažké, keď chcem vykresliť akosť jeho osobnosti a poukázať na veľkú stratu, ktorá nás jeho odchodom postihla.

Meštrovič sa narodil z nábožných katolíckych rodičov v Chorvátsku dňa 15. augusta 1883. Jeho umelecké nadanie prvý zbadal skromný františkánsky mních, ktorý ho začal povzbudzovať a posmelovať, aby využil svoj jedinečný talent. A netrvalo dlho, kým vo všeobecnosti uznaná bola zručnosť, akou narábal kladivom a dlátom a medzi sochármi získal povesť vynikajúceho.

Chorvátsko je katolícka krajina, ktorej národ žije vo viere, prežiarenej horlivosťou a zbožnosťou. Meštrovič vyrástol v tomto ovzduší viery a rodoľubstva a všetky jeho diela odzrkadľujú v sebe náboženského a národného ducha. Tvoril v kameni, bronze a dreve a ako plodný umelec zanechal diela, obdivované dnes takmer vo všetkých veľmestách Európy a mnohých metropolách Ameriky. Keď hovoríme o Meštrovičových prácach, musíme ich nazvať dielami, lebo len tak poukážeme na talent ich autora. Boli aj iní sochári, šikovní majstri, ktorí vo svojich dielach zachytili prírodu nádherne a verne, ale Meštrovič spravil viac: on vtelil do svojich diel ducha a myšlienku. Pre neho nejestvovali realistické proporcie, ale proporcie, dávajúce dojem mohutnosti, sily a odvahy. Jeho diela vždy zvíria predstavivosť a zatrasú dušou.

Meštrovič prišiel do Spojených Štátov v roku 1946 ako utečenec pred komunizmom. Do roku 1955 pracoval a učil

na univerzite v Syracuse, N. Y. Odtiaľ prešiel do Notre Dame a tu, v prostredí jedinečne nabitom duchom nábožnosti a vedy, vytvoril diela, ktoré sa budú zaiste počítať medzi jeho najlepšie.

Hovorí sa, že osudy géniov sú si podobné. Toto tvrdenie zdá sa byť pravdou, aj keď porovnáme Meštroviča s iným nesmrteľným sochárom, Michelangelom.

V Piete a Mojžišovi od Michelangela nachodíme nielen vrchol technickej zručnosti, ale aj vyžarovanie nevysloviteľného. V Mojžišovi a Piete, ktoré vytvoril Meštrovič, nachodíme tiež vysokú technickú zručnosť, ale súčasne vzrušujú myseľ a srdce diváka tým, čo z nich vyžaruje. Už teraz niektorí odborníci pokladajú Meštroviča za najväčšieho náboženského sochára tohto storočia a možno aj všetkých storočí. Sú rozličné spôsoby, ktorými ľudia vyjadrujú svoje myšlienky. Najčastejšie je to slovo. Meštrovič však hovoril oveľa výraznejšie a hlasnejšie skrze svoje bezhlasé postavy v dreve, kameni a bronze. Tie hovoria, ba priam bojujú za ideál náboženskej a národnej slobody. Dojem, ktorým tieto diela duše a mysle pôsobia, nedal by sa žiadnymi slovami dosiahnuť. Meštrovič, tento muž neveľkej postavy, bol obrom v oblasti ľudskej tvorivosti.

Dnes leží pred nami opravdivý génius, ktorý sa bezvýhradne venoval svojmu umeniu, ktoré si zvolil za svoju životnú postať.

Tu leží v prítomnosti Božského Srdca a z jednej strany stojí pri ňom jeho nádherná Pieta a z druhej márnotratný syn. Kiež mu tie diela úspešne vyprosia milostnú odmenu vo večnosti.

Ponechávame veľkého majstra v rukách Tvorcu, ktorého chcel tak mnohorakým spôsobom napodobňovať. Nech mocné orodovanie Blahoslavenej Panny, ktorú tak nádherne zobrazil a pod ochranným plášťom ktorej strávil posledné roky svojho života, vyprosí pre neho svetlo, pokoj a občerstvenie vo večnosti.

A v jazyku, ktorý on tak vrúcne miloval, v jazyku, ktorý sa naučil na kolenách svojej matky, v tom jazyku zašeptal svoje posledné slová: Bog moj, Bog moj. Spojme sa všetci vo vrucnej modlitbe za jeho spásu: Pokoj vječni daruj mu, Gospodine. . .

Odpočinutie večné ráč mu dať o Pane a svetlo večné nech mu svieti. Nech odpočíva v pokoji!

NÁDEJE A ZÁVÄZNOSTI

Úvaha v perspektíve II. Vatikánskeho všeobecného cirkevného snemu

Prof. Dr. Milan St. Ďurica S.D.B.,
poradca Pápežskej prípravnej komisie pre disciplínu kléru a kresťanského ľudu

Ak z profánneho hľadiska naše pokolenie môže sa pokladať za jedno z najtragickejších, aké vystúpilo na scéne dejín ľudstva — stačí len pripomenúť si neuveriteľné, no práve preto vo svojej ozrejmenej skutočnosti tým desivejšie osudy miliónov ľudských bytostí zdrvených a ešte drvených neľudskou mašinériou vojen, revolúcií, premoci politických tyranií individuálnych či kolektívnych diktatúr, ale i núdzou a hladom, rabským vykorisťovaním či pohanskou nevšímavosťou tých, čo by odpomôcť mohli a mali z hľadiska teologického, ktoré nijako neabstrahuje od historických skutočností, lež intriguje ich do širšieho rámca stvorených daností a presvecuje ich popri svetle prirodzeného umu aj svetlom Božieho zjavenia, z tohto hľadiska, ktoré môžeme nazvať na rozdiel od predošlého sakrálnym, žijeme azda jedno z období, ktoré nám budú môcť budúce pokolenia sväto závidieť. Lebo temnom tragických chmár našej súčasnosti prenikajú čoraz mocnejšie lúče nevídaných svetiel, ba celý horizont zapaľuje sa už, čo aj bojazlivo, no isto, úsvitom krajších dní. Nikdy ako práve v našej súčasnosti človek — aj keď azda nevedome — uskutočnil slová požehnania a príkazu Stvoriteľa: "Ploďte a rozmnožujte sa, zaplňte zem a podrobte si ju . . ." (Gen. 1, 28). Zdá sa, že ľudstvo iba teraz prekonáva krízu dospievania a dáva prvé náznaky mužnej dospelosti. Množstvo náznakov na poli vedy a techniky, ešte viac v oblasti myšlienkových prúdov a riešení základných problémov jestvovania a spolujestvovania, ktoré si začíname po prvý raz uvedomovať v celosvetovej dimenzii, dáva podklad k týmto optimistickým výhľadom. No nie o tomto chceme tu teraz uvažovať. Naším cieľom je zo spomenutého sakrálneho hľadiska pozastaviť sa nad súčasným dianím Cirkvi Kristovej, a to vo fragmentárnej vymedzenosti daktorých jeho profilov majúcich vzťah i k našej národnej vospolnosti.

Sotva kedy v jej takmer dvetisícročných dejinách Cirkev predstavovala vo svojej viditeľnej štruktúre takú solídnu kompaktnosť, takú rozsiahlu členenosť a takú jednoznačnú, zrelú duchovnosť, akou imponuje dnes každému, aj mimo nej stojacemu nepredpojatému pozorovateľovi. Všeobecný II. vatikánsky cirkevný snem, ktorý sa zíde 11. októbra tohto roku, je jednou z najmakateľnejších kryštalizácií tejto skutočnosti. Je to po prvý raz v dejinách Cirkvi, že Všeobecný snem bol zvolaný bez akéhokoľvek priameho či nepriameho nátlaku svetských autorít alebo profánnych udalostí, alebo urgentnosti riešenia dajakého vnútorného mimoriadne akútneho problému dogmatického či disciplinárneho rázu. Svätý Otec Ján XXIII. opätovne zdôraznil, že tento Všeobecný cirkevný snem je spontánnym plodom "inšpirácie, ktorú sme v poníženosti svojej duše cítili sťaby hlas nečakaný" (Oss. Rom., 24. 4. 1959). Ciele, ktoré pápež vytýčil tomuto Všeobecnému cirkevnému snemu, sú jedinečné vo svojej jednoduchej, ale i sväto odvážnej formulácii. "Hlavným cieľom Snemu bude pričiniť sa o rozmach a prehĺbenie katolíckej viery, o spasiteľnú obnovu kresťanského ľudu a o prispôsobenie cirkevnej disciplíny potrebám našich čias" (Oss. Romano, 3. 7. 1959). Čo však Sv. Otcovi najväčšmi leží na srdci — dosvedčujú to ďalšie, obsažné state cirkevnej encykliky "Ad Petri cathedram" — je vzdialenejší cieľ, ku ktorému má prispieť tento Snem: pripraviť podmienky zblíženia sa všetkých kresťanov, aby sa uskutočnila tá jednota Cirkvi, o ktorú prosil Ježiš Kristus nebeského Otca vo svojej veľkňazskej modlitbe, zachovanej nám v evanjeliu sv. Jána: "Aby všetci jedno boli . . . !" (Ján 17, 21). Ako vidno, ide tu napospol a výlučne o ciele duchovné. O podstatné záujmy Kráľovstva Božieho na zemi. O vnútornú obnovu viery a konania, o uskutočnenie zjednotenia v láske a vzájomnom pochopení, z ktorého by vzišiel ten veľký pokoj, čo "prevyšuje všetok um" (Fil. 4, 7), lebo prichádza z neba. A toto všetko nie azda v abstraktných kategóriách dajakého iluzórneho anjelizmu, ani nie v dajakom zatrpklom duchu reakčného konzervatizmu, lež v plnom pritakaní k dynamike dejín: vzhľadom na jej súčasné momenty ide sa redimenzovať hoci aj sekulárna disciplína Cirkvi.

Nečudo, že vyhlásenie tohto Všeobecného cirkevného

snemu vzbudilo najširšie ozveny. Tak v Cirkvi, ktorá dnes dosiahla nikdy nevídanej katolicity aj v zmysle skutočného rozšírenia jej hierarchických štruktúr prakticky po celej zemeguli, ako aj pomimo nej, najmä u rozličných od Petrovho Stolca odtrhnutých kresťanských komunít. Už v behu predprípravných a prípravných prác Snemu boli sme svedkami udalostí, aké po celé stáročia a ešte pred nedávnom videli sa psychologicky nemožnými. A kým novotou veci rozjatrená verejná mienka rozvírila roj najrozličnejších kombinácií, kde nie vždy ľahko rozlíšiť nadšenie a živú účasť od nezriedka excentrických, aj keď dobre myslených fantázií či ambicióznych trúfalostí, zatiaľ pápež Ján XXIII. elánom tohto gigantického diela akoby otužený, dal do pohybu premyslený a mohutný aparát prípravnej organizácie. Predprípravná komisia zozbierala a usporiadala vyše dvetisíc odpovedí na pápežský dotazník ohľadom budúceho Cirkevného snemu, ktorý bol rozposlaný všetkým reprezentantom cirkevnej hierarchie, hlavným predstavených rehôľ a cirkevným univerzitám. Sedemnásť veľkých zväzkov tvoria tieto odpovede, na základe ktorých pristúpilo sa k druhej fáze, k vlastnej príprave Snemu. Sv. Otec ustanovil na tento cieľ dvanásť prípravných komisií a tri sekretariáty, na čele ktorých stoja kardináli a ktorých členovia a poradcovia boli všetci menovaní pápežom. Spolu 847 kardinálov, arcibiskupov, biskupov a teológov vybratých tak zo svetského ako i z rehoľného kléru všetkých krajín sveta a všetkých národov, ba i niekoľko zvlášť kompetentných laikov pracuje v týchto komisiách, ktoré sa periodicky schádzajú v Ríme, aby pripravili čo najdôkladnejšie predlohy dekrétov a uznesení Cirkevného snemu. Nikdy v dejinách Cirkvi nebol ešte Snem pripravený tak mohutnou, dôkladnou a široko reprezentatívnou organizáciou. A kto mal to šťastie zúčastniť sa osobne na týchto prípravných prácach, nemohol nezačuť mladistvou životnosťou prekypujúci pulz mystického tela Kristovho, nemohol neskúsiť citeľné už dozrievanie tých veľkých nádejí, čo majú byť ovocím II. Vatikánskeho všeobecného cirkevného snemu.

O čom sa rokuje v prípravných komisiách, čo bude predmetom rokovaní a rozhodovaní Koncilu? Aj keď jednotlivosti stoja pod prísnym tajomstvom, kto pozorne sledoval a sleduje rozličné fázy prípravných prác a ich reflexov vo verej-

nom dianí rozličných národov, môže si urobiť určité, dosť pravdepodobné predpoklady. Lebo Cirkevný snem akiste nebude môcť nevšimnúť si rozličné jednotlivé i kolektívne prejavy túžob a žiadostí, ktoré boli predložené prípravným komisiám alebo jednoducho zverejnené či už v rozličných časopisoch alebo i v osobitných knižných vydaniach. V krátkom čase nahromadila sa z nich už celá knižnica. Návrhov a túžob bolo vyslovených veľa: oveľa viac isteže, než koľko ich bude možno na Cirkevnom sneme spracovať. Týkajú sa najrozličnejších otázok: od teologických problémov, ktorých sa cíti potreba definície (napríklad rozličné body učenia o Cirkvi, ktoré nemohli byť spracované na I. Vatikánskom cirkevnom sneme pre jeho prerušenie; z nich predovšetkým presné vyhranenie biskupských právomocí vzhľadom na definovanú doktrínu zvrchovanej a bezprostrednej právomoci pápeža nad celou katolíckou Cirkvou a nad všetkými jednotlivými jej členmi; podobne urgentnou sa vidí vypracovanie teologickej doktríny o postavení a funkciách laikov v Cirkvi; mnohí žiadali nové formulovanie syntetického vyznania viery, atď.), cez pálčivé otázky mravnosti a cirkevnej disciplíny (viaceré s manželstvom súvisiace problémy, obnova pôstnych predpisov, revízia a úprava indexu zakázaných kníh, modifikácia niektorých častí Kódexu cirkevného práva atď.) až po naliehavé potreby riešenia organizačne-štrukturálnych a pastorálnych problémov, akými sú napríklad často už nevyhovujúce rozdelenie diecéz, veľmi nevyrovnané rozdelenie kléru v jednolivých svetadieloch, ale i v jednotlivých krajinách či štátoch, ďalej metódy pastorácie v rozličných celkom nových ambientálnych podmienkach, nedostatok kléru a potreba pridruženia laických pomocných síl v apoštoláte (v tomto súvise návrh na ustanovenie laického diakonátu), zharmonizovanie liturgie a prisluhovania sviatostí so základným problémom apoštolátu a katechizovania, ktoré vyžadujú značnú elasticitu podľa rozličných ambientálnych situácií (tak napr. túžba rodičov, aby mohli byť prítomní pri krste svojich dietok, zavedenie osobitných prípravných kurzov náboženstva pred prijatím sviatosti birmovania a najmä pred vstupom do stavu manželského, možnosť sv. prijímania pod oboma spôsobmi pri daktorých slávnostných príležitostiach a iné). Zo správ, ktoré o prípravných prácach jednotlivých komisií u-

verejnil vatikánsky denník "Osservatore Romano" vidno, že viaceré z týchto otázok boli už predmetom štúdia a osnôv na predloženie Cirkevnému snemu. Možno teda právom očakávať, že uznesenia Koncilu dajú kompetentné odpovede a záväzné normy na mnohé zo spomenutých, ako aj na iné závažné problémy súvisiace so súčasným dianím a životom Cirkvi i jej jednotlivých členov.

Všeobecný cirkevný snem je vecou celej univerzálnej Cirkvi. Bolo by zmýlené zaujímať k nemu akékoľvek unilaterálne, partikulárnosťou dajakých organizácií či etnických alebo politických celkov podmienené stanovisko. Cirkev jednako uznáva a miluje všetky národy a všetci jej členovia majú v zmysle kanonického práva jednakú možnosť účasti na budúcom Všeobecnom sneme prostredníctvom príslušnej cirkevnej hierarchie. No súčasná politická situácia zapríčiňuje tu určité, veľmi závažné nepravidelnosti. Viaceré národy i vo veľkej väčšine katolícke alebo nemajú náležitej cirkevnej hierarchie, alebo jej jestvujúcim predstaviteľom je celkom znemožnené vykonávať svoje právo účasti na prípravách Koncilu. Medzi týmito krajinami je i terajšie Česko-Slovensko, v rámci ktorého sa nachádza i náš slovenský národ. Táto situácia zapríčinila, že Slováci doma nemohli prakticky nijako prejaviť svoje želania a prosby, ani prostredníctvom diskusií, publikácií, atď., ako sme to videli u slobodných národov, ani hierarchickou cestou skrze svojich biskupov, ktorí sú úplne izolovaní tak od svojich veriacich ako aj od Svätej Stolice. Nie je v možnostiach Svätej Stolice odstrániť tieto prekážky, túto zločinnú nespravodlivosť, ktorá sa pácha na našom národe a jeho cirkevných predstaviteľoch. Bolo však prejavom riadenia Božej Prozreteľnosti a osobitnej starostlivosti sv. Cirkvi, keď sv. Otec Ján XXIII. menoval do prípravných komisií dvoch slovenských kňazov, žijúcich v exile. Týmto činom napriek všetkým ľudskou zlobou a premocou nakopeným prekážkam synovia slovenských matiek, aj keď nie v oficiálnom zastupovaní svojho národa, predsa len môžu sa plnoprávne a činne zúčastniť na príprave tejto jedinečnej udalosti nielen nášho storočia, ale v mnohom ohľade aj celých cirkevných dejín. A sú si akiste vedomí mimoriadnych povinností, ktoré im pripadajú aj vzhľadom na súčasnú situáciu nášho národa, ktorý de facto iba ich ústami môže sa

sprítomniť na tomto historickom dianí. Svätá Stolica urobila teda, čo mohla, aj pre slovenský národ. Robia a urobia, čo môžu iste aj dvaja slovenskí poradcovia prípravných komisií. Načim nám však všetkým položiť si a vo svedomí zodpovedať ešte túto otázku: Urobil som a robím aj ja, každý jeden z nás Slovákov v exile, urobili sme a robíme aj my všetci, združení v rozličných organizačných rámcoch a vospolnostiach, urobili sme a robíme naozaj všetko, čo by sme mohli a mali urobiť predovšetkým ako katolíci, ale aj ako Slováci, vzhľadom na II. Vatikánsky všeobecný cirkevný snem? Sv. Otec nás opätovne vyzval, prosil s osobitným dôrazom, aby sme všetci modlitbami a dobrými skutkami vzývali Ducha Svätého, ktorého dielom je Cirkevný snem predovšetkým. Okrem tejto najpodstatnejšej spolupráce, mohli sme a môžeme všetci prispieť aj priamo a vecne k prácam na Koncile tým, že prejavíme príslušným spôsobom svoje mienky, túžby, návrhy, žiadosti. Katolíci mnohých krajín vyvinuli v tomto ohľade veľmi čulé iniciatívy. Spolky a združenia venovali diskusii na tému cirkevného Snemu zasedania, ba i niekoľkodňové študijné stretnutia, časopisy organizovali ankéty medzi svojimi čitateľmi, jednotlivci a skupiny zverejnili články, ba i celé knihy obsahujúce ich stanovisko k veci. Toto značne pomohlo tak biskupom, ako aj členom a poradcom rozličných komisií, aby mohli svoje mienky porovnávať s prejavenými mienkami čo najširších kruhov kléru i laikov jednotlivých národov a tlmočiť, prípadne po vlastnom uvážení a na vlastnú zodpovednosť, tieto mienky na príslušných kompetentných miestach. Memorandá a petície, ktoré im boli predložené, umožnili im oprieť sa v argumentácii na kvalitu a kvantitu ich podpisovateľov, ba dakedy mohli byť azda v celom znení predložené ako dokumentácia. V tomto ohľade musíme si uznať, že my Slováci sme sotva spravili všetko, čo sme spraviť mohli. V našej tlači, ak odhliadneme od všeobecného zpravodajstva a prekladov niektorých úradných dokumentov, ozvali sa iba kde-tu sporadické hlasy k tématike Koncilu. Málo podnetov a žičení, o ktorých by sme mohli povedať, že odzrkadľujú osobitnú mienku Slovákov ako takých, alebo aspoň Slovákov v exile. Hádam všetci čakáme, že to urobia kňazi. Nie je to ani v duchu organizácie tohto Cirkevného snemu, ani v duchu cirkevného učenia. Kňazi síce robia a urobia, čo môžu,

no Snem je vecou všetkých katolíkov, všetci teda môžeme a máme prispieť k jeho čím lepšej príprave. V mnohých veciach kňazi priam čakajú na slovo, na podnet laikov, ktorým patrí iniciatíva nadhodiť problém, vysloviť želanie, navrhnúť možnosti riešenia. Hierarchii patrí síce konečné rozhodnutie, no iniciatíva v mnohých otázkach nielenže nie je tlmená, lež naopak, úprimne vítaná. Tak isto nie sú ani zakázané ani hatené rozličné petície, ktoré všetci, najmä však rozličné katolícke organizácie, spolky, združenia a pod. môžu predkladať cirkevnej vrchnosti. Ide len o to, robiť tieto úkony po náležitej rozvahe, v príslušnej forme a bez nároku presadiť jednoznačne svoju mienku alebo bezprostredne dosiahnuť žiadanú vec. Aj keď zodpovedná cirkevná vrchnosť vec neuzná za prijateľnú, takáto iniciatíva ostane povždy v príslušných archívoch a bude dokumentovať dobrú vôľu a účinné snaženia iniciátorov. Dejiny sa nepíšu iba úspechmi a bezprostrednými výsledkami. Momentálne odmietnutie s archivovaním dokumentu môže byť podkladom pre úspech novej iniciatívy v budúcnosti. Na toto načim nám nezabúdať pri každom podujatí pre dobro národa vo všeobecnosti, no predovšetkým azda ak ide o dobro národa v Cirkvi, ktorá je nepominuteľná, alebo o dobro Cirkvi v národe.

ISTÉMU BÁSNIKOVI NA SLOVENSKU

Tapetovaný rubľami
bez živočíšnej zelene
papagáj suchočrevný

Vidím ťa s viržinkou
s bobkovým listom za uchom
ukladáš bobky slov

Lacná je tvoja koža
úbohý gajdoš za groš
lacnejšia tvoja duša
zapečatený zapečený básnik
takzvaný šakal našej
radostnej súčasnosti
obožieraný mrľami

Karol Strmeň (1956)

V TICHOSTI PRED BÚRKOU

Ján Doránsky

Leje sa ako atrament
večer do kučier jazera
a do hôr mračien regiment
verbuje na šturm do šera.

Tam jazda, chmúrne čákovy,
barbarských tvárí vznosný rad,
zďaleka počuť podkovy
a prvé salvy kanonád.

Strach hlodá v lesných korunách
a zo serenád čuť len psiu
z brehov, kde voda trie si v tmách
v zlej tuche kožu husaciu.

Obsádza polia oblohy
zrážajúc zámky mliečnych brán
a hviezdy švihom ostrohy
nadzemských stepí Džingis-Chán.

Stremhlav sa vrhá na brezy
povícher, slepý baráber,
z neviditeľnej trapézy
visiacej z juhu na sever.

Len básnik v lýre preberá,
má novú báseň na pere
o krásnej smrti večera,
o novej tvári v jazere...

Lac Labelle, júl 1958

VICE VERSA

"Hmotná kultúra národa sa mení,
a nadčasový ostáva len duch..."
Žiaľ, že tá pravda obrátená neni,
že hmota sa nám nad čas nepovznesie
a časovejším nestane sa duch.

—jed—

SAMOTA

Ján Doránsky

Je blaženosť byť sám
A nebyť opustený
Tajne sa vracať cestou útekov
Na brehy bez barikád
Do rán dňa
A do váz polievaných smútkov
To krajšia strana mince mojich samôt
Tých čo sú vinič
Na drieku rojčivca
Tých čo sú sýty pôst
Za dvermi hodovníckej siene
S pohárom nedopitým
Na dosah rúk
S bozkom prerušeným
Na dosah úst
S nožom nabrúseným
Na dosah srdca

Len hlučnosť robí krásnou samotu
Len samota ju robí znesiteľnou

Ako loď s brehmi na dostrel
Tak pláva samotár
A vracia sa ako deň sa vracia
Do ramien brán
K pohárom nedopitým
Z dosahu rúk
K bozkom prerušeným
Z dosahu úst
K nožom nabrúseným
Na dosah srdca

MOST

Priepasť iluzórna, cez ňu most iluzórny
ľahko najsť ak len v hlave trocha svitne,
ak dolnému sa zachce koniec horný
v poloceste stretnúť a vysoliť mýtne.
Nám vidí sa ten zjav byť veľmi prostý:
Tí na priepasť gánia, čo spálili mosty...

—jed—

NA PRELOME DEJÍN

Dr. Jozef A. Mikuš

A. "Politicum" a "Juridicum" ako kritériá periodizácie politických dejín

Už Aristoteles bol vyhlásil, že človek je politický tvor. Jeho politickú povahu možno vidieť v jeho sociabilite, v jeho životnej viazanosti na spoločnosť, čo sa odráža v jeho celkovom správaní i jeho jednotlivých činoch. V tomto chápaní politickosť človeka je existencionálnou immanenciou. Toto platí tiež v širšom zmysle o spoločnosti. Zakiaľ však politickosť u človeka je jednoznačná a efemerná, vzhľadom na jednoznačnosť a efemernosť ľudského bytia, zatiaľ politickosť spoločnosti je mnohoznačná a historická, jednak pre rozličnosť a mnohosť stvárňujúcich činiteľov, jednak pre ich neúprosnú vývojovú postupnosť. Politickosť človeka je subjektívna. Vzniká, rastie a zaniká s ním. Je bez kontinuity. Štúdium dejín národov a štátov vedie však k poznatku, že existenciálne formy spoločnosti predstavujú "continuum", i keď sú podriadené zákonu neustáleho vývinu, nepretržitej transformácie. Jedna forma po určitom trvaní a dosiahnutí historického vrcholu prepúšťa miesto druhej. Tým dochádza k akejsi periodizácii dejín. Giambattista Vico dal tejto myšlienke výraz v "procesoch historicky sa opakujúcich" (ricorsi).[1] U Oswalda Spenglera[2] a Arnolda Toynbeeho[3] zodpovedá jej cyklické vlnenie sa civilizácií a kultúr. Každý takýto cyklus má dve údobia: kryštalizácie určitej formy a rozkvetu a ponenáhlej dekadencie. Pritom údobie úpadku formy starej a vzostupu novej aspoň v určitých kratších úsekoch sa historicky kryjú.

Vznik určitého cyklu je sprevádzaný revolučným vajataním, hľadaním rovnováhy po výkyvoch vyvolaných sociálnymi a politickými otrasmi. Je to doba činov. Má preto zdôraznenú politickú povahu.

Doba trvania určitej formy je obdobím zdravého vyžitia sa spoločnosti na základe docielenej rovnováhy. Zvýrazňuje

---

1. Principii d'una scienza nuova, 1725.
2. Der Untergang des Abendlandes, 1918.
3. A Study of History, I-II. 1953.

ju vláda inštitúcií a právnych foriem. Má preto v prevážnej miere charakter právny.[4]

Správnosť tohto poznatku možno overiť na každej veľkej historickej epoche. Nech nám slúži za príklad doba liberalistického individualizmu XIX. storočia. Vzišla ona zo sociálnych zápasov, vyvrcholivších vo francúzskej revolúcii, z boja štvrtého stavu proti politickému a hospodárskemu feudalizmu, z konfliktu medzi absolutistickým štátom a novšou požiadavkou demokratizácie. Absolutizmus bol v tomto niekoľko desaťročí trvajúcom boji povalený a v politických dejinách prerazil víťazný konštitucionalizmus. Doba francúzskej revolúcie je údobím činov, ktoré svojou povahou boli surovým korektívom, akýmsi dobehnutím toho, čo predošlá doba, pri zbŕzdenom vývine v dôsledku krátkozrakosti vlády, urobiť opominula.

Politické údobie každej epochy vyznačuje sa rýchlym spádom činov, rútením sa udalostí, dynamikou vývinu, chaotickým vrením, nemilosrdnými záchvatmi štátneho organizmu, chorobným škubaním nervstva celého spoločenského systému. Súbežným zjavom chorôb štátnych zriadení bývajú obvykle komplikácie medzinárodné, ktoré často svojou vlastnou povahou nie sú iným, než kvasením vnútornej problematiky spoločnosti v širšom zemepisnom rámci. Revolúcie, občianske a medzištátne vojny sú brutálnym vybitím vývinom kondenzovaného napätia. Majú za následok fatálne nivelizácie vnútroštátnych alebo medzinárodných rozporov. Takto jedine možno chápať francúzsku revolúciu i napoleonské vojny s celým zložitým dianím, ktoré zapĺňa európske dejiny až do roku 1848.

Po tejto periode nastáva údobie normálneho fungovania štabilizovaného systému, t. j. perioda, ak nie priam sociálnej statiky štátu, tak rozhodne vývinu "au ralenti", najlepším výrazom ktorej stáva sa písaná, a po určitom čase strnulá ústava. Legalita všetkých aktov štátnych orgánov skúma sa po mnoho desaťročí bedlive vo svetle ústavy. Je to doba rozkvetu správneho súdnictva v Európe, ktoré kladie procesné rovnítko medzi občana a štát. Zo strany občana, toto údobie vyznačuje sa — ako je známo — politickým a hospodárskym

4. Viď: Carlos Ruiz del Castillo: Concepto de lo Politico. El Español, Madrid, 11. III. 1944.

liberalizmom, t. j. systémom, ktorý vychádza z predpokladu zásadnej slobody jednotlivca, čiže dovoľuje mu konať všetko, okrem toho, čo mu je zákonom priamo zakázané. Je to údobie takzvaného "Rechtsstaat"-u, význačnou známkou ktorého je vláda normy. Funkcionalita štátu vidí sa v presnej aplikácii práva. Činnosť zákonodarných zborov v tomto údobí vyčerpáva sa skôr kontrolou vlády než zákonodarstvom v pravom zmysle. Štáty žijú starými zákonmi.

B. "Politicum" a "Juridicum" ako predmet vedeckého skúmania

Zákon následnosti politickej a právnej dominanty ako dvojjediného kritéria pre periodizáciu dejín zanedlho musel sa stať predmetom vedeckého skúmania. Táto skutočnosť mala ďalej za následok, že príslušné cykly vždy pomerne s väčším záujmom zaoberali sa skúmaním podstaty práve prevládajúceho princípu. Tak údobie politickej povahy všímalo si vždy podrobnejšie hybných síl spoločnosti, zakiaľ údobie právne zaoberalo sa viacej štúdiom daných zákonov. S demokratickou zásadou, vyrieknutou a uplatnenou za francúzskej revolúcie, otvára sa široká perspektíva pre štúdium sociológie, ľudovosti, etnografie. Takto vstupuje do moderných dejín o vedecké argumenty a štatistiku opretý princíp národnostný, ktorý sa nadlho stáva ontologickým kritériom európskeho politického vývinu a ktorý v druhej polovici XIX. a prvej polovici XX. storočia neprestáva rozožierať a nanovo preformovávať tvárnosť historickej Európy. V mene tejto zásady zjednocuje sa Nemecko a Taliansko a malé národy Rakúsko-Uhorska začínajú viesť zápas o vlastné práva a existenčné utvrdenie.

Údobie konštitučného alebo právneho štátu obmedzilo však štátopolitickú a štátofilozofickú problematiku takrečeno iba na interpretáciu právnej normy a vtlačilo filozofii o štáte a práve onen pozitivistický ráz, ktorý v prvej polovici XX. storočia vyvrcholil Kelsenovou náukou "čistého práva" a stotožnením štátu s najvyššou právnou normou.[5] Na univerzitách tento vývin mal za následok takmer úplné vylúčenie všetkých disciplín povahy špekulatívnej, ktoré sa na existenciu štátu ako sociologického, myšlienkového a politického zjavu upínali. Právnické fakulty európskych univerzít nerady

---

5. General Theory of Law and the State, 1945.

trpeli na študijnom programe ani tých niekoľko často nepovinných hodín právnej filozofie, ktorá v mnohých prípadoch ani nesnažila sa zaoberať otázkou, ako by mal byť štát spravodlivo organizovaný, ale podávala len akýsi prehľad dejín najvýznamnejších politických doktrín. Právny pozitivizmus chcel zrejme odpútať štúdium štátu a práva od otázky svetonáhľadu aj tým, že namiesto právnej a štátnej filozofie začal užívať názov právnej a štátnej teórie. Pozitivisti tým naznačili, že sa chcú špekulatívne zapodievať otázkou štátu len v užšom rozsahu, t. j. ako určitej historickej skutočnosti, a nie ako problémom samým o sebe, t. j. vo vzťahu k nejakému vyššiemu princípu. Tento špekulatívny izolacionalizmus spretŕhal i tie ostatné pojidlá, ktoré sa medzi sociálnymi vedami, popri všetkých snahách o uvoľnenie, udržali až do neskorého novoveku. Nie je bez zaujímavosti zisťovať, že študijný systém, ako sa ustálil na právnických fakultách za rozkvetu právneho pozitivizmu v druhej polovici XX. storočia, a ktorý sa vyznačoval nechuťou pre reformné návrhy na organizovanie spoločnosti, sa tam udržal silou zotrvačnosti ešte dlho po tom, čo prepukla zjavná kríza pozitivizmu vôbec.

V Amerike koniec XIX. storočia bol dobou, ktorá sa zapísala do dejín pod menom "Gilded Age", t. j. ako doba obchodných, bankových, železničných a priemyselných monopolov. Táto situácia, v ktorej robotníctvo bolo slúžkou silných kapitálových trustov bezzákonne formulovaných práv, priam kričala po reformácii. No politická veda, pokiaľ môže o nej byť reč v tej dobe, neprispela ničím k náprave. Ba naopak. Vyšla s teóriami, ktoré mali ospravedlniť politiku monopolov. Toto je vysvetlenie pragmatizmu v sociálnej filozofii a práve ako ho uviedli do americkej justície povestný právnik a sudca Najvyššieho súdu, Oliver Wendell Holmes[6] a do právnej teórie profesor na Harvarde, Roscoe Pound.[7] Musela prísť prvá a druhá svetová vojna, aby vedúce kruhy americkej politiky pochopili zvýšený význam robotníckej triedy pre bezpečnosť štátu a vyhoveli jej oprávneným sociálnym požiadavkám.

---

6. The Common Law, 46. vydanie, 1923.
7. An Introduction to the Philosophy of Law, 1954.

C. Kríza medzinárodného feudalizmu

Zakiaľ moderné štáty koncom XIX. a začiatkom XX. storočia urobili kus cesty smerom k vnútornej demokratizácii a vyrovnania sociálnych rozdielov prevedením prenikavých ústavných reforiem, zatiaľ medzinárodný život kráčal ďalej po koľajách medzinárodného feudalizmu. Týmto pojmom označujeme systém, ktorý čisto mocenskou prevahou umožňoval veľmociam ovládať obrovské priestory v Afrike, Ázii, Južnej Amerike a čiastočne aj v Európe. V mene vyššej civilizácie, kým viac-menej zanedbával záujmy domorodého, sociálne zaostalého obyvateľstva. Tento systém má veľa spoločného so stredovekým feudalizmom, ktorého hlavným cieľom bola exploatácia určitého teritória alebo majetku a v ktorom sedliak bol len podradným, bezprávnym činiteľom (glaebae adscriptus). Feudálny pán staral sa menovite o výnos pozemkových majetkov a o sociálne podmienky poddaných neprejavoval veľkého záujmu.

Tak isto veľmoci v minulých storočiach vytvorili po svete kolónie, protektoráty, zóny vplyvu atď., v ktorých ich politické a hospodárske záujmy mali povahu prvotných imperatívov. Veľmoci tým ustavili sa v osobitnú vládnucu triedu, akúsi aristokraciu, ktorá si nárokovala skoro výlučne rozhodovať o osudoch sveta. Už Talleyrand spomína ich ako "puissances à intérêts généraux". Druhoradé štáty, ako Belgicko, Holandsko, Španielsko, Portugalsko atď. tvorili kategóriu známu pod menom "puissances à intérêts limités".[8] Tieto totiž mohli ovládať svoje menšie panstvá jedine za predpokladu, že veľmoci, ako Veľká Británia, Nemecko, Francúzsko, Spojené Štáty, Rusko atď. budú môcť vojensky držať a kontrolovať celú koloniálnu a feudálnu štruktúru sveta. Na spodku tejto mocenskej pyramídy boli mnohé anonymné národy a územia bez svojho vlastného práva (alieni juris), ktoré v medzinárodnej rovine tvorili akúsi medzinárodnú poddanskú triedu.

V XIX. storočí úlohu vládnucej triedy tvorila za istý čas Svätá Aliancia, oligarchia to cisárov a kráľov, pridržiavajúcich sa tzv. monarchického legitimizmu. Túto užšiu formu

---

8. Hermann Mosler: Die Grossmachtstellung im Völkerrecht, 1949, s. 22, 23.

vystriedala neskôr širšia skupina veľmocí, ktorej napríklad za Berlínskeho kongresu 1878 pripadla úloha urobiť poriadok na Balkáne. Dve svetové vojny so všetkými dôsledkami boli konfliktom medzi dvomi rozčesnutými krídlami tejto veľmocenskej oligarchie.

Medzinárodné právo za takýchto okolností malo úlohu, ako právo za feudalizmu vôbec, teoreticky podoprieť nároky veľmocí na koloniálne a mnohonárodné državy. Tým z reformného činiteľa a garanta pokojného vývinu (peaceful change), ktorého hlavnou úlohou vo svete by bolo uplatňovanie spravodlivosti, stala sa strnulá doktrína, obhajujúca "status quo".

Tento vývin rozhodne prekvapil západné veľmoci. Západ nepočul "vox temporis" a opominul formulovať zásady, na ktorých by sa dal postaviť nový, spravodlivejší poriadok vo svete. Situácia, ktorej sa zoči-voči dívame dnes, je iba výsledkom tejto nepripravenosti. Od formulovania Wilsonovho princípu samourčenia národov uplynulo vyše 40 rokov. No západné veľmoci dosiaľ nezhodli sa ani na najvšeobecnejšej definícii národa, ako subjektu, ktorý by bol medzinárodne oprávnený dožadovať sa samostatnosti. Prakticky dnes národy, polonárody, kmene a koloniálne územia bez akejkoľvek etnografickej individuality, ako napríklad Kongo, vynucujú si medzinárodné uznanie. Ak to nejde diplomatickým vyjednávaním, tak sa uchyľujú k vzburám a masakrám Európanov. V tomto boji zachádza sa s niektorými vyspelými národmi, čo majú predpoklady na slobodu, práve tak ako s tými, čo nejavia najzákladnejších známok vyspelosti. Preto tam, kde by mali zavážiť triezve medzinárodné objektívne rozhodnutia, uplatňuje sa pästné právo. Takto zakiaľ Spoločnosť národov mala okolo 60 členských štátov, Spojené národy ich majú už 104. Pritom organizácia "pre svetový pariadok", ktorá má množstvo komisií a podkomisií, nemá dosiaľ orgánu, čo by systematicky študoval otázku kultúrnej vyspelosti a hospodárskej životnosti jednotlivých neslobodných krajín, aby prípadne rozhodol o ich štátnej spôsobilosti.

Tento vývin k anarchickej fragmentácii politickej moci vo svete by bolo treba držať v rovnováhe upevnením medzinárodnej autority Spojených národov. No neústupnosť veľmocí na jednej a úsilie malých národov o slobodu a väčší

zástoj v medzinárodnej politike na druhej strane nebezpečne podrývajú jej pozíciu. Sovietsky sväz bojkotuje právom veta akúkoľvek snahu o rozumnú zmenu a iné veľmoci zrejme dosiaľ ešte neprišli na to, že právo veta je základnou prekážkou k nastoleniu skutočného právneho poriadku vo svete a že nezostáva, než sa tejto feudálnej výsady vzdať. Zakiaľ západné veľmoci nie sú viac schopné ťažiť zo svojej veľmocenskej pozície v oligarchickej Rade bezpečnosti, a sú na zrejmom ústupe, veľmoc, ktorá vedela túto chaotickú situáciu dôkladne využiť, je Sovietsky sväz. Nástup sovietov ako svetovej veľmoci je jedným z najväčších paradoxov súčasných dejín. Kopúc neustále do zanikajúcich impérií a koloniálnych štruktúr v Afrike, Ázii atď., ony zároveň postupne vytvorili najväčšie a najneľudskejšie impérium všetkých čias. Toto impérium pre rozpačitosť a neznalosť stratégie a taktiky komunizmu na zodpovedných miestach Západu je na neustálom vzostupe. Ak vývin bude pokračovať ešte niekoľko desaťročí po Leninovej, Stalinovej a Chruščovovej línii, medzinárodný komunizmus môže dobyť svet suchou cestou.

Takto Západ udivene stojí medzi strnulým a neživotným individualizmom, dedičstvom to pozitivistickej štátovedy minulých storočí a medzinárodného práva Huga Grotia na jednej a príznakom svetového proletárskeho štátu, ako ho formulovali Lenin a Stalin a ako ho propaguje Chruščov, na druhej strane.

Táto skutočnosť vyžaduje na Západe štátnikov s novými myšlienkami a novou imagináciou. Medzi individualizmom "suverénnych" štátov a kolektivizmom svetového proletariátu je totiž tretie riešenie: personalizmus národov, ako živých organických jednotiek ľudstva, zaradených do pevného, právne organizovaného rámca. Nebudú to viac "suverénne" jednotky, t. j. voľné bludice na oblohe svetovej politiky, ale skutočné subjekty nového svetového práva, subjekty, ktorých oprávnenia a povinnosti budú presne stanovené a sankcionované.

Naša doba je dobou eminentne politickou. Je to doba politických a sociálnych revolúcií. Tradičné medzinárodné právo, okrem obsiahlej zbierky učených kníh otáznej hodnoty, nepredstavuje viac nijakej regulatívnej sily pre medzinárodné spoločenstvo štátov. Nielen že nebolo nikdy schopné

chrániť záujmy malých národov proti nenasýtnosti veľmocí, ale bolo skôr nástrojom týchto na utláčanie tamtých. Dnes v konflikte veľmocí zlyhalo úplne.

Toto je dôvod, prečo západoeurópske národy, vystavené najväčšiemu náporu svetového komunizmu politicky i hospodársky, museli zabudnúť na minulosť a ponad stáročné hraničné kamene vytvoriť tzv. Spoločný európsky trh. Francúzsko, Nemecko, Taliansko, Belgicko, Holandsko a Luxembursko urobili prvý základný krok na ceste reformy a reorganizácie tradičného sveta. Dnes už aj Veľká Británia, Grécko, Turecko, Dánsko, Švédsko, Nórsko a Španielsko, donútené okolnosťami, stoja ako prosebníci pred bránou Spoločného trhu. V Spojených štátoch začína dôkladné spytovanie svedomia, či i táto hospodársky mocná krajina nemala by vytvoriť s Kanadou vyššiu jednotku a pridružiť sa v jednej alebo druhej forme k Európskemu hospodárskemu spoločenstvu. Zostáva však Južná Amerika, otrasená nedávnymi udalosťami na Kube. A tu možno povedať, že ani hospodársky vývin Južnej Ameriky nie je mysliteľný bez pevnej spolupráce s väčším celkom. Aliancia pre pokrok prezidenta Kennedyho je pripevným putom medzi Južnou a Severnou Amerikou, aby dovolila juhoamerickým národom myslieť, že je aj iná cesta k hospodárskemu pokroku než tá, po ktorej pôjdu Spojené štáty. Ďaleko na východe Japonsko ako dôležitá časť slobodného sveta tiež nemôže zostať stranou a ísť svojou osobitnou cestou.

Celá táto hospodárska a politická problematika stavia slobodný svet pred historickú alternatívu: alebo sa slobodné krajiny dobrovoľne a včas združia v jednu veľkú federáciu a zabránia ďalšie drobenie svojho priestoru, o ktoré sa svetový komunizmus teraz usiluje vo Fínsku, Iráne, Rakúsku a niektorých štátoch Afriky, alebo ustrnú na prežitých zásadách starej štátovedy a klasického medzinárodného práva a stratia úplne význam ako činiteľ svetovej politiky a nakoniec slobodu v prospech komunizmu. Nejde o nič menej než o otázku, či sa nájde na Západe druhý Lincoln, ktorý bude mať dosť predstavivosti, aby uskutočnil novú historickú syntézu v medzinárodných vzťahoch a ich právnom usporiadaní, alebo či Západ vo svojej bezradnosti utopí sa v zradných víroch individualizmu. Západ teda stojí pred hamletovským problémom: "Byť, či nebyť?"

NÁVRAT NEZNABOHA

Miloš K. Mlynarovič

Sme na konvencii amerických tulákov.

Tulák Angersoll so šedivým papierom v ruke dostal od konvencionálneho predsedu slovo. Viacerí z tulákov poznali Angersolla a svoj nesúhlas vyjadrili hundraním a mávnutím rúk. Keď predseda zbadal v Angersollovej ruke papier, očakával znovu dajaký čudácky návrh. Keďže počul hundranie a mávanie rúk, poznamenal: "Nechže sa táto konvencia pridŕža demokratických zásad a nech vypočuje aj to, čo je nám azda nie po vôli." Uderil niekoľko ráz dreveným kladivom o stôl a zvolal: "Brat Angersoll má slovo."

Angersoll vystúpil na javisko a započal: "Bratia a sestry voľných amerických ciest, počujte pravdu, pravdu tvrdú, priťažkú. Všetko, čo okolo nás, pod nami a nad nami jestvuje, prišlo k nám náhodou; ako všetko prišlo, tak sa všetko premení bez akýchkoľvek božích rúk. Horúčosť slnka, kaskády mohutných vôd a vzduch, čo ovieva svet, Zem, matku našu oplodnili čarovne. Zem počala, zem rodila a rodí ešte aj dnes, bude rodiť, lebo je obdarená bujarou silou. Ký div, keď kľakám pred jej kolískou, ja putujúci z jaskýň sveta k jaskyniam, ja hojdaný dychom čarovným? Ktorý z vás zbožných sa už stretol s bohom? Počuli ste jeho hlas? Predstavil sa vám? Na ktorej hviezde tróni? Vie o životoch, čo padli na nivách, čo nikdy nepovstanú? Neľakajte sa počuť pravdu: boha niet. Nebojím sa ho, nekvílim nad tým, koho niet. Azda mi poviete: Žije, on žije. Ale ja sto razy a milión razy hovorím: Nežije. Azda by ste radi dôkazy? Veľmi rád . . . Pozrite, toť zlaté hodinky! A čujete: Dnes, ja tulák Dávid Angersoll vyzývam ho, aby sa ohlásil. Ak vidí, čuje, žije, nech ma usmrtí. Dám mu dosť času; desať sekúnd mu stačí. Držím hodinky v ruke, dívam sa na ne a rátam: hlasno a smelo ako ten, kto si je istý. Jedna, dve, tri, štyri, päť, šesť, sedem, osem, deväť, desať! . . . Páni a dámy, čas, ktorý som mu dal, minul. Tu stojím ako predtým — neusmrtil ma, nie. Prečo? Bo ho niet. Ten, kto nežije, akože môže dať vedieť o sebe?"

Mastná tvár Angersollova sa uškľabila. Jeho oči preháňali sa po stovkách delegátov, ale potlesku nebolo. Ani tí traja nie, čo boli jeho obeťami. Jeho chudá, kostnatá a tro-

chu vyššia než stredná postava s ovisnutými gambami stála chvíľu ako nedokončená socha. Ako básnikovi zažiadalo sa mu uznania. Veď sa predsa opovážil vyzvať Boha na súboj... on, človek, tulák; toho, ktorý vraj stvoril celý svet a ktorý ho vraj riadi...

Na prítomných zaľahlo čosi nepríjemného, čosi nechutného, čo ani tulácke žalúdky nevedeli strovit'. Tie rúhania jeho obtočili ich drieky ako hady. Neraz počuli tajiť, ba i preklínať Boha, ale dnes na konvencii po zábavných bodoch neboli nijako naladení na útoky proti jestvovaniu Boha.

"Ohavné zatínanie do ľudského vnútra"... odzneli poznámky.

Angersoll si sadol, zvraštil obočie a hniezdil sa s rozcapartenými vlasmi. Predseda konvencie mlčal ako ostatní.

*

Slovo si pýtal Milič, tulák stredného veku. Bol Slovanom a zaľúbencom do voľných ciest sveta. Dvoril vždy múze a prispieva i dnes do časopisov pod krycím menom. Príhody z tuláckeho života.

"Brat Milič, máš slovo."

"Ďakujem, brat predseda." Obrátil sa k Angersollovi, ktorý sedel pod dubom so svojou trojicou. "Brat Angersoll, oduševnene si predniesol tú svoju báseň. Mohol by som sa spýtať, kedy si ju napísal?"

"Oh, je tomu asi desať rokov", odfŕkol Angersoll.

"Zaiste si na ňu hrdý, čo?"

"Som."

"Tak ty si ju napísal?"

"Ja. Niektorí tu prítomní o tom vedia." Pozrel sa na svoju trojku. "Napísal som ju a prednášam ju preto, aby som povzbudil ľud, a teraz túto konvenciu, aby odhlasovala nejestvovanie Boha; aby upravila na zákonodarcov prosbu vynechať z každej prísahy slovo Boh. Myslím, že bratia a sestry už dosť pokročili v osvete a prekonali bájku o božskom pôvode človeka. To hlásam. Mám na to právo. Alebo nie?"

"Hej, máš" — odpovedal Milič. "Nepravda nemala by mať práva, ale osoba, veriaca v nepravdu, má právo v demokratickom živote; dostáva právo slova."

"Nemal by ho mať!" — volali z viacerých strán.

“A prečo nie?” — ozvala sa trojka.

Milič pokračoval: “Angersoll tvrdí, že tú báseň napísal on. Ja ale tvrdím pred vami a dávam vám čestné slovo, že tú báseň s názvom *Neverec* som napísal ja pred dvanástimi rokmi a som si ju vydal v sto exemplároch vo zväzku *Čo je a čo bude?*”

“Tak je” — tvrdila Helena Kar. “Miličov rukopis som na stroji preklepala ja.” Vytiahla z balíka zväzok básní, zdvihla ho ponad hlavu, aby každý videl a volala: “Na strane pätnástej je báseň *Neverec,* ktorú si Angersoll privlastnil.”

“Ktosi kradol”, ozvala sa učiteľka Gizela Kardian.

Angersoll šípil, že zaťal do živého nepríliš ostrou sekerou a nedosť mocne, že sa “potkol na skale”, ako to tuláci hovoria. Ten, čo ho vždy a všade navrhoval, ten, čo vždy návrh podporoval, i ten, čo naň vždy hlasoval — všetci sa za ním pobrali. Hóbo Michal poznamenal, že Angersoll ufujazdil na svojej trojke.

Milič mal slovo. “Počul som o Bohu pochybovať ako mladý novinár, ale nedbal som. Pochybujúc a nestarajúc sa, časom som počal tajiť jestvovanie Boha. V takomto stave — ako neznaboh — napísal som báseň *Neverec,* ktorú ako svoju predniesol Angersoll. Bol som na ňu hrdý a prednášal som ju v nevereckých kluboch a na nárožiach ulíc. Niektorí mi tlieskali, iní ma ľutovali. No ja som si myslel, že som hrdina. No stáva sa, že aj cez husté mraky prederie sa lúč slnka. Stalo sa to i na mojej oblohe, keď ma podivný osud priviedol k vlastnej sestre, ktorú som pred rokami opustil. Keďže som bol neznaboh, nepovažoval som ju za sebarovnú. Prijala ma bez výčitiek. Hoci vedela, že som recitoval *Neverca* na nároží, prijala ma ako sestra vlastného brata. Dala mi izbu, ktorá mi bola kedysi tak milou. Nič sa nezmenilo: stolík, stolička, striňa, posteľ, koberec — všetko ako kedysi . . . Aj krucifix na stene. Všetko ako kedysi, len vo mne nebolo všetko, ako kedysi. Kedysi, keď som líhal, prišiel ku mne spánok láskavo. No dnes neprichádzal akosi. V tejto izbietke pocítil som teplo materinského náručia a náuku otcovu o Bohu. A to srdce matkino a tá náuka otcova akosi mimovoľne sa mi prihovárali. V tej básni rátajú sa sekundy, ktoré som dal Bohu. Lenže po rokoch počal som pochybovať, či ozaj narátam až do desať. Začal som pochybovať. Kto na

svete môže byť istý, že Boha niet? A čo, keď sa mýlim? Čo s tými, ktorí sa pod vplyvom mojej básne stali nevercami? A tak som začal postupovať opačne: počal som pochybovať o nejestvovaní Boha. Spánok ma opustil. A v onú noc sťa na srdci matkinom a pri náuke otca svojho napísal som báseň *Návrat,* ktorú brat Angersoll zamlčal, ktorú ale s vaším dovolením prečítam. No prv, než ju začnem čítať, musím poznamenať, že v tejto básni namiesto mňa vystupuje terciár.

NÁVRAT

Hútal si, počúvajúc Neverca, mladý terciár:
Odkedy možno vyzvať Boha na súboj
a dávať podmienky sťa rovný rovnému?
Oh, nieto hanby? Ale hanba nad hanby,
je vždy tá, keď sa človek viac už nehanbí.

Ten chlap, čo Bohu desať sekúnd nameral,
tvrdím, že nemal ich, nie, živý načítať.
Čakal som, čakal sťaby škovrán krásnu jar,
že živá Pravda, Boh sa predsa ohlási,
že neverec sa s hodinkami v ruke omráči
a Pán že vyplie z role svojej burinu.
No načítal až do desať... Každá sekunda
jak hladný úder padla s opovržením.
Ó, Bože, prečo si ho neusmrtil len?
Kde si mal ruku? Prečo si sa neozval?
Nie sme už ani len tou poľnou ľaliou,
ani len vrabcom, čo na smetisku vrabčí sa?
Alebo Ťa už nieto viacej? Čo to zmýšľam len?
Ja blúznim... Odpusť hlavy mojej ošiale...

Noc bola rosná. Kríž visel ako kedysi na stene a strieborný mesiac padal naň. Bledé telo Umučeného nedoprialo spánku mu a zvolal v trýzni: Mesiac, netráp ma už viacej! Skočil z postele, stiahol záclony a rozpálené oči svoje vboril do dlaní.

Ulicu ticho striebril mesiac zamĺkly,
krucifix mlčal ďalej na stene.
Dýchanie ticha jak vlk stádo rozháňa,
na srdca aréne dve hlavy zápasia:

Tá prvá vreští: Boha niet!
Tá druhá kalvárska jak lásky vyznanie,
v ktorom sa Boh a človek stretáva
pod klenbami priestoru a času.
Vodcovia revú, reve čeliadka:
Ak si ty Kristus, povedz nám!
Znamenie aké viere našej dáš?
Ak Boží Syn si, zostúp z kríža!
On nezostúpil; ako ruža krvavá
od Otca pomoc neprijal, bo sám
chcel splatiť veľkú cenu výkupnú.

*

V tú noc sa pozrel dietkam do očiek,
napil sa rosy z kvetných kalichov,
s orlami cez výšavy zakrúžil,
prešiel sa telesami Vesmíra,
s Miláčkom Jánom čítal Krista tajomstvá...
A na nebo a na zem prisahal:
Žije Boh? O svet stará sa? Či ho niet?
V koreňoch bytia svojho zachvel sa
a pod nohami cítil cestu istoty,
kde všetko možno vyhrať a nič nestratiť.
Ako hráč hazardný vravel si:
Aký to dar už tu Ho poznať na zemi,
aká to nevýslovnosť bude stretnúť Ho,
a dívať sa mu nekonečne do Tvári.
Čo som a čo mám hádžem na kartu,
že Boh je, žije ako sveta počiatok,
cieľ človeka a jeho spasenie.

Na izbe temnej záclonu zas vytiahol
a mesiac plný vplával do vnútra.
Krucifix mĺkvy zvesil zo steny,
Trojjedinému Bohu vieru vyznával.

Po vypočutí *Návratu* jedni sklonili šije akoby na poklonu; ostatní zatlieskali.

Na to si slovo pýtal hóbo Viator. Začal: "Naša konvencia nie je trieda bohoslovcov. No netvrdím, že by medzi nami neboli takí, čo do bohoslovia nazreli. Nemienim dokazovať jestvovanie Boha. No myslím, že vám i mne je zrejmé toto:

Keď už jestvuje vesmír a v ňom naša zemeguľa a na nej život, za to všetko už len niekto musí byť zodpovedný; niekto rozumný, veľkodušný, mohutný. Voľakto musel byť už tým prvým. Jestvovaním obdariť môže len ten, čo už predtým jestvoval; život môže dať len ten, kto už predtým mal život v sebe. Vesmír mal počiatok, jestvuje prvá príčina a nazvite to už ako chcete, ale zątajiť sa to nedá. Ako predo mnou celę ľudstvo, i ja tento počiatok, tú príčinu všetkých príčin nazývam Bohom." Viator sa hlboko poklonil, potom padol na kolená, vystrel svoje veľké žilnaté ruky, ako keby sa mĺčky klaňal Bohu.

Debatu o jestvovaní Boha zakončil predseda: "Sestry a bratia voľných ciest, priznám sa, že keby bol Boh prijal podmienky Angersollove a bol by ho usmrtil, bol by som stratil vieru v Boha. Také podmienky neprijme ani len rodič od svojho nepodareného decka. Tým menej môže ich prijať múdry a dobrotivý Stvoriteľ."

TEBE, REČ SLADKÁ

Na teba myslím, sladká moja, milá
v samotách srdca s vrúcnou láskou tajne.
Ty moja inšpirácia a sila,
čo nesie túžby moje neprestajne,
Ty kvitnúť dávaš hviezdam môjho neba
a pery moje hreješ zdravým vínom.
Ja teba hľadám všade, iba teba —
a zavše nachodím ťa v mieste inom.

Tu cesta dáka tvojou sa mi vidí:
Topole, môstik, mláka lebo skala
mi odrazu pred očima ukáže,
čo kedysi som toľko milovala.
A načúvam do halasenia mesta,
či ozvú sa mi tvoje zvuky milé,
či na premávke, kde je živá cesta
nezaznejú tie tóny ušľachtilé,
či miesto tvrdej — neozve sa iná:
Tá mäkká, moja sladká slovenčina.

M. K.

HISTORICKO-PRÁVNA PROBLEMATIKA A PRAMENE K DEJINÁM SLOVENSKÝCH DIECÉZ

Msgr. Jozef Tomko

Nastávajúce cyrilometodské jubileum nás núti obrátiť pozornosť nielen ku koreňom nášho katolicizmu, ale aj k pôvodu katolíckych ustanovizní na Slovensku. V ich rámci katolícky život na Slovensku prebiehal a bol cirkevno-právne organizovaný. Medzi cirkevnými ustanovizňami samozrejme na prvom mieste stoja diecézy, čiže biskupstvá, ktoré sú prejavom samostatného a organizovaného katolíckeho života. Založenie biskupstiev malo pre nás nesmierny význam, tak ako založenie cirkevnej provincie s metropolitom na čele by malo svoj prenikavý význam pre náš náboženský život v budúcnosti.

Slovenské diecézy vznikli skoro všetky v jednom historickom údobí: v dobe jozefinizmu. Iba Nitra má svoju osobitnú históriu, ktorá predchádza dokonca príchod sv. Cyrila a Metoda k našim predkom. Tiež zriadenie prešovskej gréckokatolíckej diecézy, dnes formálne zrušenej terajšou vládou, má svoj osobitný historický rámec a svoje zvláštne otázky. Trnavská administratúra vznikla po prvej svetovej vojne a jej dejiny sú skôr našou prítomnosťou, preto aj problémy okolo jej vzniku sú nám bližšie a známejšie. No všetky ostatné diecézy na Slovensku ukazujú vo svojich začiatkoch tú istú problematiku, najmä z hľadiska historického a právnického. Spadajú svojím časovým rozpätím buď na začiatok, buď na koniec jozefinského údobia.

Založenie väčšiny slovenských diecéz sa udalo na dva razy. Roku 1776 sa dátuje zriadenie biskupstva spišského, banskobystrického a rožňavského; dejinne sme na sklonku vlády Márie Terézie. Za celkom podobných okolností, až nápadne paralelných, bola založená v období neskorého jozefinizmu diecéza košická a satmárska v roku 1804. Ak sa teda odhliadne od hore spomenutých diecéz, ktoré vyžadujú osobitného štúdia, stačí sa sústrediť na jozefinské údobie a na založenie troch diecéz v roku 1776, aby sme mali dosť úplný obraz o začiatkoch väčšiny slovenských diecéz. Cieľom

tohto článku je iba zďaleka načrtnúť bohatú a širokú problematiku, predovšetkým cirkevne a štátne právnu ako aj historickú a zároveň poukázať na archivárne pramene k tejto všeobecne zaujímavej téme, pre nás Slovákov ešte viac priťahujúcej; pramene, ktoré sa nachádzajú v *Achivio segreto Vaticano,* vo viedenskom štátnom archíve, oddelenie *Haus-, Hof- und Staatsarchiv,* a v budapeštianskom štátnom archíve. Okrem toho je nutné spomenúť aj iné historické pramene, týkajúce sa jozefinského obdobia a so zriadením diecéz spojených právne-historických otázok. Hádam bude osožné spomenúť, že článok je iba kratulinkým výťahom širšie založenej práce, ktorá azda raz uzrie svetlo sveta, ak bude môcť byť vytlačená a uverejnená.(1)

1. HLAVNÝ PROBLÉM

Zásadná otázka nadhodenej problematiky je povahy historickej, ale zároveň aj cirkevno-právnej: ide o to, kto vlastne založil väčšinu slovenských diecéz, rakúsky cisár vo svojej hodnosti uhorského kráľa, alebo Svätá Stolica? Ak by to prvé bolo pravdou, išlo by o veľmi vzácnu a neslýchanú výnimku v dejinách cirkevného práva a bolo by nutné ihneď odpovedať na ďalšiu otázku: Na základe akého práva, akého jurisdického podkladu uhorskí králi mohli, alebo aspoň si nárokovali zakladať diecézy? A boli tie ich nároky oprávnené?

Ak nazrieme do dejín maďarských autorov, nájdeme poväčšine tvrdenie, že slovenské diecézy (a aj niektoré iné na území bývalého Uhorska) boli založené uhorskými kráľmi. Dokonca úradná publikácia banskobystrickej diecézy, *Jubilejný schematizmus* k 100. výročiu trvania diecézy, vydaný v r. 1876, uvádza ako zakladaciu listinu výnos Márie Terézie a nie pápežskú bullu, ako to býva normálne v Cirkvi.(2) Aj jeden z našich najvýznačnejších cirkevných historikov, Dr. Jozef Špirko, hovorí vo svojich *Cirkevných dejinách* dosť nejasne, keď spomína založenie troch diecéz ako

1) Narážam na svoju dizertačnú prácu z kanonického práva **L'erezione delle Diocesi di Scepusio, Neosolio e Rosnavia (1776)**, Roma 1961, Pontificia Università Lateranense.

2) **Schematismus historicus dioecesis Neosoliensis** pro Anno saeculari MDCCCLXXVI, ab erecta sede episcopali C, Neosolii.

spoločné dielo Sv. Stolice a Márie Terézie.(3) Čo je teda historicky pravdivé?

Je jasné, že v takej chúlostivej otázke nejasnosti treba siahnuť k najpriamejším dokumentom jednej aj druhej stránky, čiže zistiť nielen to, ako sa na otázku díval viedenský dvor alebo ináč rečeno uhorský kráľ, — čo zväčša robili maďarskí historikovia v minulosti —, ale ešte s väčším dôrazom objasniť stanovisko Svätej Stolice v tak dôležitom predmete ako je zakladanie diecéz.

2. STANOVISKO CISÁRSKEHO DVORA VO VIEDNI

Na cisárskom dvore vo Viedni panujú tak v roku 1776 ako aj v roku 1804 názory, ktoré sa súhrnným menom volajú jozefinizmom. Keďže zriadenie košickej a satmárskej diecézy sleduje takmer navlas jurisdický a formálny postup pri zakladaní slovenských diecéz v r. 1776 postačí na pochopenie myšlienkových prúdov a cirkevno-právnych koncepcií vystihnúť stav z okolia roku 1776.

K tomu sú potrebné predovšetkým všeobecné diela o období Márie Terézie. A niet lepšieho prameňa ako samotné spisy Márie Terézie, zobrané Arnethom a dejiny toho istého autora.(4) Na pochopenie jozefinizmu a jeho podstaty je dnes bezpodmienečne nutný archivistický materiál uverejnený aj s priliehavým komentárom jezuitom F. Maassom v niekoľkých zväzkoch.(5) Zo strany cirkevnej sú nedoceniteľné posudky vtedajšieho bystrého nuncia vo Viedni, Msgr. Garampiho, ktoré boli tajnou cestou doručené Štátnemu sekretariátu Svätej Stolice a nachádzajú sa vo Vatikánskom archíve, v osobitnej časti, menovanej *Archív viedenskej nunciatúry*.(6)

---

3) ŠPIRKO J., **Cirkevné dejiny**, Turčiansky Sv. Martin 1943, zv. 2, str. 303.

4) A. ARNETH, **Geschichte Maria Theresias**, Wien 1863-79. Tiež vydanie korešpondencie Márie Terézie, predovšetkým **Zwei Denkschriften der Kaiserin M. T.**, istý druh duchovného testamentu cisárovnej.

5) MAASS F., **Der Josephinismus**, Wien-München, 1951 a nasl.

6) **Archivio della Nunziatura di Vienna** vo Vatikánskom archíve. Dve relácie nuncia do Ríma zverejnili TÓTH L., **Zwei Berichte des Wiener Nuntius Garampi über kirchlichen Verhältnisse um 1776**, Budapest 1926.

To všetko však nestačí. Z krokov cisárskeho dvora pri zakladaní spomínaných diecéz je jasné, že si cisári nárokovali na právo usporiadania cirkevných hraníc a zriadenia biskupstiev podľa vlastnej chuti. Za týmto nárokom sa skrývala ich zvláštna koncepcia o Cirkvi, o jej podstate a povahe. Na pochopenie postupu cisárskeho dvora je nutné poznať pojem, ktorý mali vo Viedni a na univerzitách cisárstva vôbec o Cirkvi a o štáte, o moci a kompetencii oboch spoločností. Tak sa zdá, že doteraz bola zaznávaná jozefinská náuka o týchto dvoch spoločnostiach, čiže o verejnom práve cirkevnom, ktoré opanovalo mysle profesorov, žiakov a predovšetkým vplyvných osobností okolo Márie Terézie. Málokto doteraz vyzdvihol nezmerateľný vplyv príručky profesora J. B. Rieggera na cirkevnú jurisprudenciu, ktorá bola predpísaná na všetkých univerzitách a prispôsobená cirkevným pomerom tak v Rakúsku, ako aj v Čechách a v Uhorsku; manuál mal pre každé z troch území osobitne prispôsobené vydanie. V Uhorsku mala rozširovať túto "vládnu" ideológiu trnavská univerzita, odobraná jezuitom a zaplňovaná dvoru a jozefinizmu prajnými profesormi; vedúcu úlohu v tom zmysle mal v Trnave profesor Lakič, žiak Rieggerov, svojimi dielami(7) a prednáškami. Aj keď tieto náuky neprinášajú vždy originálne mienky, ale sú skôr zbierkou názorov nemeckých filozofov práva, predsa len usporiadanie myšlienok do systému je dosť pôsobivé a mohlo oslniť nejedného štátnika, ako sa to aj stalo.

Ozajstné pohnútky pokusu cisárskeho dvora zriadiť slovenské diecézy treba teda hľadať v štátnom absolutizme a v jeho poňatí Cirkvi, ako sa ono prejavilo ešte vypuklejšie za Jozefa II., ktorý sa miešal ešte aj do "sakristie". No cisársky dvor nemohol vyrukovať s takými náhľadmi pred Sv. Stolicou, ak chcel dosiahnuť cieľa a dokázať svoje právo na zriaďovanie biskupstiev. Preto mu prišlo veľmi vhod takzvané patronátne právo uhorských kráľov na cirkevné majetky v Uhorsku. Na toto sa cisárovná Mária Terézia oprela a odvolávala.

---

7) LAKICS G. S., **Juris Publici Ecclesiastici pars generalis de Ecclesia Christiana, potestatisque Sacrae cum civili nexu,** Vienna 1774; Venetiis 1781, 1790.

3. VÝSOSTNÉ PATRONÁTNE PRÁVO UHORSKÝCH KRÁĽOV

Pri zakladaní slovenských biskupstiev prišlo znovu na pretras cirkevné privilégium alebo právo, na ktoré boli Maďari nesmierne žiarliví a ktoré pokladali za jedno z najvzácnejších práv alebo slobôd uhorského kráľovstva. Dnes, po odstupe rokov, po páde uhorského kráľovstva a po neprestajnom zmenšovaní nádejí na jeho obnovenie objavujú sa aj medzi maďarskými autormi triezve hlasy o historickom pôvode a o pravdivosti celého "kráľovského patronátu". Otázka ožila v posledných rokoch, jednak pre niektoré nové objavy v tejto otázke a jednak pre záujem Maďarskej akadémie v Budapešti o diela tohto druhu.(8)

Základným problémom je samotný pôvod tohto zvláštneho "práva". Mnohí Maďari ho odvodzujú od sv. Štefana kráľa, ktorý vraj sám zaviedol celé cirkevné zriadenie v Uhorsku a založil prvých desať biskupstiev, do toho počítajúc ostrihomské arcibiskupstvo, jágerské a nitrianske biskupstvá, aby sme spomenuli aspoň tie diecézy, ktoré zasahovali na územie dnešného Slovenska.

Z akej moci však vytvoril Štefan kráľ cirkevnú organizáciu? Aké boli okolnosti tohto jeho kroku? Odpoveď nie je ľahká ani jednotná. Koncom minulého storočia sa rozvírila široká vedecká debata o pôvode a právnej povahe štefanského zásahu do cirkevnej právomoci; výmena názorov ešte vlastne neprestala, ale doviedla k väčšej kritickej objektívnosti. Jej predmetom je otázka: Vykonal kráľ Štefan vôbec nejaké rozdelenie územia na diecézy? A ak áno, urobil to na základe cirkevného privilégia, daného mu pápežom Sylvestrom II.? Alebo to rozdelenie vykonala Cirkev prostredníctvom delegovaných prelátov? Alebo konal azda Štefan úplne svojvoľne aj v tejto cirkevne predôležitej otázke, považujúc Cirkev na svojom území za svoje feudum, za svoju "Eigenkirche"? Každé tvrdenie má svojich zástancov.

---

8) Pozri CSIZMADIA A., **Die Auswirkungen der "Bulle" von Konstanz auf die Entwicklung des Oberpatronatsrechts,** v Acta Juridica Academiae scientiarum Hungaricae, zv. 2, 1960, str. 53-82; tiež BÓNIS G., **István király,** Budapest 1956. Novú debatu rozprúdil MÁLYUSZ E. tým, že objavil tzv. "bullu" koncilu v Konštanci, ktorou vraj Cirkev potvrdila spomínané právo uhorských kráľov. Zaujímavé, že Mályusz našiel prvú stopu "bully" v kronike mesta Prešova.

Novšia kritika však pokladá zprávy o cirkevno-právnych zásahoch kráľa Štefana za legendy, vzniklé po jeho smrti. Mýtus okolo jeho osoby vytvorila, zdá sa, Legenda Hartwichova a na nej závisiace dva životopisy. Vývoj menovania biskupov na stolce v Uhorsku od 10. do 15. storočia dáva zväčša za pravdu historikom ako je Váczy a Szentirmai.(9) [Tento vývoj opísal prof. Knappek z bratislavskej univerzity.(10)] No začiatkom 15. storočia cisár Žigmund si začal mocou vydobýjať právo menovať biskupov, vraj na podklade bully, ktorú dostal od cirkevného snemu k Konštanci.

A zas jeden Slovák prispel na upevnenie a vedecké podloženie kráľovského "práva": v 16. storočí právnik Štefan Verböczi-Vrbovský odôvodnil vo svojom pre Uhorsko predôležitom diele *Tripartitum opus juris consuetudinarii inglyti regni Hungariae* tzv. "apoštolské právo" kráľov uhorských menovať biskupov na základe toho, že sv. Štefan sám založil a obdaroval prvé biskupstvá a na základe viacstoročného zvyku (preskripcie), ako aj bully z Konštanca.

V 17. storočí sa presvedčenie o tomto kráľovskom práve ešte viac upevní jednak pod vplyvom ťažkých trestov proti popieračom kráľovskej výsady a jednak preto, že sa "objaví" bulla pápeža Sylvestra, ktorou vraj pápež dal takú moc Štefanovi. Bude treba troch storočí, aby sa všetci presvedčili, že bulla je praobyčajným falzifikátom Jána Tomku-Marnaviča. Prvé pochybnosti o pravosti bully sa vyskytli už za vlády Márie Terézie, ale celkove sa verilo, že králi uhorskí mali od Cirkvi privilégium menovať biskupov. Toto právo sa nazývalo patronátom kráľov, čiže "najvyšším patronátnym právom".

Prenikaním jozefinizmu stalo sa však dvoru nepríjemným uznávať, že kráľovské práva sú iba privilégiom, ktoré by mohla Sv. Stolica hocikedy odvolať. Preto z dvorných kruhov vyšli pokusy dokázať, že toto právo prislúcha všetkým katolíckym panovníkom z vôle Božej a nie z milosti

---

9) VÁCZY P., **Die erste Epoche des ungarischen Königtums,** Pécs 1935; SZENTIRMAI A., **Die "Apostolische Legation" des Ungarnkönigs Stephan des Heiligen,** v Oesterreichisches Archiv für Kirchenrech 8 (1957) 4, 253-267.

10) KNAPPEK L., **Obsadzovanie uhorských biskupstiev od X. do konca XIV. storočia,** Bratislava 1934.

Sv. Stolice. Touto dôležitou "vedeckou" úlohou poveril dvor viedenský zas Slováka, Adama Františka Kollára.

4. ADAM FRANTIŠEK KOLLÁR

Rodák z Terchovej, Adam Kollár je zaujímavou osobnosťou vedca, ktorý sa uplatnil na cisárskom dvore a mal dôležité úlohy. Jezuitmi odchovaný, nadaný mládenec dostal sa do cisárskej knižnice vo Viedni, kde postupoval, kým sa nestal hlavným knihovníkom a archivárom, ako aj cisárskym radcom. Už v zborníku *Slovenská krv,* ktorý vyšiel za poslednej vojny, bolo poukázané na jeho národné cítenie. Historické štúdiá mu umožnili už v r. 1762 vydať *Dejiny patronátneho práva uhorských kráľov*(11), v ktorých ešte obhajoval platnosť sylvestrovskej bully. O nie celé dva roky však vydáva nové dielo, kde popiera pôvodnosť bully a dokazuje, že uhorskí králi, počnúc sv. Štefanom, vždy pokladali "patronátne právo" za čosi priamo zviazané s kráľovskou mocou, lebo panovník má prirodzené právo nepripustiť inú moc nad svojimi poddanými a na svojom území.(12) Je zaujímavé, že Kollár si dal do samého titulu knihy názov Pannonius Neosoliensis, čiže: Slovák, Banskobystričan. Dielo malo slúžiť na rozšírenie štátneho absolutizmu aj na cirkevné pole a vzbudilo odpor maďarskej šľachty a duchovenstva. Dostalo sa na index zakázaných kníh a zaoberala sa ním aj bratislavská dieta: uhorský parlament, ktorý žiadal od Márie Terézie potrestanie Kollára. Azda tieto nepredvídané ťažkosti odradili cisárovnú od ďalšieho aplikovania jozefinských náhľadov na cirkevnom poli. Kollárova osobnosť ako historika, právnika a jazykovedca by si zasluhovala hlbšieho preskúmania, ku ktorému by sa našlo dosť materiálu najmä vo viedenskom a budapeštianskom archíve.

5. POSTUP VIEDENSKÉHO DVORA PRI ZAKLADANÍ SLOVENSKÝCH DIECÉZ

Tri spomínané diecézy boli zriadené odtrhnutím územia od rozľahlej ostrihomskej arcidiecézy. Dvorná kancelária ci-

---

11) **Historiae diplomaticae Juris Patronatus Apostolicorum Hungariae Regum** libri tres, Viennae 1762.

12) Adami Francisci Kollarii Pannonii Neosoliensis Mariae Theresiae Aug. a Consiliis et Vindobonensis Bibliothecae Palatinae Custodis Primarii, **De Originibus et Usu perpetuo potestatis Legislatoriae circa sacra Apostolicorum Regum Ungariae** libellus singularis, 1764.

sárska pod vedením kancelára Kaunitza, pôvodom z Moravy (Kounice), a uhorská kancelária pri cisárskom dvore, boli dva úrady, ktoré previedli všetky kroky pri zriaďovaní diecéz.

Najprv Mária Terézia, po desaťročnej vakancii arcibiskupského stolca v Ostrihome, presvedčila arcibiskupa Bátthyányho z Kaloče, aby prijal hodnosť prímasa a arcibiskupa v Ostrihome, pravda, za určitých podmienok. Zároveň požiadala kapitulu ostrihomskú o súhlas s odtrhnutím územia pre tri nové diecézy. Kanoníci odpovedali, že oni nemajú právo niečo meniť na stave diecézy počas uprázdnenia stolca. Upozornili tiež cisárovnú, že zriaďovanie diecéz patrí výlučne pápežskej moci.(13) Mária Terézia nič nedala na tieto veľmi dôležité námietky. Zriadila ihneď komisiu, v ktorej boli aj civili, aby preštudovala do podrobností rozdelenie. Potom pri novoročnom bále oznámila menovanie nového uhorského prímasa a troch biskupov pre nové diecézy. Vedúci viedenskej nunciatúry Msgr. Taruffi ostal celý prekvapený tak postupom ako aj tajnosťou, s ktorou sa celá vec udala a hlásil do Ríma, čo sa stalo.(14) Rím odpovedal, že očakáva úradnú žiadosť cisárovnej o zriadenie diecéz a menovanie *navrhnutých* biskupov; diecézy cirkevne nejestvujú, kým ich Sv. Stolica nezriadi.(15)

A naskutku, cisárovná poslala začiatkom februára do Ríma prosbu, v ktorej sa neodvoláva na svoju priamu kráľovskú moc zriaďovať diecézy (ako ju hájil Kollár), ale na "výsostné právo patronátne uhorských kráľov". V liste však sa toto právo, — už aj predtým používané, ale iba pre menovanie biskupov —, rozširuje aj na zakladanie nových diecéz.(16) Krok bol právnicky úplne chybný, pretože patronátne právo sa môže vzťahovať iba na menovanie osôb, nie na vymedzovanie cirkevného územia.

Cisársky dvor použil všetkých prostriedkov, aby zamedzil vyslanie cirkevnej komisie Sv. Stolicou, ktorá by zistila

13) Országos Levéltár, Budapešť, oddelenie Archív Uhorskej kancelárie, **Acta Generalia,** ad n. 98/1776, folio 141-154.

14) **Archivio della Nunziatura di Vienna** vo Vatikánskom tajnom archíve, zv. 174, folio 277r.

15) **Archivio della Nunziatura di Vienna,** zv. 94, folio 243r.

16) Archivio segreto Vaticano, **Acta S. Congregationis Consistorialis** anni 1776, p. II, f. 53 (originál listu Márie Terézie).

na tvári miesta stav vecí. Kardinál Albani, ktorý zastupoval v Ríme záujmy Viedne, dostal presné úpravy, ako má konať, aby predložený plán bol čím skôr schválený.(17) No všetky úradné listiny, ako napríklad *litterae fundationales* pre nové diecézy(18), ktoré boli určené pre vnútroštátnu potrebu, pokladajú zriadenie diecéz už za hotový fakt a navrhnutých biskupov za právoplatné hlavy nových biskupstiev. V Maďarsku samom sa nikto neopovážil protestovať proti nelegitímnemu počínaniu, lebo tak duchovenstvo, ako aj šľachta hájili svätoštefanské privilégium ako svätosväté právo uhorských kráľov a ako jednu zo svojich "slobôd" dokonca proti Svätej Stolici.

6. POSTUP SV. STOLICE

Sv. Stolica bola v chúlostivej situácii. Patronátne právo uhorských kráľov bolo vždy čímsi neistým v aktoch Svätej Stolice. Pripúšťalo sa v prípadoch menovania biskupov, ale nikdy nie pre zriaďovanie diecéz. Toto právo Sv. Stolica nikomu nepostupovala a cirkevné zákony od pradávna boli prísne v tomto ohľade. Na druhej strane Pius VI. bol v ťažkej situácii a nechcel si rozhnevať ešte aj viedenský dvor, keď už mal ťažkosti s inými vládami. Preto sa rozhodol uspokojiť kráľovnú v zriadení diecéz, bez toho však, aby uznal právo, na ktoré si ona nárokovala. Preto v dekrétoch, ktorými Kongregácia konzistoriálna zriaďuje nové tri biskupstvá, niet ani zmienky o "právach a privilégiách"(19) a pápežské bully v tej istej veci sú ešte strohejšie.(20)

Pravda, túto činnosť sprevádzala paralelná, skoro horúčkovitá práca tak v Ríme ako aj vo Viedni, na poli diplomatickom aj právnickom. Je zaujímavé sledovať jednotlivé fázy postupu, na základe archívnych záznamov vo Viedni a vo Vatikáne. Celý prípad založenia slovenských troch diecéz je jedinečným príkladom, až pokiaľ vie cirkevná vrchnosť popustiť vo veciach, ktoré nepokladá za podstatné, ale aj neústupnosti v zásadných veciach.

V našom prípade neustúpila ani o vlas zo svojho práva

17) Štátny archív vo Viedni, **Rom, Weisungen**; tiež **Rom, Berechte von Kard. Albani 1776**, ako aj **Vorträge**, zv. 181 a 182.

18) Pozri **Schematismus** banskobystrický z r. 1876.

19) Kópie dekrétov sú v **Acta S. Congr. Costist. 1776**, p. II.

20) **Bullarii Romani continuatio**, Roma 1842, zv. 5; vydanie Prati 1847, zv. 6, str. 205-213.

zriaďovať diecézy, vyhla sa formálnemu uznaniu kráľovského patronátu nielen v otázke založenia biskupstiev, ale dokonca aj pri menovaní jednotlivých biskupov, aj keď vecne splnila prosbu Márie Terézie a pri zakladaní biskupstiev postupovala prakticky podľa jej plánu a návrhu; tiež neodmietla schváliť navrhnutých biskupov.

Ostáva teda pre nás historickou pravdou, že diecézy spišská, banskobystrická a rožňavská boli zriadené Sv. Stolicou dňa 13. marca 1776 a nie dekrétom Márie Terézie z 15. januára 1776, ako sa často tvrdilo.

Až nápadne podobný je prípad zriadenia diecézy košickej a satmárskej v roku 1804, o ktorej platia teda tie isté uzávery, ktoré sú tu uvedené. O tých dvoch diecézach napísal dosť podrobné dielo maďarský historik Meszlényi, ktorému však vypadli niektoré dôležité dokumenty z Vatikánskeho archívu.(21)

Tu iba načrtnutý prípad je ukážkou, koľko materiálu leží po archívoch v cudzine a aká bohatá problematika, týkajúca sa Slovenska, sa v nich nachádza. Bolo by však treba systematického štúdia, aby sa trpezlivým hľadaním vyniesol na svetlo a obohatil tak naše kultúrne bohatstvo.

---

21) MESZLÉNYI A., Az Egri érsekség felálitásának s a Kassai és Szatmári püspöségek kihasitásának története, Budapest 1938.

SVETIELKO V CHRÁME

Potecha dôverivá
do chrámu vošla
zapáliť svetlo.
Pri nohách sošky bliká
jak zbožný šepot
na ústach svätých.
Hlboké tiene stoja
jak stĺpy nahor:
zopäté ruky.
Do ticha ponorený
tajomstvo tuším
na dosah srdca.

P. Dominik Valko

ROZPOR

Draga Divínska

Otvorenú chodbu na postrannom dome ozdobovali vence červenej špicatej papriky, ktorá sa sušila na zimu. Mala ohnivú farbu i taká bola, ohnivo-štipľavá. Radi si ju nakrájali na prstence do fazuľovej alebo rajčinovej polievky. Ba i biele zrniečka vytrúsili, aby polievka bola štipľavejšia. Čím viac jazyk pálila, tým lepšie chutila.

Ľubica zohýňala hlavu, aby nestrhla paprikové vence. Zazrel ju brat Miloje, ako sa skláňala, a zavolal:

"Postoj, Ľubica!"

"Čože je, brat Miloje?"

"Chcem sa rozprávať s tebou."

"Rozprávať so mnou? Zrazu? O čom? O bratskej láske, ktorú alebo nemáš, alebo ju zabúdaš ukázať?"

"Práve z bratskej lásky chcem k tebe prehovoriť."

"To je niečo nové. Ochotne budem počúvať."

"Nebuď posmešná. Som predsa tvoj starší brat. Mala by si sa ku mne priateľskejšie správať a moje slovo by malo niečo platiť u teba. Keď ho počuješ, prevrátiš ho na posmech. Vyriastli sme už z detskej zvady. Sme obaja dospelí. Správajme sa teda ako takí. Nemôžeme sa viac schovávať za matkinu sukňu."

"Chceš tým naznačiť, že si volám matku alebo otca na pomoc, keď máme my dvaja medzi sebou rozpor? Hovoríš predsa, že sme vyriastli. Myslíš tým naozaj aj mňa alebo len seba?"

"Myslel som oboch. Konečne sama vieš, že si dospela rozumove i telesne. Áno, vyriastla si toľko, že si preriastla všetkým cez hlavu. Matka to nevidí, lebo pozerá len na svoj obraz v tebe. Otec zase vidí len svoju hrdosť odzkadlenú v tebe. Áno, po matke si zdedila krásu a po otcovi hrdosť. Preto ťa tak obaja hýčkajú. Ja jediný vidím bez rodičovských okuliarov, aká si. Svojhlavá. Robíš si, čo chceš. Otec ťa nezastaví a matka tiež nie. Ja som tu na to."

"Chceš ma zastaviť? V čom?"

"V skutkoch, ktoré nie sú na mieste v našej rodine."

"Zabúdaš sa, brat môj, keď ma chceš napomínať. Nemáš na to právo i keď si mi brat. Viem, čo ťa posmeľuje a máta ti hlavu. Že si prvorodený syn, dedič mena a majetku. Všetci máme pred tebou hlavu skláňať, lebo raz budeš pánom tohto všetkého. Zabudol si na jedno, že i ja mám mirčetičovskú hrdú krv a hlavu skláňam na tomto dvore len pred otcom a matkou. Pre nikým iným. Myslíš si, že ti budem päty lízať, aby som bola v tvojej priazni, keď sa bude otcov majetok dediť? Viem, že máš právo všetko si ponechať a mňa odstrčiť ako cudziu. Srbsko tak ďaleko ešte nedospelo, aby dalo rovnaké právo mužom i ženám. Nie som však ochotná byť tvojou podnožou, len aby si mi uštedril niečo z majetku. Nebudem nikdy sedieť pri tvojom stole a čakať na omrvinky, ktoré veľkodušne utrúsiš."

"Čo to hovoríš o omrvinkách? Spomínaj aspoň krajec, keď hovoríš o mirčetičovskom majetku."

"Spomeniem a vidím sa i teba ako dediča. Pozrieš na krajec chleba, ako ho držím v hladnej ruke a tvoj pohľad mi povie: 'To je môj chlieb. Z môjho majetku.' Mne prejde všetka chuť a vrátim ti nahryznutý krajec. Pozriem si na prázdnu ruku. Kde je môj chlieb? Môj majetok? A nebude nikoho, kto by mi odpovedal."

"Prepínaš, keď myslíš, že ti ani chleba nedoprajem. I keď hovoríš obrazne, predsa to zle zneje. Tvoj chlieb je tam, kde môj. A toto všetko je náš majetok. Majetok deliť alebo nedeliť máme ešte čas. Nie o majetku, o tvojom správaní si chcem s tebou prehovoriť. Počul som reči i sám som zbadal, že v poslednom čase sa potkýňaš a strácaš svoju hrdosť, o ktorú sa toľko opieraš."

"Nehovor v hádankách. Povedz priamo, na čom sa moja hrdosť naštrbila."

"Na mladom žandárovi, s ktorým ťa ľudia pričasto vidia. Usmievaš sa mu a krútiš sa okolo neho. Okolo žandára, ktorý sa túla svetom. Ako prišiel do Skely, tak aj odíde. A práve teba majú s ním vidieť. Mirčetičovu dcéru. Hovoria o nás, že sme hrdí. Kde sa podela tvoja hrdosť, drahá sestra? Hádam ťa neobral o ňu a nepoblháznil ti hlavu načisto?"

"Prestaň kázať, popov zať. Bláznivú hlavu máš ty. Keby si mi nebol brat, povedala by som ti ako Dragutinovi, že si

žiarlivý. Takto poviem, že súdiš nespravodlivo. Veď žandára Borku ani nepoznáš. Koľko ráz ste sa stretli a rozprávali?"

"Poznám-nepoznám. Poznám žandársky život. Predstav si v ňom sťahovavého vtáka. Dnes je v Skele a zajtra niekde na Čiernej Hore alebo v Uhrách. Čo je to za život? Čo za budúcnosť? Nemá svojho domu, čo by obýval. Nemá svoje pole, čo by obrábal. Nemá ničoho okrem parádnej uniformy. A ty máš všetko, čo si len zažiadaš. Predstav si seba, ktorá si vyriastla v bohatstve, po jeho boku."

"Neraz som sa videla po jeho boku a predstava sa mi pozdávala. Nariastla som pri jeho vysokej postave a sila z jeho mocného ramena prešla aj do mňa. Keď ho stretnem, cítim sa pri ňom ako kráľovná sedemdesiatich siedmich krajín. A on vždy vie, čo má povedať mne kráľovnej. Vždy niečo zaujímavé, nepočuteľné, cennejšie ako reči tunajších mládencov. Jeho slová plynú ako Sáva a hladkajú čelo, ruku, srdce. Pohladkajú tak nežne, že človek túži po nich opäť a opäť."

"Nerozumieš mi, Miloje. Nerozumieš, že žandára Borku rada vidím a teším sa jeho spoločnosti. Jeho osoba ma priťahuje ako magnet. Šla by som s ním aj na koniec sveta. S ním, so sťahovavým vtákom."

"Vidím, že nič nenarozprávam. Zaľúbení ľudia nepočujú nič iné len tlkot vlastného srdca. Búcha im ako veľký zvon. A kde zvonia veľké zvony, malé zvony nepočuť, ako hovorí naše porekadlo. Budem sa modliť, aby si sa v jeho charaktere nesklamala a aby bol hodný tvojej lásky."

"Tuším predsa máš bratské srdce. Len je pod tvrdou škrupinou ako orechové jadro. Nech ťa netrápi moje stretanie so žandárom, brat môj. Netrápilo by ťa, keby si sa spýtal otca, ako on myslí. Otec nemá nič proti tomu, že sa stretám so žandárom Borkom."

"Ako to vieš? Sám ti to povedal?"

"Majke to povedal. A mne priamo len toľko, že mám svoj rozum, aby som sa podľa neho držala,"

Ľubica má svoj rozum. Ale či ho drží v hrsti? Môže ho vo svojom osemnástom roku ľahko zavesiť na motúz medzi papriku a nechať voľne previevať vetrom. Keď vietor rozum vyfúka, zostanú len city. A keď tie ovládajú konanie človeka, vždy sa stane dačo, čo sa nemá stať. Preto pozor na roz-

um, Ľubica. Vezmi ho do dlane, ako berieš paprikový veniec, keď je dobre vysušený, a bude po starosti pre otca, majku i Miloja. I pre Dragutina, ktorý príde podvečer do dvora. Bočíš od neho, lebo myslíš, že si nemáte čo povedať. On to zbadá a zavolá:

"Postoj, Ľubica!"

Začína tak ako Miloje. Nedobrý začiatok, akokoľvek skončí. Ľubica zastane a sľubuje si, že ho spokojne vypočuje. Ťažko ho počúvať, lebo nič nového nehovorí, len opakuje:

"Ver mne, svojmu. Žandár Borko nie je náš. Miluj mňa, svojho. Borko nie je náš."

Ľubica hrabe nohou v štrku a myslí si:

"Sto hromov do jeho rečí! Rozkladá mi a opakuje ako decku."

Dragutin vidí, že má roztrasené myšlienky, roztrasené v štrku, ktorý prehŕňa nohou a nepočúva ho.

SFÉRY

Mystický sen mám v očiach ešte,
vlní sa vôkol dúhovite.
V priepasti ležím popri ceste,
blizunko k svätých blaženosti
tak opojene zahľadený.
Lež svätí bežia tamtým smerom
a nevidia ma, nezbadali
na mojom šíku viditeľna.
Ach, možno ani nečuli by
nešťastný zbytok môjho stonu.
Na koho volať z toľkých? Ako?
Neznám tie tváre z minulosti.
Veď ako vstať a vmiešať kosti
do vzletnej dúhy čistých perál?
Čo poslať z môjho? Aké spevy?
Hej, modlitebný vzdych a túžby,
kus vlastnej duše na preddavok,
na vpíjanie sa do podstaty,
na večné v Bohu zahľadenie.

P. Dominik Valko

PRED 400 ROKMI PRIŠLI JEZUITI NA SLOVENSKO

Félix Litva S. J.

Po vianočných sviatkoch roku 1561 otvorili jezuiti slávnostnou akademickou dišputou svoje vlastné školy v kráľovskom meste T r n a v e. Touto udalosťou, plánovanou podľa viedenského tlačeného programu na sviatok sv. Andreja apoštola, sa zakončili dlhé vyjednávania o uvedenie jezuitov do Uhorska medzi arcibiskupom Mikulášom Oláhom, sídliacim teraz v Trnave, a predstaveným Spoločnosti Ježišovej v Ríme, zastúpenými v tejto záležitosti rektorom P. Jánom Vitoriom.

Dnes ťažko povedať, či prvý popud vyšiel od viedenských jezuitov alebo od arcibiskupa Mikuláša Oláha. Pravdepodobne obe stránky si jasne uvedomovali dôležitosť jezuitského pôsobenia v Uhorsku a potrebu trvanlivého strediska v niektorej z jeho krajín. Zhoda okolností a tiež konkrétne posúdenie vtedajšieho politického rozpoloženia poukazovali na Slovensko. Nemožno však toto rozhodnutie dávať do súvislosti s pražským kolégiom, založeným roku 1555, ako to robí napríklad Rudolf Holinka (Trnavský sborník. K 300. výročí založení university v Trnavě. Bratislava 1935, str. 12). V záznamoch tajomníka sv. Ignáca v Ríme nachádzame niektoré podrobnosti, z ktorých vidno, že styky s jezuitmi sa nadväzovali cez Viedeň už hodne pred založením pražského kolégia. Bolo to len prirodzené v danej politickej situácii. Už roku 1553 prišiel do Uhorska P. Ján Vitoria, vtedy ešte celkom mladý novokňaz, aby vyspovedal niektorých členov rodiny Sforza Palavicini. Obrátil tiež na katolícku vieru akéhosi tureckého zajatca. Táto spomienka z mladých čias ho pravdepodobne viedla pri vyjednávaniach, ktoré začal nanovo s arcibiskupom o päť rokov neskoršie. V roku 1554 sa hovorí o pokusoch uviesť jezuitov do Sedmohradska a hneď potom sa po prvý raz vynoruje aj zmienka o Trnave ako súcom mieste pre jezuitské kolégium. Tento návrh sa dáva do súvisu s ostrihomským arcibiskupom Mikulášom Oláhom, ktorý po svojom menovaní roku 1553 mal konkrétny záujem o túto novú rehoľu. Jezuiti dosiahli svojou kazateľskou a hlavne vychovávateľskou činnosťou v pohnutých časoch 16.

storočia prekvapujúcich výsledkov pri obnove katolíckej viery, ohrožovanej postupom dynamického protestantizmu. Ich pôsobenie v hlavnom meste už od roku 1552 sa vyznačovalo účinnosťou nového spôsobu práce, ktorý si získal obdiv kráľovského dvora, na ktorom sa zdržoval už od roku 1542 aj Oláh ako kancelár uhorského kráľovstva. Viedenskí jezuiti si v pomerne krátkom čase získali tiež dôveru obyvateľstva, ktoré sa ináč dívalo na reholníkov kritickým okom. Vychovávateľská činnosť v kolégiu a misionárske práce v meste a na okolí prelomili postupne priehrady, ktoré našli pri svojom príchode do Viedne. Účasť niektorých vynikajúcich členov mladej Spoločnosti, ako sv. Petra Kanízia, ktorý bol tiež provincionálom nemeckých jezuitov, pôsobenie viedenskej skupiny len napomáhala.

Na sv. Petra Kanízia sa obrátil aj ostrihomský arcibiskup roku 1554. Mikuláš Oláh pomýšľal v tomto roku zvolať do Trnavy synódu, na ktorej by prehovorili aj význačnejší teológovia. Bol by preto vítaný Otec Kanízius aj so spoločníkom z Viedne P. Lanoy. Okrem toho Oláh bol v plnej práci ohľadom reformy trnavskej školy. Keby mohol dostať na ňu niekoľko jezuitov, bolo by to veľkou pomocou, hlavne teraz, keď sa požiadavky na nej zvýšili. Kanízius o veci zasa referoval ďalej do Ríma. Táto nepriama žiadosť o založenie kolégia v Trnave našla prajnú ozvenu u sv. Ignáca, ktorý sľúbil nájsť potrebných ľudí, ak arcibiskup zaistí potrebné hmotné podmienky. Konkrétnejšie rozhodnutia prerušilo však ťažké položenie vtedajšieho Uhorska, ohrožovaného novými tureckými nápadmi. Roku 1555 sa Oláh síce znova ohlasuje, ale o kolégiu už nič nehovorí. V tom čase aj jezuiti mali hodne starostí s obsadením ingolštadského kolégia a kolégia v Prahe, nuž veľmi nenástojili. V Ríme medzitým zomrel sv. Ignác, ktorý by bol mohol váhou svojho rozhodnutia veci potisnúť, lebo záujem o uhorské kolégium bol u neho veľký. Užšie styky medzi Trnavou a Viedňou sa nadväzujú až r. 1558, kedy prichádzajú do Trnavy niektorí jezuiti z Viedne, aby tu dostali kňazské svätenia. Kapitula žiadala aspoň dvoch jezuitov, ktorí by mohli v Trnave kázať a vypomáhať na škole. Pod vplyvom tejto dobrej vôle začalo sa s novými vyjednávaniami medzi M. Oláhom a P. Vitoriom, ktorý bol znova vo Viedni už od r. 1557, najprv ako zástupca sv. Petra Kanízia v úrade provinciála a čoskoro ako rektor viedenského kolégia.

V tomto období ide už o kolégium, ktoré by bolo pod správou jezuitov a ktorí by tiež pracovali dušpastiersky v meste a na okolí. Oláhovo reformačné dielo nadobúdalo stále zreteľnejšiu podobu. Po usporiadaní beneficiálnych otázok, hlavne pri dôležitejších prepoštvách a opátstvach, po zreformovaní trnavskej školy pomýšľal na vizitácie jednotlivých farností vo svojom arcibiskupstve. Aj pre túto prácu usiloval sa získať od viedenských jezuitov aspoň jedného Pátra a v októbri r. 1558 vyjednával ohľadom tejto veci prostredníctvom svojho tajomníka. Už z predbežných informácií poznal totiž vážnosť položenia katolíckej Cirkvi v Uhorsku. Provinciálne a diecezálne synódy mali byť zasa predtaktom pre usporiadanie pomerov medzi kňazmi. Mikuláš Oláh dúfal, že uvedením jezuitov do Uhorska nájde v nich dobrých spolupracovníkov vo svojom reformačnom diele. Zápal otca Vitoriu, ktorý neváhal osobne zájsť do Kláštora pod Znievom, sa Oláhovi páčil. Účasť viedenského rektora na trnavskej synóde roku 1560 preklenula posledné prekážky, ktoré sa ešte stavali do cesty v usporiadaní školskej otázky. Na jeseň toho istého roku sa už s určitosťou rátalo s jezuitským kazateľom v Trnave. Budúcnosť sa rysovala aj arcibiskupovi v ružových farbách, keď rozmýšľal o nastávajúcej príprave mladého pokolenia, ktoré malo neskôr zaplniť rednúce rady kňazstva a povzniesť kultúrnu a náboženskú úroveň v Uhorsku, kryjúcom sa v tomto čase približne s hranicami terajšieho Slovenska.

Prví jezuiti pre Trnavu prišli však do Viedne až začiatkom roku 1561, z ktorých nastúpil cestu do Uhorska len Moravec P. Saidel s mladým spoločníkom a pod vedením neúnavného Otca Vitoriu. Bolo to 23. apríla, keď v Trnave začínala nová kňazská synóda pod arcibiskupským vedením. Otvorenie školy, ktorým sa mala začať jezuitská činnosť na Slovensku, muselo ustúpiť kazateľskému pôsobeniu. No bolo to za danej situácie šťastlivé riešenie. Otec Saidel mohol rozvinúť svoje vlohy medzi trnavskými Nemcami, ktorí mali veľký vplyv v meste, hoci počtom tvorili najmenšiu skupinu. V tom istom čase sa mohlo pripravovať ubytovanie pre budúcich profesorov a začať so stavbou nového ústavu. Kazateľská činnosť Otca Saidla sa najprv prirodzene ohraničovala na samé mesto Trnavu, neskôr sa rozšírila na blízke

okolie, aby postupne prenikala až na stredné Slovensko, hlavne do banských miest, hlavne pôsobením P. Saidla, a konečne zasiahla za spolupráce jezuitov slovanského pôvodu aj košický kraj. Rozhľad po krajine a bližšie zoznámenie sa s pomermi v našich krajoch poskytovali jezuitom jasnejší obraz o rastúcich potrebách. Na každom kroku sa však narážalo na rečové ťažkosti, ktoré mohli prekonať len jezuiti, pochádzajúci z uhorských krajín.

Napriek tejto rečovej ťažkosti hneď po otvorení trnavského kolégia prichádzajú návrhy, a to od arcibiskupa Oláha, aby sa začalo s ďalším kolégiom v Banskej Bystrici, kde sa osobitne pociťoval nedostatok katolíckeho vplyvu. Roku 1563 zasa Otec Vitoria pri svojej návšteve Košíc správne usúdil na vplyv tohto mesta na celé východné Slovensko a pokladal ho za dôležité stredisko aj pre budúcu jezuitskú činnosť, takže by sa malo v ňom tiež založiť jezuitské kolégium. Pravda, za daných pomerov boli to plány ťažko uskutočniteľné. S plánovaním nových kolégií a vychovávateľskej činnosti v Trnave ukazovala sa tiež naliehavá potreba zriadiť trvanlivé misijné stanice aspoň s jedným alebo dvomi kazateľmi na počiatku, a to v Nitre, kde biskup Pavol Bornemisa žiadal aj jedného jezuitského teológa za poradcu pre svoje vlastné práce a v Bratislave. Mesto Bratislava ako križovatka medzi Trnavou a Viedňou mala osobitné postavenie v jezuitskom podnikaní na Slovensku. Už roku 1554 pokladal P. Nadal, ktorý pochodil severné krajiny Európy, toto mesto za vhodné miesto pre prvé jezuitské kolégium. Pomerne výhodné postavenie mali tie miesta, ktoré boli ako hmotné základiny, fundácie, užšie spojené s trnavským kolégiom: Krásna nad Hornádom, Kláštor pod Znievom, Myšľa a Bíňa. V nich sa vplyv jezuitskej práce pociťoval živšie už aj preto, že tam pátri z Trnavy častejšie dochádzali, hoci vzdialenosti a zaujatie v Trnave im nedovoľovali rozvinúť pravidelnú dušpastiersku prácu.

V trnavskom kolégiu sa práca rozvíjala po otvorení škôl dosť sľubne. Mestská škola prešla teraz celkom do jezuitských rúk, takže v kolégiu všetci žiaci podliehali ich správe. Spočiatku tu učili traja jezuiti v troch triedach rétoriku, humanistiku a gramatiku. Neskôr pridali triedu abecedárov a za čas gramatici boli zadelení do troch tried, takže škola ma-

la päť oddelení, lebo rétorika sa začas nevyučovala. Od roku 1566 prebrali dvaja jezuiti správu novozaloženého seminára, v ktorom tiež pôsobili ako učitelia. Počet žiakov sa menil: spočiatku ich bolo okolo 100, neskôr sa ich počet znížil až na 30, keď sa otvorila mestská škola po druhý raz, aby neskoršie znova vystúpil na 100. Napätie medzi oboma školami si však vyžadovalo riešenie v podobe akéhosi "modus vivendi", podľa ktorého gramatici navštevovali školu mestskú, ostatní zasa školy kolégia. Konečne roku 1567 mesto ponúklo jezuitom aj správu mestskej školy. Bolo to však v čase, keď sa už jezuitské kolégium v Trnave ďalej udržať nemohlo.

Spomedzi prvých spoločníkov, ktorí prišli roku 1561 do Trnavy, tvorili jezuiti z uhorských krajín menšinu. P. Tomáš Zdelarić, rodom Chorvát, bol ministrom, vyučoval na škole a pracoval v dušpastierstve hlavne medzi Slovákmi, ktorí mali v meste veľmi malú náboženskú oporu. Neskôr prišli do Trnavy ešte ďalší jezuiti chorvátskeho pôvodu, ale boli len klerikmi a v pastorácii nemohli mnoho pomôcť, takže v listoch trnavských jezuitov sa po celý čas ich pôsobenia na Slovensku opakujú hlasy o potrebe kňazov slovanského pôvodu, pretože slovenské obyvateľstvo mesta a okolia potrebovalo spovedníkov a kazateľov oveľa viac ako iné národnosti. P. Zdelarić vypomáhal trocha aj medzi Maďarmi, pretože poznal ich reč. On viedol tiež vyjednávania, týkajúce sa hmotného zabezpečenia kolégia v Košiciach a Krásnej nad Hornádom. Svojou dlhou prítomnosťou v trnavskom kolégiu a znalosťou rečí sa mimoriadne zaslúžil o udržanie tohto ústavu. Z Maďarov bol v Trnave od počiatku Dávid Pálfi, mladík iba 18ročný, ktorý mal vlastne študovať na novom kolégiu a hádam trocha vypomáhať medzi najmladšími žiakmi. V posledných rokoch jezuitského pôsobenia prišiel do Trnavy za rektora P. Peter Hernáth, človek síce mladý, ale dobrého nadania. Za jeho vedenia sa pomery začínali trocha usporadovať a bol by mohol pravdepodobne vplývať na kapitulu a mesto, keby ho nebola smrť vytrhla počiatkom roku 1567 z jeho práce. Ďalší Maďar Štefan Szanto, zvaný Arator, pôsobil v Trnave tiež len krátko, a to pred zrušením kolégia. Z Bratislavy pochádzal Krištof Gleichman, nemeckej národnosti, ktorý však v Spoločnosti dlho nevytrval, pretože už nasledujúceho roku opustil rehoľu. Medzi prvých Slovákov

jezuitov v Trnave treba zarátať Jána Primíka. Vstúpil do Spoločnosti ešte vo Viedni r. 1560 a dával nádeje na dobrého pracovníka. Čoskoro však ukázal znaky nepokojnej a nestálej povahy, ktorá sa nevedela vmestiť do kláštorných múrov. Opustil Spoločnosť roku 1563. Pravým opakom bol ďalší slovenský jezuita pôsobiaci v Trnave. Bol to Ján Matejov, pochádzajúci z Krakovian naďaleko Trnavy. Do Spoločnosti vstúpil vo Viedni r. 1561 vo veku 23 rokov. Predtým pracoval na otcovskom majetku a štúdiám sa venoval s celou vážnosťou svojej povahy. Kedykoľvek je o ňom reč, hovorí sa o ňom ako o človekovi dobrákovi, jednoduchom pracovníkovi, na ktorého sa dá celkom spoľahnúť. Mal osobitný dar zaobchádzať s najmladšími študentami, a preto mu už vo Viedni zverovali výchovné práce. O jeho poslaní do Trnavy sa hovorí už roku 1563, ale sám prosil, aby sa mohol dôkladnejšie pripraviť štúdiom na budúce práce. V trnavskom kolégiu ho stretáme až roku 1564, kedy od júna zastáva úrad ministra domu, vyučuje abecedárov a celou horlivosťou sa venuje "svojim Slovákom". Od r. 1566 až do konca pobytu jezuitov v Trnave vedie novozaložený arcibiskupský seminár ako regens a popri tom dáva hodiny seminaristom, ktorých bolo v tom čase 11. Po zrušení kolégia odchádza do Poľska, kde zomiera v Krakove roku 1604.

V iných provinciách Spoločnosti sa nachádzali v tomto čase ešte traja jezuiti slovenského pôvodu. Boli to mladí klerici v rokoch svojej prípravy na kňazstvo. Pravdepodobne prvým jezuitom slovenského pôvodu bol Ján Labrai z Banskej Bystrice, kde sa narodil r. 1539. Do Spoločnosti vstúpil v Ríme r. 1557 a bol poslaný do Prahy, kde aj zomrel v mladom veku r. 1564. Z Bogdánoviec pri Trnave pochádzal Martin Bôžik, alebo ako sa sám podpisoval, Buožik. Pravdepodobne navštevoval školy trnavského kolégia a do Spoločnosti bol prijatý v Trnave r. 1564, odkiaľ ho poslali do Viedne. Ďalšie roky strávil v Prahe, kde aj opustil Spoločnosť r. 1578. Najmladším a posledným jezuitom z tohto obdobia, o ktorom máme záznamy, bol Ján Vognárek, ktorý čas svojej prípravy strávil v Prahe, kde vstúpil do Spoločnosti roku 1564 ako osemnásťročný mladík. Ale ani on dlho v Spoločnosti nevytrval. Ako vidno v tomto prípravnom období mali jezuiti na Slovensku viacero povolaní, pretože okrem spomínaných Slo-

vákov pripravovalo sa ešte 33 iných mladíkov z uhorských krajín na kňazstvo. V Spoločnosti vytrvala však len jedna tretina, ktorých mená sa neskôr vynoria v rozličných kolégiách jezuitov v Strednej Európe.

Napriek tejto prvotnej nestálosti, ktorá sa vždy ukazuje pri nových podujatiach, prejavujúcej sa u mladých členov jezuitskej rehole a tiež pri obsadení trnavského kolégia, kde sa za 6 rokov vymenilo 46 jezuitov, dielo jezuitov na Slovensku poukazovalo na rýchly rast. Pravda, v krátkom časovom rozpätí nebolo dosť', nemohli sa uskutočniť všetky zamýšľané podniky, o ktorých sa hovorí v zprávach predstavených. Kolégium v Banskej Bystrici, na ktorého založenie nástojil arcibiskup Oláh, nepremšlo ani prvé obdobie vyjednávaní. Kolégium v Košiciach ostalo iba v túžbach Otca Vitoriu. Miesto stálych misijných staníc museli sa banské mestá stredného Slovenska uspokojiť prechodnou kazateľskou činnosťou hlavne P. Saidla. Aj plány pre Nitru ostali len na papieri. Ak však berieme do úvahy politické a náboženské pomery Uhorska v 16. storočí, výsledky tohto jezuitského pôsobenia na Slovensku pred 400 rokmi si ešte aj dnes zasluhujú zmienky.

Súčasníkovi, a to aj jezuitovi, ktorý mal v šesťdesiatich rokoch 16. storočia priamu účasť na práci v Trnave, prvé pôsobenie jezuitov na Slovensku sa javilo v odchodnom svetle. Podľa jeho úsudku sa toto prvé podujatie skončilo neúspechom. Jezuiti pobudli u nás len šesť rokov, počas ktorých hodnú časť svojej energie spotrebovali v úsilí hmotne zabezpečiť hlavne dielo svojej činnosti, trnavskú školu. Nejeden z prvých jezuitov musel namiesto misionárskej alebo výchovnej práce tráviť svoj čas cestami a pobytom na majetkoch kolégia, ktoré či už pre nespoľahlivosť správy, či už pre finančné nároky iných osôb, alebo pre vojnové škody nestačili vydržiavať trnavské kolégium. Pri týchto vyjednávaniach, neraz veľmi delikátnych, bolo treba poznať reč kraja, čím práve jezuiti slovanského pôvodu a ktorí vedeli aj maďarsky, boli vytrhnutí z apoštolskej práce. Zakúpené budovy kolégia v Trnave potrebovali úpravu a prestavbu, pretože nestačili ani na ubytovanie jezuitov a tým menej pre školy. Prakticky po celých šesť rokov sa prerábalo a triedy boli umiestené najprv v pôvodnej trnavskej škole pri trnavskej fare a čiastočne aj v samej farskej budove, neskôr mu-

seli byť preložené do čisto súkromných budov. Odchodná metóda jezuitov pri výchove mládeže, a bezpochyby aj priveľké túžby niektorých jezuitov po osamostatnení, zavinili roztŕžky s miestnym farárom Mikulášom Telegdym, ktorý r. 1564 otvoril znova starú trnavskú školu s triedami vyššieho štúdia. Zápolenie medzi oboma školami sa prenášalo na študentov a obyvateľstvo a končilo sa neraz opravdivými rozbrojmi. Spojenie trnavského kolégia s viedenskými jezuitmi, hlavne zo správy P. Jána Vitoriu, ktorý sa toľko zaslúžil o uvedenie jezuitov do Trnavy, bolo čoskoro príčinou nedôvery arcibiskupa práve voči P. Vitoriovi, že používa tých málo peňazí, určených pre Trnavu, ani nie natoľko pre Viedeň, ako priamo pre Taliansko. Tieto ťažkosti, hoci vplývali na prácu jezuitov, sa postupom času vyriešili, či už odvolaním P. Vitoriu, alebo dokončením stavieb a lepším hmotným zabezpečením kolégia. Náprava však prišla prineskoro.

Hlavná ťažkosť spočívala však v nedostatku ľudí, teda v činiteľovi, ktorý sa v priebehu šiestich rokov nedá vyriešiť. Slovensko ako časť starého Uhorska bolo v tých časoch v revolučnom vare: nábožensky, politicky a hospodársky. Prízvukovanie národnostnej osobitnosti sa prejavovalo oveľa živšie, ako si to trnavskí jezuiti uvedomovali. Pociťovali to organizácie oveľa mocnejšie ako boli jezuiti, a to už v predmoháčskych časoch, keď napríklad banícka a obchodná spoločnosť Fuggerovcov-Thurzovcov mala mimoriadne ťažkosti pre nedostatok porozumenia národného cítenia Maďarov. Za pobytu jezuitov v Trnave nemeckí obyvatelia tohto mesta napríklad priamo bojkotovali Moravana P. Aschermana pre jeho pritvrdú nemeckú výslovnosť a hádam jeho nenemecký spôsob kázania. Zápolenie Maďarov s Nemcami ohľadom času kázní v "hrubom" kostole bolo počiatkom roztržiek s jezuitmi. Slováci sa cítili zastrčenými, lebo nebolo pre nich dosť slovensky hovoriacich pátrov, hlavne pre spovedanie. Nepochopenie národnostného problému v meste s tromi rečami vyplývalo zo zloženia jezuitskej komunity v Trnave. Za šesť rokov sa vymenilo v Trnave 46 jezuitov, z ktorých iba 11 pochádzalo z uhorských krajín: 4 maďarskej národnosti, 4 Chorváti, 2 Slováci a 1 nemeckej reči. Z týchto 11 jezuitov boli len 4 kňazi, 6 školastici a 1 brat. Z celkového počtu trnavských jezuitov 25 boli ešte klerikmi a iba 12 boli kňazmi. Ostatní 9 boli bratia.

Obdivuhodné bolo odhodlanie tejto malej skupiny ľudí, ktorí vo väčšine prípadov zanechali svoju vlasť a s chuťou sa dali do práce v našich krajoch za pomerov hodne ťažkých. Uhorsko bolo pod ustavičnými výbojmi Turkov, politicky bolo rozdelené medzi stúpencov cisára a sedmohradského kniežaťa a nábožensky bolo vo vare rozbrojov, ktoré neraz boli rozduchované hospodárskymi záujmami. Položenie obyvateľstva bolo ešte sťažené vojnami a vysťahovalectvom z južných krajov na sever.

V Trnave sa muselo začínať bez domu a kostola, bez knižnice, ba i bez učebného plánu a učebníc, pretože na jezuitskej škole nemienili pokračovať v čítaní Melanchtonových spisov, ako sa to robilo predtým. Keď roku 1562 za letných horúčav zachvátil mesto mor, ktorému podľahli aj traja mladí jezuiti, bolo ešte sily na nový začiatok po trištvrťročnej prestávke. Roku 1567 tejto sily chýbalo, keď požiar zničil časť mesta a v nej aj kolégium, len-len čo dostavené. Nebola to vyčerpanosť z hospodárskych ťažkostí, hoci Mikuláš Oláh nemienil na staré kolená započať so stavbou jezuitského kolégia odznova, ako skôr vyčerpanosť mladého jezuitského pokolenia, ktoré ešte nestihlo stvrdnúť natoľko, žeby vedelo prekonávať nadmierne ťažkosti v cudzej zemi. Bol to teda nedostatok domácich síl, ktoré by boli aj psychologicky pripravené a mali živelný záujem o zvládnutie uhorskej problematiky, ktorá zahrňovala aj slovenský národ.

Po štyristoročnom odstupe úspechy i neúspechy prvého pôsobenia jezuitov na Slovensku nadobúdajú výraznejšie obrysy, v ktorých dnešný človek rozpoznáva pozitívne ťahy v slovenských dejinách. Udalosti dávnych čias vystupujú výraznejšie zo šedivého pozadia minulosti v novom zafarbení. Kryštalizuje sa v nich dobrota a odhodlanie, ktoré nadobúdajú prevahu nad nežičlivosťou dávnych osudov tak, ako sa znásobuje prirodzená sila vína, odloženého cez roky pod starostlivou rukou hospodára. Keby prvé pôsobenie jezuitov na skoršie storočia, nebolo by ho dnes treba osobitne pripomínať. Ale na stránkach slovenských dejín mená, vynorivšie Slovensku nebolo malo vnútornej sily, ktorú nám ukázali nesa v prvých letopisoch trnavských jezuitov, obnovujú sa v neskorších storočiach znova a neraz nástojčivo ako medzníky, ktoré ovplyvňovali osudy Slovákov raz v okruhu lokálnom,

inokedy celonárodného dosahu. Krásna nad Hornádom prešla do ústrania. Kláštor pod Znievom sa však vynoril znova za pričinenia jezuitov, aby v ich dedičstve pokračovalo katolícke Slovensko až do najnovších čias. Jezuitská Nitra bola zatienená cyrilometodským svetlom, ktorému oni prilievali svoj podiel oleja. Bratislava vyrovnala vplyv jezuitov duchom svojej medzinárodnej rovnováhy. Košice odčinili ťažkosti v Krásnej nad Hornádom v neskorších časoch skvelým dielom svojej akadémie. Banské mestá, Bystrica a Štiavnica, uskutočnili neskôr prvotné sny trnavských misionárov. Trnava sa zaskvela viac ráz za 400 rokov pod vplyvom jezuitských generácií, ktoré na ňu pri prvom pokuse nestačili. Jej univerzita dôstojne reprezentovala kultúrne snahy našich predkov pred ostatnými národmi Európy.

Pri príležitosti 400. výročia od príchodu jednej rehole na Slovensko prichodí sa zamyslieť nášmu pokoleniu nad vlastnými podĺžnosťami nie už jednej reholi, ale celému storočiu, do ktorého zapadá predmet tejto pripomienky, ba hádam i storočiam predchádzajúcemu a nasledujúcemu, o ktorých v našich písaných históriách sa tak pramálo dozvedáme o našich predkoch. Tento nedostatok — taký okatý vo všeobecných dejinách Slovenska a Slovákov — je badateľný aj z bibliografií slovenských autorov: dávnych i moderných. Závisí od našej generácie, či skúmatelia budúcich storočí budú musieť hovoriť o neúspechoch slovenských historikov 20. storočia. Nebolo by lepšie, keby už naši súčasníci mohli hovoriť o úspešnej slovenskej historiografii, i keď ju sťažujú pomery nadmieru ťažké?

PRAMENE:

Prameňom pre toto obdobie jezuitskej práce v Trnave je dielo: Ladislaus Lukács S. I. — Ladislaus Polgár S. I., Documenta romana historiae Societatis Iesu in regnis olim Corona hungarica unitis. I 1550-1570. Romae 1959.

Zo staršej literatúry pojednávajú o tomto období jezuitského pôsobenia v Trnave:

Emricus Tolvay S. I., Ortus et progressus almae archiepiscopalis Societatis Iesu universitatis Tyrnaviensis a primis illius initiis ad annum usque 1660. Tyrnaviae (Typis Academicis) 1725, 189 str.

Franciscus Kazy S. I., Historia universitatis Tyrnaviensis Societatis Iesu ad annum Christi 1735 eiusdem universitatis saecularem. Tyrnaviae (Typis Academicis) 1737, 328 str.

Z novšej slovenskej literatúry možno uviesť:

Štefan Zlatoš, Z dejín trnavskej univerzity. (V diele: Pamiatke trnavskej univerzity 1635-1777, str. 7-97.) Trnava (Spolok sv. Vojtecha) 1935, 306 str.

Rudolf Holinka, Založení trnavské university. (V diele: Trnavský sborník. K 300. výročí založení university v Trnavě, str. 142.) Bratislava (Učená Společnost Šafaříkova) 1935, str. 113.

Félix Záhorec S. I., Prvé styky jezuitov s našou vlasťou. Posol B. S. J. 45 (1941), 217-220.

Félix Záhorec S. I., Prví jezuiti v Trnave. Posol B. S. J. 45 (1941) 591-600.

Príchod jezuitov do Trnavy. Stanislavovské zvesti 1 (1928) 94-99.

Vojtech Bucko, Mikuláš Oláh a jeho doba 1493-1568. Bratislava 1940. (O jezuitoch v Trnave viď v 10. hlave: Oláh a jezuiti, str. 147-155; zakladačná listina seminára: str. 197-201.)

Štefan Kramár S. I., Z dejín jezuitov na Slovensku. (V diele: Katolícke Slovensko, str. 162-168.) Trnava 1933.

NOČNÁ POHÚĽANKA

Ján Doránsky

Polnoc je... Mesiac priam čistinku v dvore
vymietol ako keď sadzu z nej sfúkne,
studeným plameňom v ospalej hore
vdove tme zrazu sa chytili sukne.

Mátožné balvany nad vodným plesom
rozsievač osieva striebornou srieňou
a v skoku baletnom nesúc sa lesom
šibalsky roluje koberce tieňov.

Svit klasmi plnými na tejto roli
ponad čas vlní sa v bezzvučnom šume
a mesiac lojálne, iba mne kvôli
kahanec postavil na cestu dume.

Skízol sa kahanec nad hlavou z klinca,
med z neho vyteká, premáka brkom.
Hej, mesiac guľatý — kremnická minca —
aká to pesnička drie sa mi krkom?

Lac Labelle, júl 1958

Luis Cernuda:

HARFA

(Jaula de un ave invisible)

Klietka, kde je vtáča tvoje?
ty si sestra vôd i vánku:
pomalá a hladká rúčka
o tvoj hlások žobroní.

Chveje sa a tryská voda
vodometom uväznená,
uniká a dúhu púšťa:
duši príklad podala.

Ako si len v lístí šumí
vietor rýdzi, nedôsledný,
o spomienkach, zabudnutiach,
o tom, čo je naveky.

Sú to plody z raja, z nebies
zdroj to plynie? čo to živí,
hlas tvoj, lýra? Pravdu povedz,
vtáča v harfe ukryté.

(k. s.)

JAPONSKÝ OBRÁZOK MATKY BOŽEJ

Kvetnaté jaro
po strunách gitary mi
do srdca zbehlo.
Potešíš lepšie
miláčka poľných višieň
v nedeľu ráno?
V ružovom sade
v krémových šatoch núkam
šťastnému sestru.
Malučké očká
jemnúčko dotkli bránu
veľkého Srdca.

P. Dominik Valko

DVA JEDNOTNÉ KATOLÍCKE SPEVNÍKY

(Ako zasahuje komunistická cenzúra na Slovensku do náboženskej spisby)

Dr. Jozef Paučo

Jednou z foriem protináboženského ťaženia komunizmu na Slovensku je zlikvidovanie katolíckej tlače a zdecimovanie modlitbových kníh. Na Slovensku niet dostatok modlitbových a speváckych náboženských príručiek. Ale predsa niektoré vydali aj po roku 1948, kedy ťaženie proti Cirkvi sa mimoriadne zostrilo. V roku 1959 vyšlo XXVI. vydanie Jednotného katolíckeho spevníka.(1) Dostal sa až do Ameriky a niektorí kníhkupci ho predávajú. Porovnali sme ho so starším vydaním.(2) Zisťujeme:

1. Keby niekto nikdy nebol mal v rukách staršie vydanie Spevníka, azda by sa nad vydaním z roku 1959 ani nepozastavil.

2. Neprekvapovalo by, keby na základe XXVI. vydania Spevníka niekto chcel bona fide dokazovať, že komunisti nie sú až tak bezohľadní, pokiaľ ide o slobodu náboženskej spisby.

3. Obe vydania Spevníkov treba porovnať, aby sme videli presné rozdiely v ich obsahu a tendenciu, ktorú sleduje vydanie z roku 1959.

4. Aj keď Spevník z roku 1959 má cirkevné povolenie, jeho duch sa hodne zmenil, pokiaľ ide o manifestáciu ku katolicizmu, sv. Otcovi, biskupom a mravnému poriadku.(3)

XXVI. vydanie Spevníka nie je v službách protikatolíc-

---

1) Jednotný katolícky spevník. S najpotrebnejšími modlitbami pre kresťanov katolíkov. XXVI. vydanie, 1959. Vydal Spolok sv. Vojtecha v Cirkevnom nakladateľstve, Bratislava. Strán 511. Nihil obstat: Dr. Joannes Čížik, censor. Imprimatur: Tirnaviae die 4. Aprilis 1959. Dr. Ambrosius Lazík, episcopus, administrator apostolicus. Bez úvodu.

2) Jednotný katolícky spevník. S najpotrebnejšími modlitbami pre kresťanov-katolíkov. XV. vydanie. Vydal Spolok sv. Vojecha, Trnava, 1948. Strán 560. Nihil obstat: Mons. Dr. Gulielmus Mitošinka, censor dioec. Imprimatur, Tyrnavie, 7. Junii 1944. Mons. Josephus Minarik, vicarius generalis. S úvodom.

3) Mohli by sme tu viesť paralelu s tým, čo sa robí pri výchove kňazstva: úplne ju nezakázali, ale ju silne obmedzili a kostoly pomaly, ale iste ostávajú bez duchovnej správy. I katolícku spisbu načisto nezakázali, ale ani zďaleko nemá možnosť vykonávať svoje poslanie.

kych, ale je úchylkou, aby sme použili tak dobre známy komunistický výraz. Je formou veľmi premysleného stavania hrádze medzi veriacich a kňazov a hlavne chce hrať rolu pri výchove mládeže. Je to degradácia od normálneho a všade na slobode rovnako vyjadrovaného postoja katolíkov k postoju síce zatiaľ kladnému, ale miestami hodne ovplyvnenému vlažnosťou alebo zamlčaním istých tradičných spojitostí a búraním autority pápeža a biskupov. Ale toto búranie je také premyslené, že povrchný pozorovateľ by ho nezbadal. Vidieť tu detail šikovnej komunistickej taktiky: na dielo dá Imprimatur biskup, ale čo biskupskú hodnosť má v Spevníku velebiť, to sa zamlčuje.

Detronizácia Boha

V novom Spevníku máme doklady, ako pod komunistickou kontrolou vydávané modlitbové a spevácke príručky odvážia sa priam detronizovať Boha. V staršom vydaní Spevníka pod č. 103 sa uvádza pieseň *Mocný je Boh náš.*(4) Ale v novom Spevníku ju vynechali. Niet pochybnosti, prečo sa tak muselo stať. Pieseň určuje základný postoj veriaceho človeka k Bohu:

"Bez Boha nič sme, — lebo v ňom žijeme, — z Boha pochádzame — a v Ňom sa hýbeme."

Boh je mocný, stvoril svet, činil zázraky

"a keď chce, stvorí hneď nové telesá, — a keď chce — i zem zatrasie sa."

V novom Spevníku nie je *Odprosenie na prvú nedeľu v mesiaci,* ktorú prináša XV. vydanie. I tu sa potvrdzuje, že komunisti neznesú ani najmenší náznak proti nevere. Zakázali zverejniť odprosenie Božského Srdca

"za všetku neveru a nevďačnosť, za všetku studenosť a ľahostajnosť, za všetku neúctu a urážky, ktoré od ľudí najmä v najsvätejšej Sviatosti Oltárnej skusuješ."(5)

Pod č. 516 nachádzame pieseň *Ľútostivý Bože.*(6) V novšom vydaní chýba jej tretí verš:

"Z hlbín duše volám, v Tebe nádej skladám, — nechcem slúžiť diablu, hriechom, krivde, zradám. — Zdvihni dušu z prachu, otvor oči moje, aby vždy velebil meno sväté Tvoje."

4) Strana 173.

5) Strana 70.

6) Porovnaj stranu 489 v XV. vydaní so stranou 451 v XXVI. vydaní.

Na postoj k Bohu poukazuje i príprava na sv. spoveď. Inštrukcia k prvému Božiemu prikázaniu v staršom vydaní Spevníka znie:

"Či som sa modlil(a) ráno, na poludnie, večer? Či som sa hanbil(a) verejne vyznať Boha a zastať sa viery, keď bola napadnutá? Či som sa zúčastnil(a) na protináboženskom boji rečou alebo vydávaním, podporovaním protináboženských kníh a časopisov, vstupovaním do spolkov, viere nepriateľských? Či som zhrešil(a) modlárstvom, keď som sa zahrúžil(a) do hmotárstva? Či som si spomenul(a) na Boha, na dušu a na večný život? Či som vychovával(a) svoju rodinu v duchu katolíckom? Či som nepoužil(a) svoje volebné právo na podporovanie proticirkevných spolkov a smerov? Či som hájil(a) Cirkev v jej ustanovizniach, ako je kostol, katolícka škola, atď?

"Či som bol(a) ľahostajným(á) vo viere? Či som sa posmieval(a) z náboženských úkonov? Či som bol(a) poverčivý(á)? Či som vykonával(a) svoje každodenné pobožnosti? Či som podporoval(a), čítal(a) a rozširoval(a) slovo Božie v tlači, v knihách? Či som sa cvičil(a) vo viere počúvaním kázní a katolíckych prednášok?"(7)

XXVI. vydanie prináša inštrukciu k prvému prikázaniu Božiemu v tomto znení:

"Boh chce, aby sme sa mu klaňali a jemu podľa božských čností: viery, nádeje a lásky slúžili.

"Mohol som sa previniť proti tomuto prikázaniu napríklad:

"Modlil som sa pravidelne? Bol som pri modlitbe roztržitý? Bol som poverčivý? Bol som neznášanlivý k iným vyznaniam? Hrešil som v tom domnení, že mi Boh i tak odpustí? Upadol som do zúfalstva?"(8)

Otriasť jednotou Cirkvi

Priezračná je tendencia novšieho vydania Spevníka i pokiaľ ide o zachovanie alebo narušenie jednoty Cirkvi. Tichý, ale príznačný je tu manifest proti zjednoteniu pod viditeľnou hlavou, rímskym Otcom.

XXVI. vydanie Spevníka vynecháva piesne č. 522 a 523: *Za pápeža* a *Pápežskú hymnu.*(9) Sv. Otca oslavovať a vyja-

7) Strana 52-53.

8) Strana 50.

9) XV. vydanie ich zverejňuje na stranách 493-494. V XXVI. vydaní pod č. 522 (strana 454-455) je K nebesiam dnes zaleť pieseň, pod č. 523 (strana 455-456) pieseň Ó, jak sa sladko spieva.

viť mu vernosť tradičnými hymnami pod vládou komunizmu neslobodno. Tieto hymny môžu sa niesť iba "po horách i po dolinách".

Nový Spevník zamieňa pieseň č. 542. V starom Spevníku ju poznáme ako *Misijnú hymnu.*(10) Je to hymna za zjednotenie kresťanov:

"Svätý Bože, bez Teba Tvoj ľud, — na východe zbožňuje svoj blud, — vierozvestcov pošli národom, — aby v každej duši bol Tvoj dom...

"V červánkoch sa kúpe západ už, — roztratené ovce, Pane, združ, — ako dobrý pastier bdi a stráž, — všetci pôjdeme, keď zavoláš!"

Vo vynechanom Odprosení na prvú nedeľu je tiež silný prízvuk na jednotu kresťanov a poslušnosť sv. Otcovi, biskupom a kňazom:

"Ochraňuj, riaď a spravuj svoju Cirkev svätú a jej viditeľnú hlavu, pápeža. S pápežom zjednoť biskupov, s biskupmi kňazov a s kňazmi všetkých veriacich, aby sme tvorili jednu budovu, vystavenú na základe apoštolov, na skale Petrovej a na hlavnom uholnom kameni, ktorý si Ty, Ježišu Kriste. Bludné učenie, rozkolníctvo, pohoršenie, prenasledovanie a ľahostajnosť odvráť a vzdiaľ od Svätej Cirkvi svojej."(11)

Omilostené bezbožníctvo

Komunizmus je stelesnené bezbožníctvo. A je len preň prirodzené, ak dosiahne taký vplyv, aký má už dnes na Slovensku, že nepripustí do modlitbových a speváckych kníh otvorený útok na svoju podstatu.

Viď text prvého verša 42. žalmu v staršom vydaní:

"M.: Súď ma, ó, Bože, a zastaň sa ma pred bezbožnými ľuďmi a osloboď ma od zlého a podvodného človeka."(12)

A vo vydaní z roku 1959:

"M.: Ujmi sa ma, Bože, a zastaň sa ma pred nežičlivými ľuďmi; od zlého a ľstivého človeka osloboď ma."(13)

V starom vydaní pod č. 177 sa uvádza pieseň *Už som dosť pracoval.*(14) XXVI. vydanie ju nahradilo novou piesňou(15), lebo v pôvodnej Cirkev odsudzuje Judášovu zradu

---

10) Strana 513. V novšom vydaní č. 542 kryje Magnificat, ktorý v XV. vydaní je pod č. 541.

11) XV. vydanie, strana 71.

12) Strana 14.

13) Strana 13.

14) Strana 231.

15) Na strane 217 v XXVI. vydaní pod č. 177 je pieseň Ku krížu sa ponáhľam.

na Kristovi, bezbožnosť a za odvrátenie nevery, prenasledovania Cirkvi a mučeníctva odporúča pokánie.

V oboch spevníkoch sme našli pod č. 438 pieseň *K sv. Dominikovi.*(16) Ale v XXVI. vydaní chýba posledný — šiesty—verš. Sotva pre iné pohnútky, ako že komunizmus zhabal kláštory a rozpustil rehoľné rády, ktoré stáli v prvých radoch bojujúcej Cirkvi proti nevere a bezbožníctvu. Na ich kedysi prekvitajúcu činnosť pripomína zhabaná časť piesne:

"S rehoľníkmi tvojho mena — chceme Matku večne ctiť; — nech nám svieti na púť zemskú — krásnych tvojich čností svit."

Za odcudzenie mládeže

Komunizmus pracuje na úplnom odcudzení mládeže rodičom, národu a najviac Cirkvi. Zhabal katolícke školy, rozpustil katolícke spolky, nepovolil pre mládež časopisy v duchu katolíckom; brigádami, zábavami, výletmi a nútenými prácami ju odvádza od kostola. A z Jednotného katolíckeho spevníka vylúčil modlitby a piesne, ktoré patria mládeži, alebo ktoré rodičia vysielajú k Bohu na záchranu svojich detí.

Vo vyhodenom Odprosení na prvú nedeľu je i táto stať:

"Daj rodičom milosť, aby svoje dietky vychovávali ako dedičov kráľovstva nebeského, na česť Tvoju a na ich spasenie a aby ich cvičili v nevinnosti a v každej čnosti. Učiň, aby deti svojich rodičov poslúchali, ich ctili a milovali, žeby na ne hojne zostúpilo otcovské požehnanie Tvoje."(17)

Pieseň č. 400 nejestvuje v XXVI. vydaní. A to iste preto, lebo je to *Modlitba dietok,* v ktorej je prosba, "by naša dušička zostala čistá" a vstúpila raz "do raja večného, v rozkošné nebe."(18)

Komunisti neposviacajú verejné budovy, tým menej školy, a preto vynechali aj pieseň *Na posviacku školy.*(19) Nestrpeli pieseň, v ktorej sa pripomínajú takéto zásady:

"Po kostole škola naša, — v ktorej duša sa povznáša — k Bohu, k vlasti, k nášmu rodu — a tak hlása pevnú zhodu — viery, vedy a

---

16) V staršom vydaní na stranách 427-428, v novšom na stranách 396-397.

17) XV. vydanie, strana 72.

18) Staršie vydanie ju zverejňuje na strane 391.

19) V XV. vydaní je na strane 492 pod č. 521, kým v XXVI. vydaní pod č. 521 na strane 454 je pieseň Blíž k tebe, Bože môj, a uvádza sa ako pieseň "po zakončení verejných bohoslužieb".

výchovy — malému občanovi. — Posväť, Bože, tento dom, — nech prebýva láska v ňom, nech sa učia dietky znať — pravdu a ju sledovať."

Slovenská hymna pre chrám

Bože, čos' ráčil uvádza sa v XV. vydaní Spevníka pod č. 524. V roku 1959 ju zamenili za pieseň *Kto v ochrane Najvyššieho.*(20) Terajší bezbožnícky režim nedovolí Slovákom pripomínať, že Pán Boh by im "po mnohoročnom ťažkom utrpení láskavo vrátil slobodnú zas hrudu". To je v očiach komunizmu najväčší hriech.

*

Na XXVI. vydaní Jednotného katolíckeho spevníka je biskupovo Imprimatur. Nie je našou vecou zisťovať, za akých okolností sa tam dostalo. Ani to nateraz nemožno bezpečne zistiť. Vieme však, že dnes ani jeden slovenský ordinárius nepožíva úplnú slobodu a že i tých biskupov, ktorí zostali vo svojich úradoch, kontroluje úrad pre veci cirkevné. A ten nestojí v službách Cirkvi, ale slúži režimu.

O tom, že štátna cenzúra ostro zasahovala pri vydávaní Spevníka, nemáme ani najmenších pochybností. A bola to cenzúra pravdepodobne niekoľkonásobná, o čom nás presviedčajú i pretrhnuté číslovania piesní.(21)

Vyše roka som čakal, aby som si mohol zistiť, či na Slovensku predávajú Spevník z roku 1959. Dostal som vieryhodné zprávy, že ho tam nedostať. No prichádza do Spojených Štátov, aby odtiaľto za americké doláre mohli ho na Slovensko posielať slovenskí rodáci i aby azda tí menej informovaní sa pozastavili nad dobre premysleným ťahom komunistického režimu, že predsa len dovolil vydať Jednotný katolícky spevník.

Na obálke nového vydania je väčší a výraznejší kríž ako na XV. vydaní. Ale úmerne k tomu silná je pečať cenzora, ktorý odstránil veľmi mnoho, čo v Spevníku pôvodne zvelebovalo hodnotu kríža a učenia Kristovho.

XXVI. vydanie Jednotného katolíckeho spevníka patrí k dokumentom, ktoré svedčia o silnom zásahu komunistického režimu do náboženskej slobody.

---

20) Porovnaj XV. vydanie, strana 494, s XXVI. vydaním, str. 456.
21) Čísla 103 a 400 nejestvujú.

PRI OCEÁNE

Mikuláš Šprinc

I.

Kaktusy, palmy, oleandre,
pobrežia, vody, piesok, čajky.
Ak sú to cesty vyhnanstva,
nuž sláva jeho cestám.
Ako so šatkou srdcom kývam
večerným, ožiareným mestám.
O trochu ticha, snov a slaných vánkov
žobroní pútnik na pláži, kým sa
mu oči plnia morskou zeleňou
a jeho priestor vnútorný jak
svitanie rastie poza vlastné hranice.
Už sa v ňom tratí tvoje slovo,
tá dúhovitá, krehká bublina.
Ešte ho vidíš jak sa nesie
na lesklom chrbte delfína.
Čo napokon nám ostáva,
je iba vôňa rozmajrína.

II.

Ihráš sa, ihráš s vlnami:
jak hodváb čínsky šumí palma
a kubánča sa baví v piesku.
Hlboko kdesi pučí nový pocit,
vyháňa prvú, nežnú ratoliestku.
Prv, než noc padne ľahko na more,
prv, než z nej bude plná sláva,
uvidíš ako neľútostný čas
ju žiaľne do vôd pochováva.

RIEKA A ŽIVOT

Dlhá je cesta z Chinde do Zumbo
po rieke Zambezi
Krátka je cesta zo Zumbo na more
po rieke Zambezi
Dlhá je rieka Níl

dlhá je rieka Kongo
naša je rieka Zambezi
naše je Zumbo i Chinde
naša je rieka Zambezi

Dlhá je cesta z Chinde do Zumbo
kto by ju neznal z hraníc Rodézie?
Na jej brehoch pletú dievčatá vence
tancujú za hučania bubnov
keď slnko zapadá
Tancujú a spievajú
Naša je rieka Zambezi
pre našich rybárov tečú jej vody
pre naše životy napája ju nebo
Naša je rieka Zambezi

Krátka je cesta zo Zumbo na more
Dlhá je cesta púte života
Keby ťa nebolo rieka Zambezi
kto by zo Zumbo poznal more?

Dobrá je rieka Zambezi
V piesňach ju slávi jej ľud
V povestiach žije pokolení
čo poznajú ju ako vlastnú dlaň
Na jej vlnách doznela nejedna balada
Po jej vodách prichádzajú radostné chýry

Ó rieka Zambezi
si požehnaním svojho kraja
zrnom milosti zo zástery božej
Prelievaj vlny
vlny života
vlny osudov
starej Afriky

Dlhá je cesta z Chinde do Zumbo
Krátka je cesta zo Zumbo na more
Dlhá je cesta púte života
Krátky je život len

Marián Žiar

(z rukopisného cyklu *Ohlasy černošských spevov*)

KALINČIAKOV PREKLAD FÍNSKEJ RÚNY

Janko Kalinčiak [alebo ako sa on zvykol podpisovať: Kalinčák(1)] bol najvýznamnejším prozaikom školy Štúrovej a preto jeho básnická činnosť ostáva zväčša nepovšimnutá. Len tak úchytkom sa pripomenie, že začínal poéziou "ako všetci štúrovci", ale aj tento výrok sa kvalifikuje poznámkou, že rozprávač sa v ňom nezaprel ani v básňach. Jeho poézia (okrem subjektívno-reflektívnej skladby "Márii") boli vlastne poviedky a kratšie dramatické príbehy vo veršoch (napr. Bojovník, Králův stůl, Šuhaj zabitý, Krakoviak, Moja mladosť, atď.). Kalinčiak zložil dohromady iba asi 25 básní a jeho prednosť prozaickej činnosti je patrná aj z jeho výroku (pri ktorom iste naskakuje husia koža na chrbte literárnych teoretikov), že povesť ("román") je jediný druh poézie, ktorý má najväčšiu budúcnosť "preto, že sa doňho najviac zmestí a sa v ňom spisovateľ voľne pohybovať môže bez toho, že by sa na slabiky, rytmus a rýmy viazať musel".(2)

Ale keď Kalinčiakova básnická činnosť je známa málo, jeho prekladateľská činnosť je známa ešte menej, ba možno povedať neznáma. Je síce pravda, že nebola ani rozsiahla, ani spontánna, ale pretože Kalinčiak nebol "poeta natus", je tým pozoruhodnejšia. Vznikla za okolností veľmi zaujímavých, typických pre romantické obdobie. Mnohé veci okolo Kalinčiakovho prekladu sú dosiaľ nejasné a sotva budú kedy objasnené, oplatí sa však zmieniť sa aspoň o tom, čo vieme.

---

1. Kalinčiak či Kalinčák? On si písal meno Kalinčák. Štúrovci však boli veľmi nesystematickí, keď išlo o ich mená. Štúr sa niekedy podpisoval Štaur, Kráľ ako Král, no a Šafárika nájdeme raz podpísaného ako Šafaříka, inokedy ako Schaffarika, alebo Schafarika. To sú však veci pre linguistov a puristov.

Kalinčiak ako literát bol predmetom niekoľkých štúdií a monografických prác, ale jeho básnická tvorba ostáva dosiaľ nepovšimnutá. Najlepším dielkom o Kalinčiakovi je doposiaľ Mrázova monografia "Ján Kalinčiak" (T. Sv. Martin, 1936). V druhom zväzku "Dejín slovenskej literatúry" (Bratislava, 1960) spracoval kapitolu o Kalinčiakovi V. Kochol (str. 446-457). Kapitola je síce spestrená citátom z Marxa a obsahuje niekoľko senzačných prehodnocovacích tvrdení ("Kalinčiak... nesúhlasil so štúrovským príklonom k Viedni, v čom sa tiež prejavil jeho politický bystrozrak", alebo: "V Halle (Nemecko!) sa Kalinčiak... intímnejšie zblížil s ruskou literatúrou"), ale v podstate neprináša nič nového.

2. J. Kalinčiak: Orava (epilóg). Viď tiež J. Kalinčiak: O literatúre a o ľuďoch (Bratislava, 1948). Vydal a úvodnú štúdiu napísal Dr. A. Mráz.

V polovici minulého storočia, keď romantické obdobie dosahovalo v Európe svojho vrcholu, ozývali sa v ľuďoch vrúcne pocity spolupatričnosti a bratstva, ako to býva v každom kozmopolitnom hnutí. Prejavovalo sa to často spôsobmi, ktoré boli prosté a nevinné, ale často až dojímavo dômyselné. Jeden taký spôsob by sme mohli s troškou skepsy nazvať "cvičením v zrovnávacom jazykospyte". Publikovali sa napríklad foliantové vydania, kde sa opakoval "Otče náš" na každej stránke, ale vždy v inej reči. (Tento publikačný zámer bol populárny aj v našich ľudových kalendároch a prestal až príchodom komunistov. Zato však sovietsky štátny znak ešte stále má v štíte heslo "Proletári všetkých krajín, spojte sa!" aspoň v 10 rečiach.) Takémuto pokusu vďačí za svoj pôvod aj Kalinčiakov básnický preklad.

Švédsky romantik C. G. Zetterquist (1816—1902) sa podujal vydať v takejto mnohojazyčnej úprave fínsku rúnu (Tytőn Suomalaisen), ktorú už v tom čase bol preslávil v romantickom svete Goethe svojím prekladom.(3) Okrem toho jestvoval aj preklad tejto rúny do francúzštiny.(4) Nuž a vďačnejšiu tému ako ľudová pieseň exotického Fínska si ťažko v romantickom svete predstaviť.

Aby si zaopatril preklady pre svoje polyglotické dielo, Zetterquist rozposlal asi 1400 listov na básnikov, vedcov a filozofov všetkých národov a jeho úsilie sa stretlo s nevšedným pochopením. Nazhromaždil preklady asi v 400 rozličných jazykoch a nárečiach.(5) A v tejto pestrej kolekcii sa nachádza aj slovenský preklad, ktorého autorom bol Janko Kalinčiak.

Časť rozsiahlej Zetterquistovej korešpondencie ako aj rukopisy príslušných prekladov sú dnes vlastníctvom Univerzitnej knižnice v Göteborgu (Universitetsbiblioteket, Allmänna Sektionen). Bohužiaľ nie je tam nijaká korešpondencia s Kalinčiakom a tak nevieme, ako sa vlastne Zetterquist dostal s ním do styku. Ako ma zpráva knižnice informovala(6),

---

3. Finnisches Lied, J. W. Goethe: Werke, Bd. I. (Stuttgart u. Tübingen, 1815), str. 157.

4. A. F. Skjöldebrand: Voyage au Cap Nord (Stockholm, 1801), str. 4.

5. Dr. Clara Thöhnqvist v štúdii uverejnenej v "Revue des études slaves", Tom 35 (1958), str. 79.

6. Súkromná korešpondencia, list z 27. okt. 1961.

"mnoho Zetterquistových listov sa stratilo už za jeho života" a Kalinčiakove listy boli pravdepodobne medzi nimi. Možno v Kalinčiakovej pozostalosti by sa našiel nejaký kľúč k osvetleniu tohto intelektuálneho spojenia a spolupráce. Sprostredkovateľmi medzi Zetterquistom a slovanskými básnikmi a linguistami boli (ako to zo zachovanej korešpondencie vysvitá) J. G. Seidel vo Viedni a P. J. Šafárik v Prahe.

Zetterquist sa obrátil na Šafárika koncom roku 1854 a veľmi úctivo ho žiadal zaopatriť mu preklady fínskej rúny do češtiny, moravčiny, polštiny, slovenčiny ("Wendisch"), bulharčiny a srbštiny. K listu priložil originál fínskej rúny s doslovnými prekladmi do latinčiny, gréčtiny, angličtiny, francúzštiny a nemčiny.(7)

Šafárik ochotne vyhovel jeho prosbe a požiadal K. J. Erbena o vyhotovenie prekladu do češtiny. Ohľadom ďalších prekladov odpovedal švédskemu romantickému linguistovi: "Das Mährische ist von dem Böhmischen durchaus nicht verschieden; das Slowakische im nördlichen Ungarn ist zwar, als Unterdialekt, vom Böhmischen etwas abweichend: indess haben sowohl die Slowaken als auch die Mähren mit den Böhmen nur eine gemeinschaftliche Schriftsprache, eine Literatur."(8)

Z tejto výmeny listov je zrejmé, že v r. 1854 Zetterquist ešte nemal slovenský preklad fínskej rúny a že keby sa bol držal Šafárikovej rady, nebol by ho mal vôbec. Šafárikova odpoveď je ozaj prekvapujúca. Šafárik sa ešte i v r. 1854 tváril tak, ako by nebol vedel, že v r. 1846 vyšla Štúrova "Náuka reči slovenskej" a v 1852 Hatallova "Krátka mluvnica".

Zetterquistova zbierka prekladov sa začala tlačiť v Abo (Turku) v 1857 a teda Kalinčiakov preklad pochádza z obdobia 1855-57. Pri preklade sa Kalinčiak riadil hlavne nemeckou predlohou, čo sa dá usúdiť aj z toho, že sa podpísal *Johann* Kalinčák.(9) Nemecká doslovná verzia fínskej rúny znela:

---

7. Text Zetterquistovho listu Šafárikovi je uvedený v plnom znení v spomínanej práci Dr. Thörnqvist, op. cit., str. 80-81. Originál listu sa nachádza v Prahe v Národnom múzeu.

8. Dr. C. Thörnqvist, op. cit., str. 81-84.

9. Kalinčiak bol schopný linguista, ktorý bol zbehlý nielen v nemčine, ale aj v latinčine, gréčtine a francúzštine. (Jednej svojej básni

Oh! wenn mein Geliebter kommen würde,
Der früher gesehene, wenn er erschiene (erschienen würde):
Sogleich würde ich einen Kuss auf seinen Mund drücken,
Auch wenn er (der Mund) mit Wolfsblut besudelt wäre!
Seine Hand würde ich zugleich auch warm (herzlich) fassen,
Wenn auch eine Schlange sich um seine Finger schlängelte!
Ach! wenn der Wind Verstand hätte,
Der frische Lenzeshauch, wenn er einen Sprache mächtig wäre;
Ein Wort würde er hinbringen, ein Wort würde er zurückbringen;
Mit Nachrichten würde er schnell eilen
Zwischen zwei Liebenden.
Lieber verschmähe ich die kostbarsten Speisen,
Vergesse lieber den Braten auf des Priesters Tische,
Als dass ich meines Herzens Geliebten verlasse,
Den, welchen ich im Sommer mir ergeben machte
Den, welchen ich im Winter (an mich) befestigte.

V Kalinčiakovom preklade do slovenčiny pesnička vyznieva:(10)

Ach keby došjel môj milý,
Prišjel on dávno poznatý!
Zboskávala by mu ústa
Hoc kypjace vlčou krvou.
Uchytila by mu ruku
Hoc i hadmi obvinutú.
Keby maly vetry rozum,
Znal hovoriť vetrík jara,

Povesť nosil a donášal,
Chýr by njesol a donjesol
Dvojim ľuďom čo sä ľúbä.
Nežjadam si rozkoš knježat,
Nebažím po kňazských hodoch.
Ja nedám za ně milého,
V lete čo som ho získala,
V zime si ho podmanila.

Nebude od veci, keď porovnáme Kalinčiakov preklad s prekladom K. J. Erbena. Erbenov preklad je dobre známy študentom českej poézie, pretože ho už v 1861 autor zaradil do druhého vydania svojej "Kytice z básní".(11) Báseň sa tam uvádza pod záhlavím "Tužba dívčí" v cykle "Písně" a má podtitul "Z finského":

Kdyby můj miláček přišel,
Můj souzený kdyby přišel
Políbila bych ho v ústa,
Byť i vlčí krev měl na nich;
Stiskla bych mu mile ruku,
Byť i držel hada v dlaních.
Kéžby vítr nám rozuměl,
Vánek jarní mluvit uměl:

Slůvko dal by, slůvko vzal by,
Poslíčkem dvou milujících
Semo tamo běhával by.
Raděj nechám panských jídel,
Ni pečínek nechci kněžských,
Než opustím já milého,
Létě si přivábeného,
Zimě si připoutaného.(12)

---

dal dokonca francúzsky titul "On parlera de sa gloire".) Je teda isté, že sa neriadil iba nemeckou predlohou, ale si všimol aj latinskej, gréckej a francúzskej. Nemecká verzia mu však bola hlavným vodítkom.

10. Fotokópiu Kalinčiakovho rukopisu dodala autorovi Univerzitná knižnica v Göteborgu (Dr. B. Bondesson). Za ich láskavú spoluprácu autor im aj touto cestou vyslovuje svoje vďaky.

11. K. J. Erben: "Kytice z básní" (Praha 1861), str. 166.

12. Dr. C. Thörnqvist v štúdii "Comment K. J. Erben en vint a

Zetterquistova zbierka bola opravdu "rendez-vous" romantickej Európy. Podarilo sa mu získať pre spoluprácu takých znamenitých predstaviteľov svetového romantizmu ako S. Pellico, A. Dumas, V. Hugo, J. G. Seidl, atď. Kalinčiak bol teda vo veľmi vznešenej spoločnosti. Iste sa vynoruje otázka, prečo výber padol práve na Kalinčiaka.(13) Na takúto otázku sa najlepšie odpovie ďalšou otázkou: na koho iného mal výber padnúť? Keď vezmeme do úvahy, že v rokoch 1855-57, keď sa zrodil Kalinčiakov preklad fínskej rúny, literárne Slovensko prežívalo roky 'hluchoty a nemoty", odpoveď je jasná. V roku 1853 vyšiel v "staroslovenčine" piaty ročník Hurbanovej "Nitry" a tento čin sa všeobecne pokladá za posledné vystúpenie štúrovcov ako literárnej družiny. V oživení, ktoré nastalo v 1858 objavením sa almanachu "Concordia", hlási sa už k slovu (hoci veľmi nesmelo) i mladšia poštúrovská generácia. Toto neplodné medziobdobie prežíval Kalinčiak ako riaditeľ gymnázia v Modre, kde trávil posledné roky život aj Štúr (tu preložil Kalinčiak do češtiny aj Štúrovo dielo "O národných povestiach a piesňach plemien slovanských"). A možno povedať, že Kalinčiak bol jediný slovenský literát, ktorý prejavoval neobyčajnú aktivitu aj v tomto represívnom období Bachovho absolutizmu. Prispieval hojne do slovanských časopisov a udržoval živý styk najmä s českými a juhoslovanskými slavistami. Čo sa týka jeho vlastnej literárnej tvorby, jeho romantizmus umelecký vrcholil v čase, keď ostatní štúrovci sa boli napospol poddali porevolučnému pesimizmu. A teda vo chvíli, keď Kráľ a Sládkovič mlčali, keď Botto a Chalúpka ešte nezneli zplna (ich najlepšie diela sa objavili až v rokoch šesťdesiatych), Kalinčiak bol pre Zetterquista prirodzeným výberom. Je i to možné, že Zetterquist požiadal Kalinčiaka (ako predtým Šafárika), aby mu našiel slovenského prekladateľa, ale keďže v tom čase bolo ťažšie zohnať prekladateľa než preložiť pesničku, vyhotovil preklad Kalinčiak sám.

F. Vnuk

---

traduire 'Tužba dívčí'?" poukázala na to, že táto verzia sa trošku odlišuje od prekladu, ktorý vyhotovil Erben pre Zetterquista na Šafárikovu žiadosť vo februári 1855 (op. cit., str. 77-87).

13. Hoci básnická činnosť Kalinčiaka sa často prehliada, je ona zaujímavá a hodná pozornosti. Bola súborne vydaná ako ôsmy zväzok Slovenského národného zábavníka a svojho času sa tešila značnej obľube.

BERLÍN

Kto znal ťa v čase slávy, mesto cisárov,
život a ruch na Kurfürstendamm;
kto videl pýchu Brandenburgskej brány
tomu málo hromžiť proti ukrutnostiam,
čo denno-denne pášu červení tyrani.

Ó, časy, časy, kam ženiete svet?
Či ruka Pána nechráni Európu?
Mesto čo slávnym bolo dlhý vek
(hanba len rokom ohnivých pecí!)
múr delí dnes — slzy a nárek.

Vrah včera do nášho rezal ešte tela,
keď hordy svoje staval nad Dunajom.
Dnes tu
slobodu kto volí, do toho už strieľa,
garáb kope, pichľavý naťahuje drát
a s ľuďmi nakladá jak vlk s kŕdľom zvierat.

Pod múrom kríž s vencom smútočným,
čierny ako smrť v okamihu skonu.
Na bielom plátne rozopätom pod ním,
čistom ako ručník Veronikin,
čítať možno slová:
POTUPA A HANBA VRAHOM ZO 16. X. 1961
A ICH NADRIADENÝM.

Na brehu Spree, kde padli životy,
žaluje kríž, Európa žaluje,
žaluje Berlín, žaluje sloboda,
žalujú živí na živých ľudí,
že človek človeku sa už nepodobá.

Berlín — dnes otvorený hrob —
kto ustupovať chce, kto platiť z cudzieho?

— zajtra ho strčia doň! —
(Vrah nemá milosti ani pre jedného).

Pojedni múdrymi sa robia
v nádeji úbohej, že presvedčia vraha.
Nech rozdelia si hlavné mesto múrom,
roztrhajú bratov a rozdvoja národ,
pre vlastných koncentrák si zriadia.
A potom uvidia sloboda jak drahá.

Pamätliví buďme:
život máme jeden a krv všade cenná,
sloboda len dotiaľ čistá svojho mena,
kým sused neleží na márach...

V Berlíne kopú Európe hrob,
v Berlíne kopú slobode hrob.
Berlín je symbolom,
poslednej nádeje kvet.
V Berlíne ožije, buď padne Európa
a po nej slobodný svet...

Marián Žiar

CHLEBÁR — NEBÁR

Sebcom zavše vyčítajú,
že žijú len z chleba,
do zrkadla pozerajú,
vidia iba seba.

Chlebár — ten zbraň nepoloží,
chlieb je vraj dar z neba
a v zrkadle obraz boží
obdivovať treba.

—jed—

NEKROLÓG ZABITÉMU JAZERU

Ján Doránsky

Škoda ťa jazero budúcnosti
Tá bude tvoj koniec
Požiješ päť dní v týždni
Životom nákovy
Na šiesty a siedmy
Prídu okupanti z miest
So starou fraškou
Do nových kulís
Rozhádzaní na brehoch
Jak rezne na panvici
V bielej
V druhej či tretej koži
Vypitvajú ti tichosť ako sliepku
Zabitú motormi
Budeš sa dívať
Pomedzi člny nože lyží
V slnečných reflexoch
Na svoju mŕtvu tvár
Jazero budúcnosti
V tých dňoch hulákania
Vklínené medzi telá mešťanov
Poľný kvet pod ich nohami

Ukážte mi to jazero
Čo nemá budúcnosť
Nepúšťajte ta ľudí
Iba básnika
Nahého
Chudobného
S dvoma sklíčkami očí
S farbami prizmy hladov
Zriaďte tam liaheň rýb
A kolo neho
Svety pre chránenú zver
Dajte mu poverenie
S kráľovstvom božím na zemi
Udržovať styky
A neplaťte ho

A nešaťte ho
Aby mal z čoho žiť
Aby si spravil fujaru
Keď bude lačný
Aby si zvykol hlad zaháňať nebom
Tôňami
A ozvenami vecí

Dajte mu nech sa spije rosou
A pod mesiacom nad strapatou hlavou
Nech si píše denník tichého blázna
Kýpťom odzbrojenej ruky
Naučí vám zver neutekať od človeka
A odúčať sa od ľudí
Vtákom bude deklamovať básne
Naspamäť
Ľutovať ho budú že nevie krajšie spievať?
Všetci ho poľutujú
Aký je silný
A neškodný

Mesiac kvôli nemu
Vymyslí nové efekty
Stromy nad vodou sa sto ráz preoblečú
Deň a noc
Len aby na ne pozeral
V jazere bude hladiť nebe ako ovečku
A z tej mäkkosti spraví si lôžko
Na najbližšiu noc

V búrke si stane na breh
Tajne vyčkávať na slnko
Spievajúc o temnote
Aby ju neurazil

Opeknie v toľkej bezmocnosti
Rozvonia sa na jar
A v lete oťažie jak ruža
Nad lesnou studničkou
Na jeseň lupne strácajúc
Naladí lýru do serenád jari

Keď príde zima
Pritúli sa k mrazu
Kriedovo biely ako sneh
Zaspí so zimou

Po rokoch skornatie jak jedľa
A celý bude zarastený mochom
Nebodaj koreň zapustí
Na zvolenom mieste
Kde bude k nemu blízko každému
A kde mu bude blízko ku všetkým
Lebo sú v svete také miesta

Oči mu hrozne narastú
A všetko sa mu do nich pomestí
Život i smrť
Krása i strach

Bránou sa pootvára zvukom
A pôjdu vône cezeň
A pôjdu vetry cezeň
Aj tichosť pôjde cezeň
Mikroskopická vrava hmyzu
S hromobitím

Taký to bude milý človek
Bez tela
Srdce
A samá blaženosť

Ak pôjdete za ním hľadať ho
Tam bude kde ho nenájdete
Na drážkach bez stôp
Jeho podstata
Bude strom nad vami
Bude spev nad vami
On bude svetlo kolo vás
A tma
Všade a nikde
Tam medzi hranicami bezhranična
V dýchaní naplní vám pľúca

Zavrete oči videním
A s vami bude ako nik a nikdy

Tam bude kde sa pomodlíte
Tam bude kde si zaspievate
Tam bude kde sa zabudnete
A tam kde zabijete srnu
Abo človeka
Tam bude pochovaný
S mŕtvym jazerom

Lac Labelle, júl 1958

POÉZII

Poézia, si pravý znak a čisté slovo,
kvetenstvo pravdy na stočenom zvitku,
a predsa ani srdce básnikovo
neutíšiš; si plameňom bez úžitku.

Rodíš sa vo mne ako z nepokoja
s neurčitosťou oblakov a čísel,
v tebe sa vznáša um i ťarcha moja
a prázdno vo mne nadobúda zmysel.

Previdíš do dna celé moje vnútro
a súvis tvojich objavov ma klame
závraťou, ktorá pozná iba nutno
a na ktorú sa z raja pamätáme.

Si strašné svetlo, oheň skoro hriešny.
Nechcem ťa, prudká večnosť jednej chvíle!
Um studený a ako oceľ presný
vzdoruje tvojej nezriadenej sile

a nechce nočné slnko tvojich studní,
tvoj tajný vznet a nepriateľský pohon.
Osamelý som s tebou medzi ľuďmi
jak s láskou, ktorá prislúcha len bohom.

Karol Strmeň (1954)

ROZHĽAD

Z NOVŠÍCH ARCHEOLOGICKÝCH VÝSKUMOV NA SLOVENSKU

V posledných rokoch archeologický výskum Slovenska pokračuje plným tempom. Stále nové objavy obohacujú prehistóriu a najstaršie dejiny našej vlasti, či už v období predslovanskom, alebo staroslovenskom.

Tu podávame niektoré zprávy o najnovších výskumoch, ako boli uverejnené v dennej tlači.

Ponajprv podáme niekoľko jednotlivých zpráv, a potom zhrňujúcu zprávu Borisa Droppu.

"Pracovníci Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied odkryli roku 1953 po prvý raz na území Slovenska a to v Nitrianskom kraji pozostatky dediny z čias Veľkomoravskej Ríše. Nájdené predmety svedčia, že dedina tu bola v 7. až 10. storočí. Okrem toho našli aj slovanské hroby, ktoré sú asi o 150 rokov staršie. Podľa bohatých nálezov šperkov, nástrojov a keramiky, ako aj podľa spôsobu kultúry bývania budú vedeckí pracovníci študovať rodové a triedne rozvrstvenie prvých Slovanov, žijúcich na našom území. Cenné sú objavy celkom zachovalých pecí, v ktorých si praobyvatelia pripravovali nekvasený chlieb."

O výskumných prácach na Východnom Slovensku informuje Dr. Ján Pastor:

"V rámci výskumov Archeologického ústavu SAV a Štátneho východoslovenského múzea v Košiciach boli prevádzané archeologické výskumy v rozličných častiach východného Slovenska. Cieľom týchto výskumov je riešiť problémy najstaršej spoločnosti v našich oblastiach.

V Somotore, okres Kráľovský Chlumec boli prevádzané výskumy na tzv. Somotorskej hore. V severozápadnej časti menovanej hory boli odkryté pôdorysy troch chát z prvej doby Železnej, časove zo VII. a VI. storočia pred naším letopočtom. Nálezový materiál tvorili hlinené nádoby, črepy nádob, mazanice, pozostatky z uvedených chalúp, rozličné nástroje kostenné, ako napríklad šidlá, vrtáky, ihlice a zbytky mäsitých jedál.

Vo výskumnej sezóne r. 1954 zistilo sa na južnej strane Somotorskej hory pohrebište z XI., XII. storočia nášho letopočtu. V rámci výskumov Archeologického ústavu SAV v mesiaci máji a júni preskúmalo sa 35 hrobov. Našli sa náhrdelníky, brondzové a strieborné náušnice hrčovitého tvaru, pletené bronzové prstene, záväzky a mince uhorských kráľov Ondreja I., a Ladislava I.

Samotný cintorín je radový. Ukazuje už ustálenosť osídleného územia. Hĺbka hrobov je nejednotná. Detské hroby sa vyskytujú obyčajne v ½ m. až 1 m. hĺbke. Hrobky dospelých až v hĺbke 2 m. Z celkového počtu mali štyri hroby silnú konštrukciu z obložených veľkých kameňov. Orientácia kostier je juh-sever, nebožtíci boli teda uložení do hrobov hlavou k juhu a nohami k severu, iba v jednom prípade bola zistená opačná orientácia.

Okrem šperkov zistil sa v troch hroboch aj koňský zub. Pamiatky sú veľmi dôležité z hladiska vývoja spoločnosti. Spoločnosť, ktorá pochovávala svojich mŕtvych na somotorskom pohrebišti, bola už triedne diferencovaná. Hrobky jednotlivcov z vykorisťovateľskej triedy boli bohato vybavené. Mali viac strieborných náušníc a náhrdelníky s ametystovými perlami. Hrob č. 18, v ktorom bola kostra mladého dievčatka, obsahoval náhrdelník z 250 perál. Jednu časť náhrdelníka tvorili ametystové perly a mušličky, ktoré sa vyskytujú v Čiernom a Stredozemnom mori.

Dokazujú tak obchodné styky horného potisia s prímorskými oblasťami uvedených morí."

V Haniske pri Košiciach bol prevedený záchranný výskum na popolnicovom pohrebišti z konca doby bronzovej. V Jasove z rokov 1200-1000 pred naším letopočtom. Ľud košickej kotliny v tej dobe svojich mŕtvych spaľoval. Nedopálené kosti uložili do popolníc, ktoré umiestnili do hrobovej jamy. V ženských hroboch sa vyskytujú šperky žiarom deformované, ako napríklad bronzové náušnice, prstene, ihlice a iné skvosty. Na základe pamiatok z tohoto pohrebišťa môžeme rekonštruovať hospodárske a sociálne pomery obyvateľstva v spomenutej dobe. Zhodnotenie šperkov vyžaduje už odborníka, ktorý sa vyzná v složitom procese zlievania bronzových šperkov a nástrojov a svoje predmety už taktiež vyrábal pre obchod.

"Roku 1954 prevádzal Archeologický ústav SAV výskumnú kampaň v Prešovskom kraji. Ťažiskom jeho bádateľskej práce bola oblasť rieky Torysy. Nálezy z mladšej doby kamennej. Cenné pamiatky z tejto kultúry našli v nálezisku... Mnohé nálezy slovanskej keramiky a iných predmetov dennej potreby dokazujú, že sídlisko bolo obývané už v X. storočí."

Nálezy tvoria cenné pramene pre spracovania vývoja ľudskej spoločnosti v oblastiach Východného Slovenska.

Podobné nové objavy máme aj na Západnom Slovensku:

Roku 1956 previedli pracovníci Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied v Nitre na hlinisku Ponitriaskych tehelní v **Nových Zámkoch** významný záchranný archeologický výskum, pri ktorom bolo odkrytých a odborne preskúmaných 147 hrobov. Na kostrovom pohrebišti sú pochovaní príslušníci slovanského kmeňa spolu s Avarmi. Nálezy šperkov a bronzových kovaní s motívami okrídlených zvierat svedčia o vysokom šperkárskom umení v karpatskej kotline na sklonku Avarskej ríše. Z pohrebišťa, ktoré má asi 1000 hrobov, bola preskúmaná len ohrozená západná časť. Pohrebište svedčí o prítomnosti väčšej avarskej družiny v prostredí slovanskom na dôležitom brode na rieke Nitre pri Nových Zámkoch.

Podobné, ale menšie pohrebištia boli zistené v poslednom čase aj v Dolných Krškanoch pri Nitre a v Čiernom Brode pri Galante. Svedčia o tom, že **nitrianske kniežatstvo má svoje začiatky v pozdne avarskom spoločenskom zriadení.**

"Pri rekonštrukčných prácach na Oravskom zámku objavili roku 1957 vzácne pamiatky starej kultúry a to črepový materiál, rozličné tkáčske závažia a prasleny na vretená, ktoré sú charakteristické pre tzv. púchovskú kultúru. Podľa týchto nálezov sa usudzuje, že hradná vyvýšenina bola osídlená už v 5. storočí. Na Oravskom zámku odkryli tiež dvojitú priekopu pod druhou hradnou bránou, ktorá bola pôvodne opatrená dvojitým padacím mostom. Našli sa aj súčiastky mostového zariadenia. Tento most majú už do leta uviesť do pôvodného stavu."

"Pracovníci Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied v Nitre previedli roku 1959 na vrchu Lipka neďaleko Nitry záchranný výskum opevnenej slovanskej osady z IX. storočia nášho letopočtu. Dosiaľ tu odkryli objekty so 4. hrnčiarskymi pecami a množstvom veľmi krásnej a jemnej keramiky. Nálezisko slovenskej osady na vrchu Lipka prvé svojho druhu prináša nové pohľady na slovanské hrnčiarstvo za Veľkomoravskej ríše a má tiež veľký význam pre štúdium postavenia Nitry na začiatku našich národných dejín."

Zhrňujúca zpráva Borisa Droppu:

STÁLE LEPŠIE POZNÁVAME ŽIVOT PREDKOV

"V centre pozornosti pracovníkov Archeologického ústavu SAV v Nitre stoja v tomto období najmä dve problematiky. V súvislosti s prípravami na vydanie publikácie o pravekých dejinách sa časť bádania zameriava na prieskum prvotného osídlenia našej vlasti. Druhou, najmarkantnejšou oblasťou štúdia sú pamiatky z čias Veľkej Moravy a obdobia slovanského osídlenia vôbec. **Aké objavy priniesli posledné mesiace? O čom svedčia nálezy, ktoré sa pri vykopávkach našli? Na tieto otázky by sme chceli stručne odpovedať.**

Najstaršie stopy

Nazrime najskôr do prvej oblasti. Na jej začiatku stoja objavy v **Mnešiciach pri Novom Meste nad Váhom. Tu našli archeológovia doklady o ľudskej činnosti spred 60-tisíc rokov (od začiatku nášho letopočtu). Výskum je veľmi dôležitý aj z hľadiska európskej vedeckej problematiky. Na mieste sa totiž zachoval najklasickejší profil zo staršej doby kamennej a v ňom rozmanité škrabadlá, čepelky — nožíky.** Dôležitým objektom výskumu sa stali **Michalovce,** kde pracovníci ústavu skúmali sídlisko z tretieho tisícročia pr. n. l., patriace najstarším roľníkom na východnom Slovensku. Ďalším náleziskom zo spomínanej sféry je **Branč pri Nitre.** V pozostatkoch osady z mladšej doby kamennej "2500 r. pred naším letopočtom" objavili unikátny model hlinenej chaty a na tom istom mieste aj pohrebisko skrčencov (zo staršej doby bronzovej — 1800 r. pred n. l.), vystrojených niekoľkonásobnými kostenými náhrdelníkmi, bronzovými náušnicami, náramkami, kamennými i bronzovými nožíkmi a strelkami (hrotmi šípov). Dôležitosť pohrebiska vystúpi do popredia, najmä ak si uvedomíme, že dovoľuje hlbšie osvetliť otázky vzniku bronzovej industrie na Slovensku i v strednej Európe a zároveň prináša nové poznatky o začínajúcej sociálnej diferenciácii. Okrem toho sa na spomínanaj lokalite, ktorú objavili pri výstavbe objektov JRD v Branči, nachádzajú aj príbytky z doby rímskej (2-3 storočia pr. n. l.), množstvo keramiky, ozdobených spôn a ďalších cenností, ktoré pochádzajú z rímskych dielní.

Z významnejších nálezísk tohto cyklu spomenieme ešte dlhodobý výskum v **Chotíne pri Komárne,** kde je predmetom štúdia archeológov birituálne (t. j. kostrové aj žiarové) pohrebisko zo štvrtého storočia pr. n. l., dokazujúce prenikanie skýtskych a skýtsko-tráckych kmeňov z juhoruských oblastí na naše územie; ďalej výskum rímskeho sídliska z 3.-4. storočia pred n. l., v Pobedíme, ktoré je doteraz najväčším zisteným centrom na území republiky, s bohatými náleziskami importov (skvostná keramika tzv. terrasigillata, bronzové spony, ihly ihlice, kostené hrebene a rozličné drobné náradia).

Slovanské sídla

Nie náhodou sa archeológovia snažia na základe najnovších faktov, nálezov, výskumov osvetliť počiatky našich národných dejín. A v čase, keď západonemeckí revanšisti šíria rôzne "teórie" o svojich "historických právach" a podopierajú ich "archeologickými a historickými argumentmi", ktoré sú viac zbožným želaním ako skutočnosťou, nadobúda práca archeológov aj veľký politický význam. Lebo aj proti vymysleným argumentom možno najlepšie bojovať skutočnými faktmi a závermi, vyplývajúcimi zo štúdia bohatého archeologického materiálu.

Na prvom mieste stojí **komplexný výskum Nitry.** Už v minulom roku začali, a tohto roku pokračujú, v odkrývaní hradísk, kde získali bezpečné doklady o remeselníckej, keramickej, železiarskej a sklárskej výrobe z obdobia Veľkomoravskej ríše. V posledných dňoch — pri výstavbe sídliska na Párovciach — za pomoci pracovníkov Pozemných stavieb objavili ďalšie **veľkomoravské pohrebisko, ktoré patrilo bojovníckej družine. Významný nález dokresľuje a spresňuje mnohé závery o hustote osídlenia Nitry za čias Veľkej Moravy.** Pri **Majcichove** archeológovia skúmajú hradisko, ktoré patrí k močaristým typom. Jeho zariadenie dosiaľ nebolo presné a až tohtoročný prieskum ukázal, že patrí k Veľkej Morave a kedysi bolo dôležitým hospodárskym centrom na trnavskej nížine. Ďalším takýmto centrom — obchodnícko-remeselníckym bolo **slovanské hradisko v Pobedíme,** kde možno doložiť predovšetkým železiarsku výrobu. Významné slovanské pohrebisko, ktoré sa teší záujmu výskumníkov je **v Dvoroch nad Žitavou.** Patrí do ôsmeho storočia a dokumentuje vznikanie feudálneho zriadenia na našom území. Sú to hroby zväčša poľnohospodárskeho obyvateľstva.

So vznikom nového závodu je zasa spojené objavenie slovanského pohrebiska zo 7.-9. storočia n. l., na ktoré narazili **pri kladení potrubia v Dusikárni v Šali.** Výskum bude pokračovať a jeho význam je predovšetkým v tom, že pohrebisko je akýmsi chronologickým medzníkom, lebo sa na ňom stretávajú hroby z doby avarsko-slovanskej i veľkomoravskej.

Fakty proti výmyslom

V tejto skupine nálezísk musíme spomenúť aj výskum pri Kopčanoch, ktorý nerobí priamo Archeologický ústav, ale Slovenské múzeum. Je to výskum na slovanskom pohrebisku z deviateho storočia v Kopčanoch, kde sa podarilo nájsť podobné šperky, aké objavili na neďalekom veľkolepom stredisku v Mikulčiciach. V pomere k Mikulčiciam nálezisko v Kopčanoch je chudobné a podľa názorov archeológov ukazuje už na feudálne rozvrstvenie obyvateľstva.

Aj na Bratislavskom hrade sa našli mnohé pamiatky, ktoré dokazujú osídlenie výšiny v období Veľkej Moravy a jej dôležitosť aj po zániku ríše. Archeológovia odkryli zvyšky sídliska v areáli hradu, pohrebisko i zaujímavé pozostatky kamennej architektúry. **Všetky nálezy dokumentujú skutočnosť, že Bratislava mala už na počiatku našich národných dejín významné postavenie v období celého slovanského vývoja, čo zároveň vyvracia niektoré revanšistické výmysly.** Z toho dôvodu, v rámci dokončovania úpravy hradu, ukončí Archeologický ústav aj komplexný archeologicko-historický a umelecký výskum tejto lokality.

V stručnosti iba spomenieme niekoľko ďalších nálezísk. V tomto

roku archeológovia objavili zvyšky osídlenia z obdobia príchodu Slovanov na naše územie (5. storočie n. l.) v **Potvoriciach pri Piešťanoch.** Náleziská v **Pavlovej** pri Štúrove a v **Ipeľskom Sokolci,** ktoré sú prvými v povodí Ipľa a dolného Hrona, dokazujú slovanské osídlenie aj v tejto časti nášho územia. Dali by sa vymenovať mnohé, nie menej významné práce. Pred záverom článku by sme však radi oboznámili čitateľa aj s nálezmi a predmetmi, ktoré archeológovia objavili.

Poklady minulosti

Prednedávnom sa našli napríklad krásne zlaté a strieborné náušnice (Nitra, Šaľa, Bratislavský hrad), vzácne prstene (Nitra, Dvory nad Žitavou), nádherné bronzové kovania opaskov (Dvory nad Žitavou); remeselnícku výrobu hrnčiarsku zastupujú veľmi vyspelé keramické nádoby (Nitra, Majcichov), ktoré naši predkovia vyhotovovali na rýchlorotujúcom hrnčiarskom kruhu. O vyspelom kováčstve zasa svedčia nájdené bojovnícke sekery (Pobedím, Dvory nad Žitavou, Nitra), nože, kopie, ostrohy, rozmanité remeselnícke nástroje — kliešte, kladivá a pod. Medzi šperkami, ktoré nám ukázali v Archeologickom ústave v Nitre, boli aj nádherné náhrdelníky zo sklenených perál — farebné na povrchu i zalievané, rozmanité korálky zo striebristého skla a alabastru. To všetko svedčí o veľmi vyspelej remeselnej výrobe Slovanov a dokazuje, že naši predkovia stáli na vysokej kultúrnej úrovni."

ZÁMERY KOMUNISTOV S NAŠOU REČOU

Hodno zaznamenať zprávy zo Slovenska, ktoré sa týkajú komunistických plánov na postupné odstraňovanie osobitosti slovenskej reči a na utvorenie akéhosi spoločného jazyka z češtiny a slovenčiny.

Časopis "Slovenské odborné názvoslovie", ktorý už 9 rokov vychádzal ako publikácia "Ústavu slovenského jazyka Slovenskej akadémie vied", vo svojom 12. čísle z decembra 1961 na poslednej strane má túto zprávu. "Oznamujeme čitateľom, že časopis Slovenské odborné názvoslovie sa od roku 1962 stáva celoštátnym časopisom, orgánom "Československej ústrednej terminologickej komisie ČSAV" (Československej akadémie vied). Bude vychádzať dvojmesačne v rozsahu 64 strán pod nazvom "Československý terminologický časopis."

Bratislavská "Pravda" priniesla 23. decembra 1961 na 2. strane článok "Ako je to so zbližovaním našich národných kultúr". Autorom článku je istý Ján Škaloud. Úvodom k článku sa píše: "V programe Komunistickej strany Sovietskeho sväzu mnohých našich činiteľov zaujala otázka zbližovania národných kultúr a utváranie spoločnej komunistickej kultúry." Bratislavská "Pravda" chce teda o veci informovať a robí tak príspevkom svojho českého spolupracovníka, napísaným v slovenskej reči. Autor článku o zbližovaní národov vo všeobecnosti hovorí: "Postupne prekonávame všetky hospodárske a politické odlišnosti, ktoré naše národy oddeľovali a v minulosti umožňovali buržoázii stavať ich proti sebe." Ako je známe, kultúra je podľa marxistickej náuky nadstavbou, ktorá skôr-neskôr musí zodpovedať svojej materiálnej základni. S odstránením hospodárskych odlišností mali by prestať aj odlišnosti kultúrne. Ani reč sa nevyhne tomuto procesu: "So zbližovaním národných kultúr úzko súvisí aj otázka jazyka", hovorí autor citovaného článku. "Proces zbližovania

národov a národných kultúr, vzájomné ovplyvňovanie a obohacovanie národných kultúr bude mať v každom prípade aj svoju odozvu vo vzájomnom obohacovaní národných jazykov a nepochybne aj v mnohých prejavoch ich zbližovania." Potiaľ, hádam, ide o konštatovanie, ktorého sme svedkami vo vývine jazykov u tých národov, ktoré spoločne prekonávajú vývin. Treba však dodať, že popri tom parciálnom vzájomnom obohacovaní každá reč ide svojou vlastnou cestou a vyvíja sa podľa vlastných zákonov. Našim súdruhom však ide o veci nepomerne ďalekosiahlejšie: "Spoločná reč, ktorú naše národné kultúry stále viac nachádzajú, patrí k tým najkrajším prínosom novej, rodiacej sa komunistickej spoločnosti." Tento záver si autor pripravil primeraným povzbudením kultúrnych pracovníkov: "Pracovníci kultúry majú veľkú zodpovednosť, aby tomuto procesu, ktorý prebieha, účinne pomáhali."

Prekvapuje, že dnešní komunisti na Slovensku stavajú svoje snahy o utvorenie spoločnej reči Čechov a Slovákov do protikladu s tzv. buržoáziou. V skutočnosti celkom tak hovorili medzi dvoma svetovými vojnami českí profesori na Slovensku. Ide teda o rovnakú snahu, hoci jej nositeľmi sú rozličné generácie ľudí, ktorí namiesto rešpektovania prirodzených zákonov rečového vývinu u Slovákov vnucujú svoje umelé koncepcie.

Prirodzený zdravý vývin je obvykle silnejší ako pomýlené protiprirodzené tendencie. V prípade slovenskej reči sa to už jasne dokázalo v minulosti. Sme presvedčení, že tomu bude aj teraz tak a že slovenská reč bude žiť natrvalo. —n—

K PREHĽADU SLOVENSKEJ LITERATÚRY V HERDEROVOM LEXIKÓNE

Aj keď len sporadicky a bez plánu, ale predsa počet prác o slovenskom kultúrnom živote v cudzích jazykoch rastie. Vzťahuje sa to najmä na literatúru, poťažne na dejiny slovenskej literatúry. Po talianskej knihe profesora Bruna Meriggi, STORIA DELLE LETTERATURE CECA E SLOVACCA (Florencia 1959), treba nám privítať prehľad v LEXIKON DER WELTLITERATUR IM 20. JAHRHUNDERT, vydaný Herderom roku 1961.

Autorom prehľadu je Dr. H. Bartek a keďže nevieme, aké úpravy dostal, pokiaľ ide o dĺžku príspevku, nebolo by správnym vyčítať, že jeho príspevok je jedným z najkratších. Medzi svetovými, ale aj slovanskými literatúrami stále máme ešte skromné miesto a preto nemôžeme si ani nárokovať, aby vydavatelia enyklopédií nás uprednostňovali. Konečne hodnota príspevku nezáleží vždy na jeho dĺžke.

No aj keď vyslovujeme radosť nad tým, že v Herderovom Lexikóne je slovenským vedeckým pracovníkom napísaný prehľad, pokladáme si za povinnosť vysloviť niekoľko poznámok, ktoré, dúfame, Dr. Bartek prijme ako písané v záujme veci.

Autori prehľadov ukrajinskej, poľskej a iných literatúr aspoň vetou-dvoma naznačili, do ktorej doby spadajú začiatky ich literatúr, no Dr. Bartek začína svoj príspevok tým, že "základy modernej slovenskej literatúry boli položené Ľ. Štúrom". Takže, kým v ukrajinskom a poľskom príspevku sa ide späť do 11. a 15. storočia, v slovenskom prípade sa začína druhou polovicou 19. storočia. Keby znalosti o slovenskej literatúre v cudzích jazykoch boli lepšie ako v skutoč-

nosti sú, nemuseli by sme sa pri tomto bode ani zastaviť. Zásluhou českých vedeckých pracovníkov a propagandistov bola však do cudzojazyčných diel o slovanských literatúrach prepašovaná téza, že slovenská literatúra začína iba v druhej polovici 19. storočia, čo prirodzene nie je pravda a proti čomu sa dnes ohradzujú aj takzvaní "marxistickí" literárni historici, ktorí začínajú dejiny slovenskej literatúry dobou cyrilometodejskou. Iste neúmyselne, ale zdanie, že slovenská literatúra začína až štúrovcami, vyvoláva aj príspevok Dr. Bartka, čo zaiste treba ľutovať.

V príspevku ďalej chybuje aspoň vymenovanie básnikov "katolíckej moderny", ktorú Dr. Bartek spomína v súvislosti s básnikom R. Dilongom, ale neuviedol okrem neho ani jedného príslušníka, kým vymenoval celý rad surrealistov (Fábry, Reisel, Bunčák, Žáry) alebo komunistických básnikov (Lenko, Mihálik, Horov, Plávka, Ferko atď.), ktorých poézia je sotva umelecky hodnotnejšia ako verše Hlbinu, Silana, Šprinca, Strmeňa, Harantu, Weigla atď.

A niet v príspevku ani spomienky o exilnej literatúre, hoci v príspevkoch o iných literatúrach sa spomína. Takisto chýba zmienka o literárnych časopisoch po vojne, v Slovenskej republike a v exile, a chýbajú z prehľadu aj mená ako J. Palárik, ktorému Mráz alebo iní literárni historici venujú celé strany, chýba zmienka o Tichomírovi Milkinovi, Grebáčovi a iných, ktorých zaznamenávajú aj najnovšie vydané dejiny slovenskej literatúry v Bratislave.

Toto všetko by nebolo dôležité, keby sa v cudzine už od roku 1918 neboli ujímali české tézy, ktoré zmalicherňovali celú slovenskú literatúru a zamlčovali najmä autorov s katolíckym krstným listom, a keby aj dnes takzvaní marxistickí literárni historici nemerali ináč katolíkom a ináč bývalým nekatolíkom.

Napokon prichodí sa zmieniť o použitej literatúre, prípadne bibliografii. Bolo by zaiste bývalo v záujme veci, keby autor bol uviedol aj Meriggiho talianske dielo a namiesto Pražáka Vlčkove dejiny alebo Krčméryho, ak už bolo treba uviesť pramene v češtine alebo slovenčine. Myslíme, že lepšie by boli dokonca aj terajšie "marxistické" dejiny literatúry ako Pražákove.

Tieto poznámky píšeme neradi, lebo v zásade vítame príspevok v Herderovom Lexikóne a radi sme, že jeho autorom je vedecký pracovník takého rozhľadu a postoja, akým je Dr. H. Bartek. Azda sa však vyskytne príležitosť písať podobné prehľady pre encyklopédie v iných jazykoch, a preto sme pokladali za potrebné poukázať na veci, ktoré pokladáme za dôležité a ktoré by sa nemali v prehľadoch o slovenskej literatúre vynechávať.

—jk—

IN MEMORIAM

SAC. PROF. DR. ANDREA GENNARO
1878 — 1961

Keď ráno 10. januára 1961 bleskovou rýchlosťou moderných informačných zariadení tlačových i rádiotelevíznych agentúr z Turína rozletela sa po svete trúchlozvesť o nečakanom odchode na večnosť vdp. Andreja Gennaru, v tisícoch kňazských sŕdc od točni k točni vzbudila pocit žiaľneho odtrhnutia, bolestnej straty. Odišiel ten, čo ich bol uviedol do najdelikátnejšieho a v praktickom apoštolskom účinko-

vaní najdôležitejšieho odboru teologickej vedy, morálky. Mnohých osobne počas svojho štyridsaťročného účinkovania ako profesor na ústrednom teologickom ústave Saleziánskej kongregácie i v arcibisskom seminári v Turíne, niektorých viac azda nepriamo, skrze svoje klasické dielo "Elementa Theologiae Moralis", ktoré vo svojich desiatich vydaniach od desaťročí bolo a podnes ostáva základným textom štúdia v mnohých seminároch a teologických ústavoch najrozličnejších krajín či diecéz. Aj naše Slovensko nevynímajúc. Okrem desiatok slovenských saleziánov, ktorí vyšli z priamej školy Prof. Gennaru, jeho Morálka mala početný kruh záujemcov aj v radoch diecézneho kléru, a to najmä zásluhou niekdajšieho trnavského biskupa Dr. Jantauscha, ktorý bol nadšeným obdivovateľom diela Prof. Gennaru.

Už toto by stačilo, aby aj slovenská kultúrna tribúna, sledujúc príklad takmer všetkých významnejších teologických časopisov súčasnosti, venovala dakoľko slov piétnej spomienke na zosnulého kňaza a vedca. No vzťah vdp. Prof. Gennaru ku Slovákom bol oveľa hlbšej a osobnejšej povahy. A to nielen k jednotlivým svojím bývalým študentom, ku ktorým zachoval povždy otcovský, ba priateľský, veľmi srdečný pomer, vychádzajúc im veľkodušne v ústrety pri riešení rozličných komplikovaných problémov typicky našej slovenskej problématiky na poli teologickej morálky, lež taktiež voči slovenskému národu ako celku. Skrze svojich slovenských poslucháčov prof. Gennaro poznal slovenský národ a s úprimným záujmom sledoval vždy vývin pomerov na Slovensku. Radoval sa z našich úspechov a trpel s nami v rokoch pokorenia a poroby. Keď Slovensko vošlo do medzinárodnej spoločnosti pod svojím nefalšovaným menom riadiac samostatne svoje osudy, prof. Gennaro — menovaný Sv. Stolicou prvým Rektorom Pápežskej Saleziánskej Univerzity v Turíne — poctil Slovákov tým, že povolal za člena zakladajúceho profesorského zboru tejto novej vysokej školy aj Slováka vdp. prof. Dr. Silvestra Taligu, ktorého potom menoval aj riaditeľom všetkých biblioték univerzity. Po vojne, keď zo Slovenska podarilo sa ujsť najprv niekoľkým, potom celým desiatkam slovenských saleziánskych študentov, vdp. Prof. Gennaro dokázal praktickou veľkodušnosťou a dobročinnosťou voči nim svoju otcovskú lásku. Za jeho dlhého rektorátu (1940–1952) slovenskí utečenci našli vždy na jemu podriadených fakultách nielen láskavého prijatia, ale aj všestrannej pomoci, aby mohli za čo najpriaznivejších podmienok započať či doplniť svoje štúdiá. Keď roku 1950, po barbarskom prepadnutí kláštorov komunistickou premocou na Slovensku a bezprávnom uväznení slovenských rehoľníkov, početná skupina mladých študentov prerazila si cestu cez múry "koncentračného kláštora" i cez železnú oponu a viacnásobné zonálne i štátne hranice až do Turína, vdp. Rektor Gennaro neváhal siahnuť aj k celkom mimoriadnemu opatreniu, len aby im vyšiel v ústrety. Pri Filozofickej fakulte Páp. Salez. Univerzity zriadil osobitný jednoročný prípravný kurz pre týchto slovenských poslucháčov. Hlavné filozofické disciplíny zveril pritom na prednášanie Slovákovi, pisateľovi týchto riadkov, s výslovným dovolením používať ako prednášajúcu reč aj slovenčinu. Bolo to hádam prvý raz v dejinách, že v aulách cirkevnej fakulty v Taliansku popri latinčine ako rovnoprávny jazyk po celé dva semestre ozývala sa naša slovenčina. Pod láskavým vedením takého mocného protektora celá skupina mladých Slovákov bola uvedená do vysokoškolských štúdií, v ktorých viacerí z nich dosiahli s úspechom i viacnásobné akademické tituly. (Z uverejneného bibliografického registra — Most, 3-4, 1961—možno si urobiť aspoň približný obraz o intenzívnej akademickej

činnosti Slovákov v Turíne v rokoch 1946–1952.) Vdp. Rektor Gennaro otcovsky sa tešil z každého úspechu svojich slovenských študentov, čo zvýrazňoval osobnou účasťou na ich akademických prácach, ale aj na oslavách a posedeniach súkromného či národného charakteru. Jemu, ktorý so záľubou počúval naše slovenské piesne, boli vždy rezervované "Starý náš . . . " a "Živio . . . "

Ak si uvedomujeme, že išlo o človeka všestranne činného, nielen na poli čisto vedeckom, ale aj v rozličných sektoroch delikátnych cirkevných funkcií, nemôžeme nepokladať pozornosť, akú vdp. prof. Gennaro venoval Slovákom, za prejav celkom osobitnej sympatie a blahosklonnosti. Okrem spomenutých už funkcií profesora morálky tak na medzinárodnom saleziánskom teologickom ústave v Turíne, ako aj vo Veľkom arcibiskupskom seminári tej istej metropoly, prof. Gennaro stal sa postupne hlavným redaktorom nového časopisu teologických a filozofických vied "Salesianum" (1939), rektorom novej pápežskej univerzity (1940), spoluredaktorom odborného časopisu pre lekársko-mravné problémy "Rivista di medicina e Morale" (1942), prvým rektorom Vysokoškolského ústavu pre pedagógiu a náboženské vedy kongregácie Dcier P. Márie Pomocnice kresťanov v Turíne (1954), pápežským vizitátorom a neskôr stálym cirkevným asistentom novej reholnej kongregácie Sestier Betánie najsv. Srdca Ježišovho vo Vische Canavese (1955). Nečudo teda, že zpráva o náhlom jeho odchode do večnosti — práve v období, keď chystali sme sa na oslavu 60. výročia jeho kňazskej vysviacky, ktorá pripadala na 23. marca t. r. — vzbudila naozaj široký ohlas a pocit bôľnej straty od najvyšších cirkevných hierarchií počínajúc až po najširšie oblasti pionierskej diaspory misijných staníc v najodľahlejších kútoch sveta. Tieto riadky nemajú iného cieľa, než iba vyjadriť aj týmto vonkajším a trvácim spôsobom opravdive hlboko cítenú a tak veľmi zaslúženú účasť značnej čiastky slovenského duchovenstva na tomto žiali. Tí všetci, čo v zosnulom vdp. prof. Gennarovi stratili veľkého učiteľa a otcovsky nežného priateľa, budú dlho zachovávať v srdciach živú spomienku na tohoto význačného vedca, príkladného kňaza a úprimného, veľkého priateľa Slovákov.

MILAN ST. ĎURICA

XII. MEDZINÁRODNÝ KONGRES BYZANTSKÝCH ŠTÚDIÍ, OHRID (Juhoslávia)

V dňoch 10.-17. septembra 1961 zasedal XII. Medzinárodný Kongres Byzantských štúdií v Ohride. Bolą to jedinečná príležitosť pre toľkých vedcov dostať sa do najjužnejšieho kúta juhoslovanskej Macedónie, kam je ináč prístup hodne ťažký, a pre západných vedcov aj jazyková ťažkosť je odrádzajúcim prvkom. Na kongres bolo prihlásených asi 600 účastníkov. No v poslednom čase nedošli na Kongres Rusi, Maďari, Rumuni, Východní Nemci, iba veľmi obmedzená delegácia (1-2 osoby). Z Česko-Slovenska došli traja českí profesori z Prahy: Havránek, Dostál a Zásterová. Bol prihlásený prof. Ján Dekan z Bratislavy, ale na Kongres nedošiel.

Nebudem sa tu rozpisovať o Kongrese samom. Poviem iba toľko, že hlavnými témami boli vzájomné styky byzantsko-južnoslovanské v architektúre, maliarstve, literatúre atď. Pre väčšinu účastníkov Kongresu najpríťažlivejšou okolnosťou bolo, že mohli navštíviť sveto-

známe stredoveké freská v mnohých srbských a macedónskych monastieroch.

Tu chcem spomenúť iba to, čo ma ako Slováka najviac zaujalo. Ponajprv spomeniem, že hoci tam nebolo okrem mňa iného Slováka, predsa som mal možnosť hovoriť po slovensky s Petrom Djordjičom, prefesorom slavistiky na Univerzite v Novom Sade, ktorý veľmi pekne hovorí po slovensky. Jeho asistentom je tamojší Slovák prof. Daniel Dúdok.

Po druhé v Ohride najviac ma zaujali stopy po učeníkoch cyrilometodských, ktorí sa po vyhnaní z Veľkej Moravy utiahli do tohto kraja. Ohrid je známy ako mesto sv. Klimenta, zvaného práve preto ohridským, alebo bulharským. Po príchode z Veľkej Moravy ponajprv žil okolo rieky Devol, kde založil významnú školu, neskôr však v Ohride založil monastier sv. Pantelejmona, a tam bol aj pochovaný.

Cár Boris ho vymenoval prvým biskupom zo slovanského rodu. Zomrel v Ohride r. 916. Keď Turci zajali Ohrid v XV. storočí, na rumovisku monastiera sv. Pantelejmona vystavili mešitu, a pozostatky sv. Klimenta boli prenesené do chrámu Bohorodice zvanej Periblептos, neskoršie premenovaného chrámom sv. Klimenta. Tam ostali tie pozostatky až doteraz, keď boli prenesené do chrámu sv. Nikolaja. Mal som možnosť tie pozostatky nielen vidieť, ale ich aj uctiť. Chrám sv. Klimenta je teraz obnovený, a nedávno sa začali vykopávky na mieste niekdajšej mešity, pod ktorou boli objavené základy niekdajšieho monastiera sv. Pantelejmona, a pravdepodobne aj miesto, kde bol prvý hrob sv. Klimenta.

Ohrid leží na severnej strane ohridského jazera. Na južnej strane tohože jazera, asi 30 km južne od Ohridu, v poslednom výbežku dnešnej Juhoslávie, leží monastier sv. Nauma. Sv. Naum bol tiež učeníkom cyrilometodským, a tiež bol u nás na Veľkej Morave. Po príchode do Macedónie založil svoj kláštor neďaleko kláštora sv. Klimenta, a tam aj zomrel okolo roku 920. V monastierskom chráme, kde už žiaľbohu niet mníchov, je hrob sv. Nauma. Poloha monastiera je nádherná. Asi 100 mestov južne od neho ide albánska hranica.

Ešte jednu zaujímavosť chcem tu spomenúť. Cestou naspät zastavili sme sa v Skoplji, a odtiaľ sme navštívili niektoré významné monastiery. Jedným z nich je Monastier MATKA. Keď sa bližšie spýtate tamojších obyvateľov, komu je zasvätený ten monastier, odpovedia vám, že "Majci Božjoj". No keď sa ich spýtate, a prečo sa volá MATKA, čo to slovo znamená, nikto vám nevie na to odpovedať. Mňa tá vec veľmi zaujala, a niektorým tamojším profesorom som ju nechal na skúmanie, odkiaľ je to meno MATKA. Ja som im vysvetlil, že je to práve náš slovenský názov pre "Majku". A prišla mi na um hypotéza, či by nebolo možné, že to meno je strodávne, a že ho priniesli z našich krajov ešte učeníci cyrilometodskí? Dnes už nikto ani nerozumie, čo je to MATKA, ale ak by sa tá hypotéza dala nejako potvrdiť, bola by to stopa po cyrilometodských učeníkoch došlých z Veľkej Moravy.

A na zakončenie malá zaujímavosť. Cestujúc k monastieru sv. Nauma, prvá obec južne od Ohridu na moje prekvapenie sa volá: PEŠTANI, čo my napíšeme a vyslovíme PIEŠŤANY. Severne od Ohridu nachádzame obec TOPOLČANI, a blízko nej osadu MURGAŠEVO atď. Ohrid a jeho okolica má k nám prastaré vzácne vzťahy.

M. LACKO S.J.

KNIHY

NEDOPATRENIE, KTORÉ VOLÁ PO NÁPRAVE
(NA OKRAJ NAJNOVŠIEHO VYDANIA LEXIKON DER POLITIK)*

Málo príručných slovníkov politiky v súčasnej svetovej literatúre môže sa honosiť úspechom, aký dosiahol tento naozaj hodnotný slovník, čo vyšiel po prvý raz roku 1947 a leží dnes pred nami v šiestom prepracovanom vydaní. Autorov pokus, "in diesem Bande das politische Bild der Welt einzufangen, wie es sich nach den ungeheuren Veranderungen der letzten Jahre darbietet" možno pokladať v medziach, ktoré si autor nevyhnutne musel určiť, za celkove naozaj skvelo vydarený. Sotva sa nájde iné príručné dielko takmer vreckového formátu, ktoré by poskytovalo toľko solídnych údajov a kompetentne definovaných pojmov vzťahujúcich sa na súčasné politické diania, ako tento Theimerov LEXIKON. Z tohto všeobecného hľadiska načim nám teda tak autorovi ako aj nakladateľstvu iba čo najúprimnejšie gratulovať.

Škoda iba, že tento lichotivý posudok nemôžeme vysloviť bez výhrady aj vzhľadom na všetky jednotlivosti. Lebo aj keď je pravda, že 'im Weltmassstab" problémy Slovenska a Slovákov nemôžu si nárokovať obsiahlejšieho traktovania, ako im autor venoval, od autora formátu prof. Theimera a od diela, ktoré si nárokuje na povahu "eine Kreuzung zwischen aktuellen Nachschlagewerk und einem, sei es auch rudimentären, politisch-wissenschaftlichen Handbuch", právom by sme očakávali presnejšie, vedecky podložené a objektívnejšie interpretované predstavenie slovenských skutočností.

Tak napr. v hesle SLAWEN, ktorých definuje ako "die Gruppe der slawische Sprachen sprechenden Völker..." udáva počet Slovákov 2½ milióna, t. j. takmer o polovicu menej, než ich je v skutočnosti. Podľa úradnej štatistiky iba na území ČSSR už roku 1959 žilo 3,826.080 obyvateľov slovenskej národnosti (por. **"Statistická ročenka Československé socialistické Republiky 1960"**, Praha 1960, str. 58). Nuž a nakoľko toto nové vydanie Theimerovho LEXIKA nesie poznámku "Redaktionsschluss 1. Oktober 1961", právom by sme očakávali, že by bolo vzalo do úvahy aspoň tento, hoci neúplný, no úradne zverejnený údaj. (Hovoríme neúplný, lebo pre udanie počtu Slovákov v slovanskej skupine bolo by načim zistiť a pridať k hore udanému číslu ešte počet slovenských menšín najmä v Maďarsku, v Juhoslávii a v iných krajinách európskeho priestoru, nevraviac o mohutnej a významnej slovenskej národnej skupine v Spojených Štátoch a o menších slovenských skupinkách roztrúsených po celom svete.)

Hlavné heslo SLOWAKEN (str. 638-640) pri svojej pomernej rozsiahlosti, ktorá by dovolila určite podať dobrý obraz o slovenskom národe, hemší sa, žiaľbohu, nepresnosťami, chybami, ba adoptuje i dávno už historicky podvrátené falošné tvrdenie o vzniku samostatného Slovenského štátu, takže podáva svojmu čitateľovi veľmi nepresný, a v niektorých podstatných črtách falošný obraz o Slovákoch a ich súčasných dejinách. Tak odhliadnuc od formálnej nepresnosti, kto-

---

*Walter Theimer: Lexikon der Politik. Politische Begriffe, Namen, Systeme, Gedanken und Probleme aller Länder. Sechste, neubearbeitete Auflage. Bern, Francke Verlag, 1962. 763 strán.

rou autor označuje Hlinku titulom "P." (Pater) — tento titul patrí iba rehoľným kňazom, kým Hlinka bol svetským kňazom a mal titul Monsignora —, nemôžeme nijako súhlasiť s paušálnym tvrdením autora, že "Kulturell sind die Slowaken hinter den Tschechen noch zurück" (str. 639). Takéto paušálne výroky, najmä v syntetických prácach, kde ich nemožno dokumentovať, alebo predpokladajú mimoriadnu kompetenciu v príslušnej otázke, alebo poukazujú na autorovu povrchnosť a nedôslednosť. Podobne i ďalšie tvrdenie autora, že slovenská reč je taká blízka češtine, že "von manchen als ein zur Schriftsprache erstarrter tschechischer Dialekt angesehen wird" poukazuje na to, že autor zaostal vo svojej informácii o tomto predmete pri stave vedeckých (čiastočne politicky podmienených) kontroverzií z obdobia prvej svetovej vojny a rokov bezprostredne po nej nasledujúcich. (Por. J. M. Kirschbaum, SLOVAKIA. New York, 1960, str. 47 a nasl.) Vrchol nepresnosti a ňou podmienenej konfúzie tak v predstavení udalostí ako aj v ich posúdení dosahuje autor v riadkoch, vzťahujúcich sa na obdobie 1938-1945: "Beim Umbau der Tschechoslowakei nach dem Münchener Abkommen 1938 wurden die ungarischen Gebiete an Ungarn abgetreten, während die Slowakei Autonomie erhielt. (Hlinka war im August 1938 gestorben.) Es entwickelte sich eine faschistische Diktatur der Volkspartei. Am 10. März 1939 kam es in Bratislava (Pressburg), der slowakischen Hauptstadt, auf deutsches nazionalsozialistisches Betreiben zu einem Aufstand, der mit der Unabhängigkeitserklärung der Slowakei unter Tuka und Tiso, den volksparteilichen Führern, endete. Die Slowakei wurde praktisch ein deutsches Protektorat und machte an der Seite Hitlerdeutschlands den Krieg gegen Polen und Russland wie auch die Judenverfolgung mit. Im Ausland lebende Slowaken schlossen sich der tschechoslowakischen Auslandsregierung Benesch in London an. Nach dem Zweiten Weltkrieg kehrte die Slowakei in die neue Tschechoslowakische Republik zurück und erhielt Autonomie" (str. 639). Ak takéto "informácie" mohli byť pochopiteľné — aj keď nie ospravedlniteľné ani vtedy — v roku 1946, keď autor spracovával prvé vydanie tohto LEXIKA, dnes po značnom časovom odstupe, ktorý priniesol dostatočný počet štúdií a objektívnych zistení aj k tomuto problému a po viacnásobnej príležitosti, ktorú autorovi poskytovali vždy nové vydania tohto diela, kritický čitateľ nemôže neostať zarazený. Či naozaj prof. Theimer tak dôkladne preštudoval už pred rokom 1947 toto kritické obdobie slovenských dejín, že nepokladal za potrebné revidovať svoju pôvodnú verziu, ktorú takmer doslovne servíruje aj v tomto najnovšom vydaní svojho, opakujem, ináč skvelého LEXIKA? Pri serióznosti a dôslednosti, akú autor dokazuje takmer pri všetkých heslách, nemôžeme uňho predpokladať takéto vedecky neprípustné stanovisko. Ostáva teda pravdepodobnejšia hypotéza nedopatrenia, či už z roztržitosti alebo z prílišného odstupu od "drobných" problémov, za aký "im Weltmassstab" ľahko a často sa pokladajú problémy malých národov. Preto dovoľujeme si pripomenúť váženému autorovi:

1) Paušálne tvrdenie o "fašistickej diktatúre Ľudovej strany" na Slovensku v období autonómie je výplod vojnovej a povojnovej protislovenskej propagandy a nemá nijakého dostatočného opodstatnenia v historickej skutočnosti. Okrem sovietskych encyklopédií a na nich závislých niektorých diel v západnej literatúre, všetky seriózne historické a encyklopedické diela netendenčného rázu revidovali už takéto tvrdenia jednostranne zjednodušujúce príliš komplikovanú situáciu.

2) 10. marca 1939 nedošlo v Bratislave k nijakému povstaniu. Boli síce urobené také plány zo strany nacistických agitátorov, no ako to dosvedčujú zverejnené už nemecké dokumenty, slovenský národ a jeho hlavné mesto vedeli odporovať týmto vonkajším vplyvom a zachovali poriadok a pokoj. Štátny sekretár Keppler telefonoval ešte aj 12. marca 1939 z Viedne do Berlína (podľa záznamu vl. radcu Altenburga): "Die Situation sei seiner Ansicht nach 'verkorkst'... In Pressburg herrsche zur Zeit Ruhe. Es würde ziemlich schwierig sein, neue Ansatzpunkte zu gewinnen." (**Akten zur deutschen auswärtigen Politik, Serie D, Bd. IV,** dok. č. 193, str. 207: tento zväzok dokumentov bol publikovaný už roku 1951!)

3) Falošne teda predstavuje autor vyhlásenie slovenskej samostatnosti ako konečný akt tohto neexistujúceho, nacistickými machľami podmieneného bratislavského povstania. Vyhlásenie slovenskej samostatnosti udialo sa ako následok pražským vojenským pučom na Slovensku provokovanej kritickej situácie, ktorú Hitler chytrácky využil, aby obsadil územie Česka a Moravy. Slovákom, ak chceli zachrániť svoju krajinu pred rozkúskovaním a vojenským obsadením na to hotových susedných štátov, neostávalo nič iné, ako odtrhnúť sa od českých krajín a vyhlásiť samostatnosť Slovenska. Tento akt však nevzišiel z nijakého "povstania", ale bol jednohlasne odhlasovaný demokraticky zvoleným zákonodarným snemom Slovenskej krajiny, ktorý sa zišiel na riadne zasadnutie zvolané pod vplyvom informácií o kritičnosti situácie, čo dostali slovenskí politici počas ich návštevy v Berlíne dňa 13. marca 1939.

4) Dikcia "unter Tuka und Tiso, den volksparteilichen Führern" je veľmi nepresná: Prof. Dr. Tuku nemožno v súvise s udalosťami v marci 1939 predstavovať ani ako prvoradú osobnosť, ani ako vodcovskú postavu Slovenskej ľudovej strany. Až do 14. marca 1939 Tuka nemal nijakej vedúcej funkcie ani v slovenských autonómnych vládach, ani v Hlinkovej slovenskej ľudovej strane. Až 29. októbra 1939 stal sa ministerským predsedom a vzhľadom na Ľudovú stranu, ktorú nepretržite viedol Dr. Jozef Tiso, prof. Tuku možno skôr označiť, najmä po 29. júli 1940, ako jednu z vedúcich osobností opozície proti politike strany.

5) Veta, ktorá degraduje Slovenskú republiku na nemecký protektorát, bola už viacnásobne biľagovaná ako výplod straníckej politickej propagandy, ktorá nemá miesta v serióznej vedeckej publikácii, lebo chýba jej akýkoľvek solídny podklad tak z hľadiska medzinárodného práva ako aj z hľadiska kritického rozboru dejinných skutočností. (Por. osobitnú kapitolu **The Myth of the "Two Puppets"**, ktorú k vyjasneniu tejto otázky venuje prof. K. Glaser vo svojom diele **Czecho-Slovakia, A Critical History.** Caldwell, Idaho, 1961, str. 53 a nasl. — Aj toto dielo vyšlo niekoľko mesiacov pred redakčnou uzávierkou Theimerovho LEXIKA!)

6) Konsekventne aj ďalšie tvrdenie o "mitmachen" Slovenska na vojne proti Poľsku a proti Rusku a na prenasledovaní Židov vyžadujú príslušné nuansovania, lebo historické skutočnosti boli oveľa komplikovanejšie, než aby sa dali zredukovať na takúto paušálnu formulu.

7) Tvrdenie o jednoznačnom pridaní sa zahraničných Slovákov k exilnej vláde Dr. Beneša je ďalšou nekriticky prebratou prázdnou frázou vojnovej propagandy, ktorá úmyselne skresľovala podstatne odlišnú skutočnosť. Prof. J. Kirschbaum bol uverejnil celý rad dokumentov, ktoré dokazujú zásadné odmietnutie Beneša a jeho exilnej

vlády zo strany reprezentačných telies zahraničných, najmä amerických Slovákov (viď cit. dielo, IV. časť — Dokumenty).

8) Takisto neopodstatneným je tvrdenie autora o "návrate" Slovenska do novej Česko-Slovenskej republiky roku 1945. Návrat predpokladal by totiž prejav slobodnej vôle obyvateľstva, kým Slovensko bolo okupované sovietskou armádou a tak vojenskou premocou privtelené k znovuutvorenému štátnemu útvaru Česko-Slovenska. Slovenskému národu nebola daná nijaká možnosť slobodne prejaviť svoju kolektívnu vôľu vzhľadom na toto cudzou vojenskou mocou uskutočnené jej nové štátoprávne postavenie.

Čiastočne tie isté, čiastočne ďalšie nepresnosti tohto druhu nachádzajú sa i pod heslom TSCHECHOSLOWAKEI. Nebudeme sa nimi zaoberať analyticky na tomto mieste. Poukážeme iba vo všeobecnosti na to, že ani pod prvým, ani pod druhým heslom autor sa jasne nevyslovil o štátoprávnom postavení Slovenska v terajšom Česko-Slovensku, a hoci spomína i novú ústavu z roku 1960, nenačrtol, že ním viac ráz spomínaná autonómia Slovenska bola touto novou ústavou prakticky likvidovaná. (Por. Dr. Š. Glejdura, **La nueva constitución de Checo-Eslovaquia** v "Revista de Estudios Politicos", Madrid, č. 117-118, 1961, str. 191-213.)

Za takýchto okolností môžeme iba vysloviť úprimné želanie, aby tieto naše slová upútali pozornosť váženého autora a dali mu podnet k dôkladnému prepracovaniu najmä tu spomenutých hesiel, týkajúcich sa Slovenska a Slovákov. Iba po odstránení tejto čiernej machule budeme môcť zopakovať náš na začiatku vyslovený vysoko pozitívny posudok o tomto LEXIKU bez výhrad, ku ktorým sme boli tento raz nútení a budeme môcť čo najúprimnejšie odporúčať toto ináč, opakujeme, veľmi hodnotné príručné dielo.

MILAN ST. ĎURICA

FURDEK 1962. English Annual of the First Catholic Slovak Union. Prepared and Edited by Philip A. Hrobak. Vol. I, Pp. 160. Jednota Printery, Middletown, Pa.

The new publication is in the nature of an experimental effort along the traditional lines of the Jednota's annual 'Kalendar' which has been published the past sixty-five years. Unlike its time-honored and revered counterpart that has invariably been a rich edition through the years for several generations who know the Slovak language, this novel publication about general topics of interest, as well as a variety of themes on Jednota fraternal affairs, strives to arouse renewed interest among young Slovaks who no longer can read and understand the language of their Slovak forefathers but who, nevertheless, continue to cherish their ancient parental heritage from Slovakia.

Featured in the first section is a pictorial series dedicated to the Holy Father; Father Furdek, Founder of the Jednota; Bishop Andrew Grutka, D.D., Bishop Joseph Durick, D.D., Abbot Theodore Kojis, O.S.B., Msgr. Francis Dubosh, P.A., Jednota President John A. Sabol and Jednota Supreme Secretary John Sabol. The rest of the annual contains representative photographs and snap-shots of divergent activities sponsored by the organization, or its membership, such as bowling, music programs and festivals, and individual highlights. A number of montages such as one frequently finds in the Slovak

Jednota almanac (Kalendar) would add luster to the volume. Readers would appreciate at least a look at the editorial and publication staff... staff members deserve to have their picture in any publication they have planned and edited.

Although the number of articles is varied and generally well written, perhaps the next volume should contain several poems and more scholarly subjects to give the future 'Furdek' editions a higher tone similar to that of the Jednota 'Kalendar.' A source to be drawn from, hitherto untapped in our Slovak circles, is that of our professionals (lawyers, doctors, dentists, teachers, scientists, beauticians, architects, builders, artists, athletes, nurses, brokers, bankers, etc.). No doubt it is a difficult task to get results from people who are busily engaged in these fields, but it would be a highly rewarding project.

Nothing is so easy as to offer suggestions on any project and nothing so difficult as their fulfillment to the satisfaction of self-styled critics, but the next issue of 'Furdek' could be further enhanced by a series of pictures of Slovak cities, castles, landscape, etc. to acquaint the young people with the history and geography of the land of their forefathers. This would, at least, stimulate renewed interest in a picturesque country which the Slovaks have inhabited since the 5th century of the Christian era. Moreover, a panoramic view of this kind would present a pictorial review of the rich heritage that is ours, and its sympathetic presentation would no doubt create favorable comment and give added incentive to a better understanding and deeper appreciation of the Slovak nation's vital place in the destiny of central Europe.

A task of this kind is certainly not beyond the scope of our ability nor beyond the realm of realization for 1963. It can be, should be and must be done. The novelty of new Furdek issue becomes a necessity for the future progress of Slovak fraternal life in America.

REV. ANDREW PIR, O.S.B.

SLOVAK CHRISTMAS. A simposium of songs, customs, and plays. Collected and annotated by Joseph Duris, illustrations by Joseph G. Cincik, Ph. D., translations by Jaroslav J. Vajda and Sisters of Sts. Cyril and Methodius, published by The Slovak Institute, Cleveland, Ohio, and Rome, Italy.

Ťažko by sme v slovenskej diaspóre hľadali hudobníka, ktorý by mal tak vyvinutý cit pre folklór, najmä folklór hudobný, ako Jozef Ďuriš. Za dlhé roky bol Jozef Ďuriš dirigentom jedného z najmalebnejších slovenských spevokolov "Drotár", ktorý sa líšil od takého klasicizujúceho telesa ako bol napríklad Spevácky sbor slovenských učiteľov tým, že väčšia časť jeho programu tvorila ľudová pieseň a okrem spevu vsunoval do programov, alebo priamo motivoval programy okolo folkloristických tém, bratých zo slovenského života. Spevokol Drotár začal raziť cesty, ktorými sa teraz ubierajú na Slovensku svetoznáme hudobno spevácke súbory Lúčnica a Slovenský Ľudový umelecký kolektív. Celkom iste nie je to náhoda, že syn Jozefa Ďuriša patrí dnes medzi najpoprednejších znalcov, aranžerov a dirigentov slovenskej ľudovej hudby a spevu.

Pri zostavovaní programov Drotára Jozef Ďuriš neustále narážal často nie tak na nedostatok, ako skôr na nespracovanosť slovenského

hudobného folklóru. Bohatstvo piesní, zvykov a hier bolo skoro neobmedzené, ale veľmi málo z toho bolo spracované. Pomerne najviac pozornosti sa venovalo ľudovej piesni, ale spôsob, akým ju skladatelia harmonizovali, zbavoval ju skoro napospol ľudovosti. Interpretácia dvadsiatich a tridsiatich rokov opierala sa takmer bezvýhradne buď o klavírny doprovod alebo o cigánske ponímanie, prednášanie hlasovou technikou talianskej opernej školy. Dnes je to také zrejmé, že slovenská ľudová pieseň je nerozlučne spojená so slovenskou ľudovou hudbou, že priam nechápeme, ako celé generácie Slovákov mohli túto jednoduchú axiómu ignorovať. Jozef Ďuriš patril medzi tých, ktorí sa stali priekopníkmi tohto moderného smeru na prahu renesancie slovenskej hudby. Drotár pod jeho vedením stal sa telesom svojského podania a vynikal najmä v motivácii a s ňou nerozlučne spojenej dramatizácii programov. Mimochodom vari hodno spomenúť, že tento druh programov zostavoval Ďuriš s úmyslom, aby počas zájazdov do cudziny priniesol Drotár zahraničným Slovákom čím viac Slovenska. Možno ani sám si neuvedomoval, ako svojími experimentami razí cestu pre nový štýl. To, že sa nemohol na Slovensku dočkať plného rozkvetu tohto štýlu, patrí už vari medzi osudové trpkosti života vyhnancov...

Keď sa Jozef Ďuriš rozhodol zozbierať a spracovať slovenské vianočné piesne, zvyky a pastierske hry, mohol sa vo svojej práci opierať o bohaté skúsenosti. Jemu šlo o to, aby dal verejnosti do rúk nielen informatívnu knižku o časti slovenského folklóru, ale aj praktickú príručku pre tých, ktorí sa rozhodnú nacvičiť programy s ústrednou témou slovenských Vianoc. Teda nešlo tu o vyčerpávajúcu štúdiu, ale tématicky uzavretý celok, v ktorom by bolo niečo zo všetkého, čím ľudová poézia opriadla Vianoce. Jozef Ďuriš rozdelil svoju sbierku na tri časti. V prvej sú najpopulárnejšie slovenské koledy a piesne, v druhej opis najrozšírenejších slovenských vianočných zvykov a v tretej charakteristická betlehemská hra.

Koledy a piesne podáva Ďuriš s niekoľkými výnimkami v harmonizácii Mikuláša Schneidera Trnavského. Bohatý materiál, z ktorého mal možnosť robiť svoj výber, prešiel už napospol niekoľkými tlačovými vydaniami a každé vydanie prispelo k štandardizácii textov i melódií, takže ho už dnes možno pokladať v podstate za vykryštalizovaný. S celkom inou situáciou sa stretol Ďuriš pri výbere materiálu pre druhú a tretiu časť svojej zbierky. Koľko prameňov, toľko je variácií v podávaní slovenských vianočných zvykov a jasličkových hier. Tento materiál ešte aj v takom veľkom diele ako je Bednárikova "Duchovná a hmotná kultúra slovenského ľudu", nie je ničím iným ako záznamom. Napriek tejto rozmanitosti tiahne sa však každým zvykom ústredná téma a Ďuriš vo svojom výbere pre túto sbierku usiloval sa vyzdvihnúť dominantnú tému až do tej miery, že zbavil svoju verziu regionálnej príchuti, ponechajúc jej celoslovenskú esenciu. Je dozaista zaujímavé, že Ďuriš takto v anglickom vydaní a mimo hraníc Slovenska spravil jeden z prvých odvážnych krokov k standardizácii slovenského vianočného zvykoslovia. Keďže, ako sme už spomenuli, v tomto prípade nejde o vedeckú štúdiu slovenského folklóru, ale o informačnú a praktickú príručku, treba to prirátať ku kladom knihy. V tretej časti, kde je podaná jedna zo slovenských jasličkových hier v celosti, zostavovateľ sa pridŕžal textu záznamu so všetkými lokálnymi zvláštnosťami.

Napriek tomu, že kniha je určená pre praktické účely, zostavo-

vateľ, uvádza bohatstvo pramennej literatúry, takže ten, kto by chcel podrobnejšie študovať tému Vianoc v slovenskej hudbe a folklóre môže sa bezpečne opierať o Ďurišovu bibliografiu.

Osobitnú zmienku si zaslúžia preklady Jaroslava Vajdu a sestier Sv. Cyrila a Metoda. Ľudové texty je oveľa ťažšie prekladať ako takzvanú veľkú literatúru, lebo v ľudových textoch myšlienkové i formálne väzivo je často minimálne a vtip i krása celého výrazu musí sa viac vycítiť než vyrozumieť a tlmočiteľnosť je podmienená iba adekvátnym ľudovým zvratom v novom jazyku. Prekladateľ musí teda suverénne ovládať oba jazyky a sám musí byť tvorivo nadaný, ak sa má aj v preklade javiť krása, vtip a jadrosť originálu. Jaroslav Vajda sa tak v prekladoch piesní, ako aj v jasličkovej hre priblížil natoľko k originálu, nakoľko je to len možné. Keď teda máme zaznačiť prednosť tejto knihy, preklad textov je celkom iste na poprednom mieste.

Treba sa nám ešte zmieniť o ilustráciach a grafickej úprave Dr. Jozefa Cincíka. Len ten, kto pozná slovenský život a ľudové základy slovenského i výtvarného umenia, mohol nakresliť tieto obrázky, v ktorých je spojená láska k téme s technickou zručnosťou a humoristickým precítením každého námetu, v úplnej zhode s humoristickým spodným tónom celého slovenského vianočného zvykoslovia.

Aj na Slovensku bolo by udalosťou pekné vydanie zbierky vianočného folklóru. Tým väčšou udalosťou slovenského kultúrneho života je, že takého dielo vyšlo v Amerike po anglicky. Bohu žiaľ, je veľký rozdiel medzi tým, ako by bola takáto kultúrna udalosť privítaná a ocenená na Slovensku (keby...) a ako si ju skoro nikto nevšimne v Amerike. V posledných desaťročiach bol už slovenský kultúrny život tak bohato diferencovaný, že vedel nielen tvoriť, ale aj konzumovať diela zo všetkých odvetví vedy a umenia. Obdobie, keď sa Slováci usilovali produkovať len preto, aby sa zaplnili medzery, pomaly sme už zabúdali, lebo náročnosť prostredia začala si vyžadovať úroveň. Kniha si vynucovala primerané rúcho a autorský honorár bol tak nedeliteľnou časťou vydávateľského podnikania, ako napríklad tlačiarsky účet.

Keby bol Jozef Ďuriš za týchto priaznivých pomerov vydal svoju zbierku Slovenské Vianoce, kritika by zaiste bola vyslovila pochvalu, že výber a usporiadanie materiálu je vzorné, preklady prvotriedne a grafická výzdoba nádherná. Pochvala je však málo, keď si uvedomíme pomery, za akých bola táto kniha pripravovaná a vydaná. Obdiv a vďaka patrí všetkým, ktorí spolu s Jozefom Ďurišom pracovali a obetovali, aby dielo vyšlo.

JÁN OKÁĽ

Jozef Varínsky. KRVAVÉ RORÁTY, básne. Buenos Aires: Tlačiareň Dorrego, 1961. Str. 58.

Každá nová, dobrá básnická zbierka je rodostná udalosť. V tom duchu vítame štvrtú básnickú zbierku Jozefa Varínskeho, ktorá vychádza po dlhšom odmlčaní autora. Varínsky je telom i dušou vojak, aj ako básnik. Píše, ako kto trpí na fronte: tvrdo, disciplinovane, ale vo vedomí významu obeti a s dôverou vo víťazstvo. Nie je náhoda, že prvá báseň jeho zbierky je vyznaním lásky k rodnej zemi a posledná sa volá "Dôvera".

Čo je "vlasť" u Varínskeho? Skutočnosť a sen, spomienka a výzva k vernosti. Opisuje ju v prímeroch ľúbostného, až mystického rázu. Je mu "vládkyňa nehy po rosných vlnách", "kráľovná moja", "hviezdička zlatá", jej obraz večnie "nezemským čarom belostnej víly" (str. 7). Nevyčítajme mu tradičnosť; je bratom (či potomkom) zaklínačov. Ako si ináč vysvetliť záhadné čaro slohy: "Cez priekov hory, cez vetry hluché, ostrovov kriaky, cez žlče horkej zelenej mláky, ako mi sladko vo vénach horíš"? (str. 7). Takého (nám) dosť záhadné uzly obrazov — veď čo sú "ostrovov kriaky"? prečo sú mláky práve "zelené"? a prečo vlasť horí "sladko" a práve "vo vénach"? — prichádzajú u neho po veršoch celkom tradičných, až prísne logických. Ale to je Varínskeho pracovná metóda: chce, aby báseň vyznela ako prínos pre skutočnosť, hádam preto vychádza zakaždým zo zažitej skúsenosti, ale či už silou obrazu, či rafinovaným súzvukom slov myšlienka sa odrazu zlomí a prechádza v polo-fantáziu. Keď hovorí napríklad: "Mňa tlčú svetadiely jak biednu kaliku" (str. 10), sledujeme ho bez ťažkosti, no odrazu nás prekvapí. "Zotri ma ako slzu, zaraď čas do riavy, pochovaj moju hrôzu na brehoch Oravy" (str. 11). "Zotri ma ako slzu" — nádherný prímer, hodný básnika. Ale čo je "zaraď čas do riavy"? Chce Varínsky povedať, že čas má plynúť skokom horskej bystriny? Možno, ale nie to hovorí. Hovorí: "zaraď čas do riavy" a nech to znamená, čo chce, je to obraz natoľko zhustený, že ho môžeme spokojne zaradiť medzi zaklínadlá. Z tohto hľadiska je veľmi poučná najmä báseň "Videnie" (str. 14-18). Varínsky opisuje v nej pokojný život karpátskej dedinky od jari do zimy. Tradičnejšiu tému ťažko si predstaviť, ale aká transformácia! Všetko všedné zmenilo sa v neobyčajné; všetko každodenné je zázračné.

"Krvavé roráty" majú tri časti; v prvej sú zhrnuté autorove vyznania lásky (k vlasti, matke, predkom), v druhej vojensky rázne výzvy na odpor proti nepriateľom slovenského národa, v tretej básne meditatívneho rázu, väčšinou o pomere človeka k Bohu. Nie všetky jeho básne sú rovnako efektívne, ale všetky svedčia o veľkom talente autora. Varínsky je svedomitý básnik. Neuľahčuje si úlohu, nechce čitateľa klamať ani kvetnatou rečou ani predstieraním hĺbky. Do našej poézie doniesol veľký dar: celkom svojský, osobný tón.

K. STRMEŇ

SLOVENSKÁ OTČINA. I. zväzok. Napísalo 50 Sloveniek a Slovákov. Prezrel Karol Strmeň. Úvod od Mikuláša Šprinca. Vydal dp. František Fuga, Hamilton, Ontario, Kanada, 1961. Strán 400. Cena $5.00.

Hneď na začiatku kvôli doplneniu treba uviesť, čo v knihe nenajdeme, ale čo z osobných informácií aj z ducha diela presne vieme: Knihu zostavil Ján Eliáš, slovenský učiteľ.

Táto kniha je zbierkou príspevkov od rozličných autorov. Sú to príspevky určené pre širokú verejnosť a z jej radov je i najviac spolupracovníkov. A skoro všetci sú z Kanady a zo Spojených Štátov Amerických. Teda táto kniha, ktorá v spomienkach, v opisoch udalostí, ako sa na ne pamätajú jednotlivci, alebo sa zachovali v dejepise i v povestiach, odhaľuje minulosť a do istej miery i prítomnosť žúp abaujskej, spišskej, šarišskej a zemplínskej, a patrí teda medzi slovesné tvory slovenských vysťahovalcov a vyhnancov.

"Slovenská otčina" je peknoduchým príspevkom srdca a svoju vlasť milujúcich vlastencov. Hoci látka akoby na prvý pohľad sledovala delenie slovenského východu, predsa v rôznorodosti príspevkov, v pestrých farbách, ktoré vyčaruje slovo i obraz, je jej spoločný memenovateľ, ktorý zlaďuje celú obsažnú knihu. Je to kniha, ktorá dáva možnosť zamyslieť sa každému z nás, čo je naše a čo všetci nepoznáme. Sme ľudia a viac milujeme svoju vlastnú obec a jej historické pamiatky sú nám známejšie ako v obci susednej. Ale keď sa nám podarí podriadiť lokalpatriotizmus záujmom celoslovenským tak, ako sa to vo veľkej miere podarilo zostaviteľovi knihy "Slovenská otčina", prídeme na to, že každá slovenská obec, každé mesto, každá stolica má čosi úchvatného. A či to poznáme pod individuálnym menom, alebo v registri celoslovenskom, vždy sa budeme k nemu hlásiť.

Ak by nič iné nesplnila Eliášova a Fugova kniha, len to, že sa rozšíri medzi rodákmi v Kanade a v Amerike a že obnoví spomienky starších a doplní ich vedomosti o krajoch, ktoré najviac slovenskej krvi stratili a strácajú tu na tejto strane mora, aj tak vykoná svoje poslanie.

Ale nazdávame sa, že kniha vykoná oveľa viac. Čítame oznámenie dp. Fugu, že chce vydať ďalšie dva zväzky "Slovenskej otčiny", lebo je záujem o prvý zväzok a rodáci z iných stolíc radi by mať podobné čítanie i o sebe.

Je to jedna stránka, ktorú podnietili zostaviteľ a vydavateľ. Bolo by však na škodu veci, keby sa nad takouto knihou nezamyslel každý slovenský učenec a kultúrny pracovník vôbec i aby sme nepríkročili k slovenskému zemepisu, k spracovaniu slovenských zvykov, nevyhodnotili hospodárske možnosti celého Slovenska a nepozreli sa i na iné, mnohoraké a nástojčivým potrebám dnešného Slovenska zodpovedajúce otázky a nevydali ich i pre mladé slovenské pokolenie v cudzom svete i pre Neslovákov vo svetových rečiach, v prvom rade po anglicky, kde o našej otčine načim búrať najväčšie prekážky, ktoré sa nastavali tým, že dosiaľ slovenský intelektuál alebo nestačil, alebo si neuvedomil, čo je jeho povinnosť, aby sme z malých slovenských chalúp prešli na celé Slovensko a zo Slovenska na medzinárodné pole.

Každá kniha, ktorá slúži spoločnej veci, či v reči slovenskej, alebo anglickej aj inej, je vítaná. S úctou berieme do rúk i knihu Eliášovu a Fugovu "Slovenská otčina", lebo nielen že na jej stránkach sa zračí láska k slovenskej kultúre a tlačenému slovu a obetavosť pri vydávaní nákladného diela, ale je to i práca podnetná z každého ohľadu. Teraz majú slovo naše kultúrne ustanovizne a slobodní spisovatelia, umelci a vedci.

JOZEF PAUČO

LITERÁRNY ALMANACH SLOVÁKA V AMERIKE. Zostavil Dr. Jozef Paučo. Vydavateľ: Hrobak Publications, Middletown, Pa. Strán 160.

Ďalší zväzok Almanachu — ďalší kvet na púšti; kvet mnohovonný, lebo rástol pod mnohými nebesiami; aspoň trojfarebný—biela, modrá, červená; farby našej domoviny. Čo nového každý rok o tom napísať? Vymenovať autorov a mená ich príspevkov? Kto chce mať iba tieto informácie, nech si Almanach kúpi. Vydavateľ Filip Hrobák neudal ani cenu. Kto čo pošle, bude; ak nepošle, nech sa hanbí. Chudobná vdova pošle svoj halier a bohatý nepošle azda nič, lebo keď je boha-

tý a možný, je automaticky veľký a možný aj národe, a takým sa patrí dostať vždy či už redakčné, alebo aspoň čestné exempláre; ako to náš dobrý satirik Jed v epigrame napísal: "Stavajme si knihy / do poličiek v radoch, / zaistil ich pre nás nakladateľ v skladoch. / Ak ich inde vidieť, / to v spôsobe známom: / daroval ich autor / s pekným autogramom."

Ale že Almanach znovu vyšiel, to je ešte dôkazom, že má čitateľov, vydavateľa a redaktora. Ten posledný bude osobitne odmenený v budúcom živote, a to tak, že nebude viac autorom listy písať, žobrať príspevky, naháňať do roboty, terminovať dátumy atď., ale bude sa len veličiť, čo to všetko dokázal, čo všetko z autorov vyžmýkal a zodratá jeho koža zakvitne čerstvosťou nevídanou. Vydavateľ bude odmenený zase tak, že nebude dostávať nijaké tlačiarenské upomienky a bude spávať na vankúši vypchatom zaplatenými účtami.

Ale vari najlepšie vyjadríme význam i dosah Almanachu, keď odcitujeme niekoľko riadkov z básne Gorazda Zvonického: "Hoci nám svoreň jazyk prebodne, / hoci nás v mdlobe po guľkovom daždi / poženú na jatku, / hrdosť a nárok dýchať slobodne / nijaký vrah nám nezavraždí, / tým menej našu pamiatku." Z takejto viery sa zrodil i tohtoročný Almanach a takto prejde do literárnej histórie Slovenska. "Hoci nám do tmy trýzne treba zísť, / my, ofŕkaní slinou jedovatou, / my poznačení hanou, kopancami, / my bezzubí sa osmelíme hrýzť / modlitbou tvrdé putá bratov, / svedomie vrahov — výčitkami." (Zvonický)

Dobrá robota, autori, redaktor i vydavateľ!

MIKULÁŠ ŠPRINC

ZAZNAMENÁVAME

PAMIATKE PROF. OLAFA BROCHA

Nórsky slavista profesor Olaf Broch zomrel dňa 28. januára 1961 vo veku 94 rokov (* 4. aug. 1867). Po skončení strednej školy študoval v Oslo (vtedy Kristiania) filologiu: nórsko-nemeckú grupu. Potom sa špecializoval hlavne vo fonetike v Leipzigu 1893 a vo Viedni 1894. Hoci jeho filologické štúdiá boli v oblasti germanistiky, hneď po zložení štátnej skúšky hodil sa na pole slavistiky. Po prvý raz navštívil Rusko roku 1887 a odvtedy sa rozhodol pre slavistiku, ktorej sa potom venoval po celý život, a na tomto poli stal sa slávnym. Jeho špecialitou bola slovanská fonetika a dialektológia. Zvlášť rád sa zaoberal okrajovými nárečiami, kde študoval vplyvy jednej reči alebo nárečia na druhé. Novou metódou, získanou v Leipzigu, hneď na prvé počutie vedel dokonale zachytiť jednotlivé zvuky, takže jeho zápisy hovorenej reči, alebo nárečia, sú vzácnosťou. Tak napríklad študoval niektoré nárečia v severnom Rusku, potom rusko-nórske rečové vzťahy na bielomorskom pobreží, vplyvy bieloruských nárečí na litovský jazyk na okolí Vilna, vzťahy srbských a bulharských nárečí na Balkáne atď. Poznal všetky slovanské jazyky, no hlavným jeho záujmom

bezpochyby bola ruština, ruská literatúra, ruská kultúra, ba aj politický a sociálny vývoj od revolúcie.

Túto spomienku však venujeme slávnemu nórskemu slavistovi pre jeho jedinečný vzťah k Slovensku a k slovenskému jazyku. Len čo skončil svoje špeciálne štúdiá vo Viedni, jeho prvým výskumom "na mieste" bolo východoslovenské a rusínske nárečie na Východnom Slovensku (vtedy v Severovýchodnom Uhorsku) a ich vzájomné vzťahy.

Roku 1895 na jar zdržoval sa v Užhorode a na okolí, kde chcel ponajprv zistiť rečovú hranicu medzi východoslovenským a rusínskym nárečím, a potom študovať podrobne tieto dve nárečia a ich vzájomné vzťahy. Plodom jeho pobytu na Slovensku sú tieto jeho práce:

1. **Zum Kleinrussischen in Ungarn (Dialect von Ublya):** Archiv für slavische Philologie, XVII (Berlin 1895), pp. 321-416.

2. **Zum Kleinrussischen in Ungarn (Der Dialect von Ublya):** Archiv für slavische Philologie XIX (Berlin 1897), pp. 1-21.

3. **Studien von der slovakisch-kleinrussischen Sprachgrenze im östlichen Ungarn (Mit einer Karte):** Videnskabsselskabets Skrifter. II. Hist.-filos. Klasse N. 5, Kristiania 1897, p. 76.

4. **Weitere Studien von der slovakisch-kleinrussischen Sprachgrenze im östlichen Ungarn:** ibidem, Kristiania 1899, p. 104.

5. **Ugrorusskoje narečie sela Ubli (Zemplinskago komitata):** Izsledovania po russkomu jazyku, Otdelenie russk. jazyka i slovesnosti. S. Peterburg 1899, p. 117.

Práce a výskum prof. Olafa Brocha boli zaiste prvé práce tohto druhu na poli východoslovenského nárečia. Ako príklad pre toto nárečie vybral si dvoch zástupcov pochádzajúcich z obcí Falkušovce a Dúbravka, v okrese michalovskom. Títo mu vyprávali známe ľudové povesti, on si zapisoval ich rozprávanie a výslovnosť foneticky a tak potom doma tie zápisy spracoval. Pre rusínske nárečie vybral si rodáka z obce Úbľa, okres Snina, a aj jeho rozprávanie podvrhol potom dôkladnej analýze. Vo svojich prácach podáva ponajprv rozbor fonetický a potom sa snažil podať gramatiku tak rusínskeho, ako aj východoslovenského nárečia. Konečne v druhej rozprave ku "slovensko-rusínskej hranici" podáva vzájomné vplyvy a vzťahy oboch nárečí.

V prvom odseku rozpravy o "slovensko-rusínskej hranici" na počiatku umiestil aj mapu podávajúcu rečovú hranicu "slovensko-rusínsko-maďarskú" na okolí Užhorodu. Je to mapa veľmi zaujímavá. Na nej vidno, že všetky tie tri jazyky z rozličných strán dosahovali Užhorod. Potom sú podané oblasti miešané, kde sa užívali dva z týchto jazykov, a konečne zvláštne je vyznačená osobitná oblasť, tvoriaca akoby ostrov medzi čisto slovenským a čisto rusínskym nárečím, a je to takzvaná "sotácka" oblasť, obsahujúca obce: Koromľa, Kolibabovce, Petrovce, Husák, Huta a Kamenica.

Profesor Broch v úvode ku svojej práci o "slovensko-rusínskej hranici" vyzýva slavistov, aby sa venovali výskumu tejto oblasti, ktorá je vonkoncom zaujímavá nielen zo stránky rečovej, ale aj etnografickej a inej, lebo podľa neho vplyv maďarský bol už vtedy tak silný, že tam slovenský a rusínsky element stále ustupoval. Škoda, že on

sám po jeho prvých plodných zájazdoch nevrátil sa viac ráz na toto územie.

Jeho práce majú aj dnes pre nás veľký význam. Nielen že nám prvý zostavil vlastne gramatiku východoslovenského nárečia, ale ním vypracovaná mapa jazykových pomerov na okolí Užhorodu ostane závažným dokumentom. Dnes viac ráz počujeme zo strany Ukrajincov a Rusínov, že to bola "slovenská vláda Tisova", ktorá poslovenčila vraj Rusínov alebo Ukrajincov. Odhliadnuc od skutočnosti, že za šesť rokov sa jedna generácia neposlovenčí, mapa prof. Brocha a jeho rečový výskum dokazujú úplnú slovenskosť kraja počínajúc hneď zo západnej strany Užhorodu. A to r. 1895, teda v čase, keď podľa prof. Brocha žiadna z týchto dvoch skupín: slovenská a rusínska, nemala mocenských prostriedkov vplývať jedna na druhú, ale iba celkom známym postupom, že kultúrne vyššie stojací element vplýva samočinne na nižšie stojací element, v našom prípade Slováci vplývali na Rusínov tým, že Rusíni samočinne od Slovákov preberali niektoré kultúrne hodnoty. Tento vzťah je celkom normálny.

Nech tieto riadky sú vyjadrením našej povďačnosti veľkému slavistovi.

M. LACKO S. J.

Rudolf Kiszling: DIE MILITÄRISCHEN VEREINBARUNGEN DER KLEINEN ENTENTE 1929-1937. (Südosteuropäische Arbeiten Nr. 54.) 91 strán, 3 mapy. R. Oldenburg, München 1959, 7,50 DM.

Táto práca vyšla pôvodne v "Südost-Forschungen" 17-18 (1958-59) a opiera sa na pôvodné protokoly generálneho štábu Malej dohody, ktoré vznikli pri poradách v rokoch 1929-37. Rozhodnutia na 10 poradách brali do úvahy vtedajšiu politickú situáciu, podľa ktorej členovia Malej dohody očakávali vojenské zásahy zo strany Maďarska alebo Bulharska, hádam za podpory iných európskych mocností. Preto obrana bola namierená hlavne proti Maďarsku, na ktoré sa mali sústrediť vojenské sily členov Dohody a v prípade potreby i preventívnou vojnou zaujať maďarský priestor. Malá dohoda mala mať však v podstate obranný charakter.

Európska situácia v rokoch 1938-39 sa vyvíjala však odchodným smerom, a preto plány Malej dohody nikdy neboli uskutočnené.

Spisok má význam pre lepšie pochopenie najmodernejších dejín Slovenska.

Rudolf Urban: DAS GESUNDHEITSWESEN DER TSCHECHOSLOWAKEI (Wissenschaftliche Beiträge zur Geschichte und Landeskunde Ost-Mitteleuropas Nr. 45.) 197 strán in 4°, rozmnožený strojový rukopis podpísaný autorom. Herder-Institut, Marburg 1960, 12,— DM.

Podľa sovietskeho vzoru, ktorý utvorilo po prvý raz ústredné "Ministerstvo zdravotníctva" a venuje tomuto sektoru osobitnú pozornosť, aj ostatné štáty za železnou oponou sa usilujú venovať zdravotníctvu mimoriadnu pozornosť.

Autor sa zaoberá vývojom a organizáciou zdravotníctva v Č-SR a sleduje aj štatistickými prehľadmi výsledky, ktoré sa dosiahli v tomto ohľade až do konca roku 1958.

Ako informatívny článok o zdravotníctve aj na Slovensku treba brať aj tento príspevok.

DIRECTORY OF MEMBERS OF THE AMERICAN ASSOCIATION FOR ADVANCEMENT OF SLAVIC STUDIES. (Edit. October 1961. University of Illinois, Urbana, Ill. Pp. 47) prináša prvý zoznam svojich členov podľa abecedného poriadku, podľa vedeckých odborov a zemepisných oblastí. Hodno je zaznamenať. že medzi členmi tejto poprednej spoločnosti pre slavistiku je doteraz osem Slovákov, a to: Dr. Jozef Cincík (Archeológia a dejiny civilizácie Slovanov), Dr. Štefánia O. Hušeková (Dejiny), Dr. Jozef Kirschbaum (Civilizácia a história), Rudolf Lednický, M.A. (Jazykoveda), Dr. Viktor S. Mamatey (Dejiny), Ivan Matúšek (Výskumník), Dr. Andrej Medrický (Sociológia, urbanistika, výživa), Prof. Michal Šuško (Dejiny a jazykoveda).

Toto sú mená slavistov Slovákov, alebo pochodiacich zo Slovenska, ktorí sa prihlásili za členov Spoločnosti do 1. októbra 1961 a združili sa okolo časopisu "Slavic Review".

THE AMERICAN BIBLIOGRAPHY OF RUSSIAN AND EAST EUROPEAN STUDIES FOR 1961 (Indiana University, Bloomington, Ind., 1962). Je to úplná knižná a časopisecká bibliografia uverejnených prác v angličtine, zahŕňujúca oblasť ruskú a východoeurópsku. V tejto podrobnej bibliografii nachodia sa články a knižné vydania aj slovenských autorov. Zásluha patrí slovenskému bibliografovi Jozefovi Bačkorovi, ktorý pôsobí na Indiana University v oddelení prof. R. F. Byrnesa. V bibliografii sú presné údaje prác týchto slovenských vedeckých pracovníkov: Jozef Bačkor, Bonaventúra Š. Buc, OFM, Jozef M. Kirschbaum, Š. Kočvara, H. Macko, F. McPoyne (so slovenskou tématikou), G. L. Oddo (autor knihy o Slovensku), Štefan Smržík, SJ, Jozef Paučo, J. J. Žatko.

ANNALES DE LA NUTRITION ET DE L'ALIMENTATION, 1961, Vol. XV, No. 3-4, pp. 67-102 (Centre National de la recherche scientifique, Paris) prináša obšírnu vedeckú prácu slovenského biochemika Ing. Dr. Jána Fabianka pod titulom "Scorbut, Vitamine C et Bioflavonoides (Vitamine P). Dr. J. Fabianek pracuje nateraz v Department of Biochemistry, New York Medical College. — Na programe "American Rheumatism Association" vo Washingtone, D. C., dňa 8. a 9. decembra 1961 bola predložená práca Dr. Ing. Jána Fabianka a jeho spolupracovníkov na tému "In Vivo Effects on Tissue Permeability of Substances Affecting the In Vitro Depolymerization of Hyaluronic Acid". Takisto časopis "News And Notes", New York Medical College prináša medzi najnovšou vedeckou literatúrou v biochémii dve

práce Dr. J. Fabianka, uverejnené v "Archives des Sciences Physiologiques", Vol. XV, Pp. 221-230 a Pp. 140-153.

Dp. Andrej PAULÍNY, ktorý od roku 1956 bol členom redakcie jedného z najrozšírenejších talianskych mesačníkov, "Meridiano 12", bol minulého roku poverený vedúcou funkciou v katechetickom oddelení turínskeho vydavateľstva Libreria Dottrina Cristiana. Jeho pričinením v sérii didaktických filmíkov toho nakladateľstva vyšiel nedávno umelecký filmový pás "Jánošík" vo ferraniacolor. Od januára t. r. dp. Paulíny je členom redakčnej rady časopisu CATECHESI, ktorý vychádza dva razy za mesiac v štyroch rozličných vydaniach a je orgánom Saleziánskeho katechetického ústredia v Turíne. Ako uznaný odborník na poli katechetiky dp. Paulíny už viac ráz prednášal v rozličných mestách Talianska, posledne napríklad v Benátkach, kde kvalifikované publikum vysoko hodnotilo jeho konferencie.

s. b.

Významný španielsky časopis REVISTA DE ESTUDIOS POLITICOS uverejnil vo svojom dvojčísle 117-118 z mája-augusta 1961 štúdiu Dr. Štefana GLEJDURU: **La nueva constitución de Checo-Eslovaquia** (str. 191-213). Ide o dôkladný vedecký rozbor novej ústavy ČSSR so zvláštnym zreteľom na štátoprávne postavenie Slovenska, ktoré po ústavnej reforme z roku 1960 bolo prakticky pozbavené všetkých podstatných výhod autonómie, ktoré mu boli priznané po roku 1945. Štúdia robí česť autorovi i dobrú službu slovenskej veci.

s. b.

Holandský denník HELMONDSE COURANT v číslach z 25. a 26. januára t. r. uverejnil obsiahly článok prof. M. St. Ďuricu: **Het Slowakije van Mgr. Tiso en de nazistische Jodenvervolging.** Ako redakcia v úvode zaznamenáva, jej šéfredaktor obrátil sa na autora s prosbou o tento článok na základe jeho mimoriadnej kompetencie na tomto úseku súčasných dejín Slovenska. Viaceré holandské i belgické časopisy prebrali článok a uverejnili ho či už skrátene alebo i v úplnom znení.

PRACOVNÍCI ARCHEOLOGICKÉHO ÚSTAVU SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED v Nitre odkrývajú pri obci Cejkov, okres Trebišov, na východnom Slovensku sídlisko, ktoré pochádza zo staršej doby kamennej. Doterajším výskumom sa zistilo, že medzi nálezmi sú kamenné nástroje, ktoré boli vyrobené hlavne z kremenca, opálu a iných surovín. Najstaršie nálezy ležia vo vrstve, ktorá vznikla pred 60,000 rokmi.

Francúzsko-anglická revue "ETUDES SLAVES ET EST EUROPÉNNES", ktorú vydáva Université de montréal, uverejnila v poslednom svojom čísle (Vol. V. No. 3-4) francúzsku štúdiu J. M. Kirsch-

bauma na tému: "CENTENAIRE D' UN GRAND SLAVISTE: P. J. ŠAFÁRIK" (Storočnica veľkého slávistu P. J. Šafárika).

Autor vo svojej štúdii zhrnul náhľady západných i východných slávistov a postavil do správneho svetla otázku národnej príslušnosti tohto veľkého Slováka, ktorého cudzí slávisti poväčšine zaraďujú do českej vedy a literatúry. Závery autora, pokiaľ ide o význam Šafárika, sú podložené citátmi z prameňov francúzskych, anglických, talianskych, nemeckých, ruských a slovenských, čo práci J. M. Kirschbauma dodáva osobitný význam, nakoľko dosiaľ sa písalo o Šafárikovi prevážne na základe slovenských a českých prameňov.

POVESŤ O JÁNOŠÍKOVI V TALIANSKOM VYDANÍ

Začiatkom júna t. r. v sérii audiovizívnych didaktických pomôciek "Le Filmine Don Bosco" nakladateľstva Elle-Di-Ci v Turíne vyšla povesť "JANOSCIK — eroe slovacco". Je to séria 43 originálnych obrazov maliarky A. MOSELLO-GUADAGNI, zachytených na filmovom páse 36 mm v živých farbách Ferraniacolor. Text k obrazom pripravil komentátor nakladateľstva T. BOSCO. Je priložený k filmíku vo farme vkusnej 16stránkovej brožúrky s trojfarebnou obálkou. O uskutočnenie tohto diela zaslúžil sa slovenský salezián dp. Andrej Paulíny, dnes jeden z vedúcich špecialistov spomenutého nakladateľstva medzinárodného formátu.

A. Zaharychuk, THE UKRAINIAN ALPHABET. Published by the Author. Winnipeg, Manitoba, 1961, p. 32.

Základné tézy autora sú tieto: Svätý Cyril nevynašiel ani jedno písmo. Glagolica je omnoho staršia než Cyril, a cyrilica tiež je nesprávne nazvaná po sv. Cyrilovi. Táto posledná vznikla na Ukrajine r. 836 a vynašiel ju istý Ukrajinec, a keď sa sv. Cyril r. 860-63 zdržoval na Kryme v meste Korsun, istý Ukrajinec mu dal týmto "ukrajinským alfabetom a v ukrajinskom jazyku" napísané dve knihy: Evanjelia a Psaltyr. To dosvedčuje, že Ukrajinci už pred sv. Cyrilom boli kresťania. Keď sa Cyril vrátil do Carihradu, osnoval zvláštny "komitát", v ktorom boli Ukrajinci, Česi, Bulhari, Bosňáci, Slovinci, Srbi a Chorváti. Ten "komitát" sa najprv radil, do ktorej slovanskej reči majú byť preložené ďalšie knihy, a rozhodol, že to má byť do ukrajinskej, "lebo ona je najmelodickejšia". A preto, uzatvára autor, cyrilicu treba nazývať "ukrajinským alfabetom" a nie cyrilským a tým menej ruským.

Tieto vývody autora sú tak fantastické, že vôbec neoplatilo by sa jeho brošúrou zaoberať, keby v nej nebolo niečo, čo nás prekvapilo. Hneď na prvých stranách nájdeme citovanú klasickú mienku ohľadom vzniku cyrilského písma a staroslovenskej literatúry, a to z knihy Petra Jurčáka: THE SLOVAKS, Whiting 1947. Okrem toho na strane 17 medzi inými mienkami o základnej báze staroslovenského jazyka je citovaná mienka Gilberta Oddu, že to je jazyk slovenský... My si knihy P. Jurčáka a G. Oddu vážime, ale nemyslíme, že oni sami v otázke pôvodu cyrilice chceli byť špecialistami. Autor pre svoje diskusie si mal zvoliť väčšie autority na tomto poli.

M. LACKO S. J.

Z NOVÝCH KNÍH SLOVENSKÉHO ÚSTAVU

Mikuláš Šprinc. **Z poludnia a polnoci.** Básne. Faksimilované vydanie. Obálka a 12 celostranových perokresieb Dr. Jozefa Cincíka. Strán 124. $2.50.

Gilbert L. Oddo. **Slovakia and its People.** Prvé dejiny slovenského národa v angličtine. Strán 370. Cena $6.00.

J. M. Kirschbaum. **Slovakia — Nation at the Crossroads of Central Europe.** Kultúrna a politická obhajoba práva Slovákov na samostatnosť. Strán 371. Cena $5.00.

Dr. Kurt Glaser. **Czecho-Slovakia — a Critical History.** Mnoho nestranných informácií o Slovensku. Strán 280. Cena $5.50.

SLOVAK STUDIES, I. **Historica.** Editions Slovak Institute Rome, 1961, p. 184

SLOVAK STUDIES, II. **Philosophica 1.** Editions Slovak Institute, Rome, 1961, p. 184. Casella postale 4031, Roma (Appio), Italia.

DO LÁSKAVEJ POZORNOSTI NAŠICH ČITATEĽOV

Ušetrite nám čas a peniaze. Listujte trochu v pamäti a vo svedomí, či ste si vyrovnali predplatné na minulé ročníky Mostu a či ste poslali svoje predplatné na ročník 1962. Mecenáš Mostu Rev. Ján Lach je už na večnosti. Kultúrne povedomí čitatelia musia si Most udržať finančne sami.

Predplatné pošlite na adresu administrácie:

Revue MOST, Slovak Institute, 2900 East Boulevard, Cleveland 4, Ohio, USA.

REDAKTOR

(Dokončenie z 2. strany obálky)

Ján Doránsky. **Nekrológ zabitému jazeru** — 68
Karol Strmeň. **Poézii** — 71

ROZHĽAD

Z novších archeologických výskumov na Slovensku — 72
—n— **Zámery komunistov s našou rečou** — 76
—jk— **K prehľadu slovenskej literatúry v Herderovom Lexikóne** — 77
Milan St. Ďurica. **In memoriam Sac. Prof. Dr. Andrea Gennaro** — 78
M. Lacko S.J. **XII. Medzinárodný kongres byzantských štúdií, Ohrid** — 80

KNIHY

Walter Theimer. **Lexikon der Politik** (Milan St. Ďurica) — **Furdek 1962** (Rev. Andrew Pir, O.S.B.) — Joseph Duris. **Slovak Christmas** (Ján Okáľ) — Jozef Varinsky. **Krvavé roráty** (K. Strmeň) — **Slovenská otčina** (Jozef Paučo) — **Literárny Almanach Slováka v Amerike** (Mikuláš Šprinc)

ZAZNAMENÁVAME

Pamiatke prof. Olafa Brocha — Die militärischen Vereinbarungen der Kleinen Entente 1929-1937 — Das Gesundheitswesen der Tschechoslowakei — Directory of Members of the American Association for Advancement of Slavic Studies — The American Bibliography of Russian and East European Studies for 1961 — Annales de la nutrition et de l'alimentation — Dp. Andrej Paulíny — Revista de estudios politicos — Helmondse Courant — Pracovníci Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied — "Etudes Slaves et Est Européennes — Povesť o Jánošíkovi v talianskom vydaní — The Ukrainian Alphabet

Kultúrna základina A. Bernoláka

Slobodná slovenská kultúra žije dnes iba za hranicami Slovenska. Kým žije a sa zveľaďuje, otročitelia Slovenska nebudú môcť hovoriť národu, že jestvuje iba ich nekultúrna "kultúra".

Slovenská kultúra v zahraničí má svojich tvorcov, musí mať viac čitateľov a viac podporovateľov. Tie tri zložky bytostne súvisia. Preto sa zišli v auguste 1961 obetaví jednotlivci a založili *Kultúrnu základinu A. Bernoláka.* Jej cieľ je čistý a jednoduchý. Ako čistá a prirodzená je láska slobodných Slovákov k slobodnej slovenskej kultúre. Neemigrovali sme za chlebom, ale predovšetkým za slobodou a za možnosťou práce za slobodu Slovenska a jeho česť. V tom je zahrnutá aj práca za slobodnú slovenskú kultúru; a to za jej výraz nielen v slovenskej reči, ale aj vo svetových rečiach. Ak svet nepozná našu kultúru, nepozná ani osud Slovenska. Slovenská kultúra v zahraničí nepotrebuje sebeckých uplakancov; potrebuje ľudí, ktorí vedia zo svojich mozoľov obetovať každoročne za sväté ideály, v ktoré veria.

Členstvo je trojaké: 1. *Zakladajúci členovia* platia $100.00 ročne; 2. *prispievajúci členovia* $50.00 ročne; 3. *podporujúci členovia* $25.00 ročne. Za členov sa môžu prihlásiť jednotlivci, rodiny i organizácie.

Funkcionári základiny: Protektor: Rt. Rev. opát Teodor J. Kojiš, OSB; čestný predseda: Apošt. protonotár Msgr. František J. Duboš; predseda: Filip A. Hrobák; podpredseda Dr. Jozef Kirschbaum; pokladník Rt. Rev. Msgr. Jozef Kushner; tajomníčka Draga Paučová.

Cieľ základiny: Finančne podporovať tie čisto kultúrne ciele, ktoré sponzoruje Slovenský Ústav v Clevelande a Slovenská Liga v Amerike.

Všetky členské príspevky a dary pošlite na adresu: Rt. Rev. Joseph Kushner, V.F., 575 Thompson Ave., Donora, Pa., USA. Šeky a poštovné poukázky ráčte vystaviť na: The Bernolák Cultural Foundation.

Zvučnejšie než náreky sú činy. Členstvo v Bernolákovej kultúrnej základine je a ostane svedectvom lásky k slovenskej kultúre a k osudom nášho národa.

Printed in the U. S. A.